

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐπικούρου Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

**ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ**
ΣΕ ΔΡΟΜΟΥΣ
ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

3

ΑΘΗΝΑ

ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ

αυτὸς ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ
τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων
ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων
ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων
ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τῶν ἑλλήνων

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐπικούρου Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ
ΣΕ ΔΡΟΜΟΥΣ
ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

3

*Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Ὁ Ἐφημέριος»
τῶν ἐτῶν 1984-1985. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς
Ἀποστολικῆς Διακονίας.*

*Ἐξώφυλλο: Ψυχὴ δεομένη (ἀπὸ τὸν πλούσιο
διάκοσμο τῶν κατακομβῶν).*

ΑΘΗΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ μᾶς ἀξίωσε καὶ πάλι νὰ φθάσομε σὲ πέρας τοῦ τρίτου τόμου τῶν «Στιγμοτύπων καὶ περιπλανήσεων σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας». Περιλαμβάνει μία νέα σειρά ἄρθρων, ποὺ δημοσιεύθηκαν σὲ τὸν «Ἐφημέριον» ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1984 ἕως τὸ φθινόπωρο τοῦ 1985.

Ὁ τόμος διαιρεῖται σὲ τέσσερα μέρη. Στὸ πρῶτο μέρος ἐπιχειροῦνται ὁρισμένες τομὲς στὴν ἐπικαιρότητα. Μὲ ἀφορμὴ τὴν ἑβδομάδα τῶν ἱερατικῶν κλήσεων τίθεται πάλι τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ταυτότητα καὶ τὸ ρόλο τοῦ ἱερέως σὲ σημερινό μας κόσμο καὶ τὸ μήνυμα σωτηρίας ποὺ ἀπενδύνει ἀκόμα καὶ μὲ ἐξειδικευμένες μορφές τῆς ποιμαντικῆς διακονίας. Τέτοιον εἶδους μορφές συνιστοῦν καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς τύπος, ἡ διαποίμανση τῶν νέων ποὺ ἀτενίζουν μὲ πίστη καὶ ἐλπίδα πρὸς τὸ 2000 μ.Χ., κ.ἄ. Ὁ μακρόπνοος καὶ μακροπρόθεσμος ποιμαντικὸς σχεδιασμὸς ποὺ δραματίζεται τὸ μέλλον καὶ εἶναι τόσο ἀπαραίτητος σήμερον δὲν πρέπει νὰ ἐμποδίζει τὸν ἱερέα νὰ χάνει ἀπὸ τὰ μάτια του τὴν προοπτικὴ αὐτοῦ τοῦ σήμερον καὶ αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ τόπου σὲ τὸν ὁποῖο ζεῖ καὶ σὲ τὸν ὁποῖο βρίσκουν κατάλυμα οἱ ποικίλοι ξένοι.

Ἡ φιλοξενία προβάλλεται ὡς στάση ζωῆς, ὡς τρόπος ὑποδοχῆς τῶν ἄλλων καὶ ὡς ἀναγκαῖα προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς οὐσιαστικῆς ποιμαντικῆς ἐπικοινωνίας καὶ κοινωνίας ἀγαπητικῆς. Μ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν «φιλόφρονα ὑποδοχὴν καὶ τὴν δυνατὴν φιλοξενίαν καὶ περιποίησιν» ποὺ παρέχεται μὲ τὸ «διαμονητήριο», ποὺ δίδουμε σὲ ὅσους μᾶς προσεγγίζουν, ἀσχολούμεθα σὲ δεύτερο μέρος τοῦ παρόντος τόμου. Ἐνώπιόν μας ἀποκαλύπτονται οἱ μορφές τῶν Γερόντων ποὺ ἐνσαρκώνουν σὲ ἑπακροτὶς πρὸς πάνω στάσεις ζωῆς καὶ κάνουν δικές τους δικές μας ἀτέλειες καὶ ἀδυναμίες. Οἱ συναντήσεις μαζί τους εἶναι ζωὴ καὶ δύναμη γιὰ ὅλους μας.

Ἀπαιεῖται λοιπὸν μία ἐμβάθυνση σὲ τὸν χῶρον αὐ-

τὸ τῶν Γερόντων, γι' αὐτὸ καὶ προτείνουμε, σὺ τὸ ἰ-
 τὸ μέρος, νὰ προχωρήσουμε μὲ διστακτικὰ θήματα
 σ' ἓνα ἐρευνητικὸ πρόγραμμα ποὺ ἔχει γιὰ σκοπὸ νὰ
 συνεργήσει ὥστε ν' ἀναδυθῶν στὴν ἐπιφάνεια οἱ
 Μορφές αὐτές, πρᾶγμα ποὺ θ' ἀποτελέσει μεγάλο
 κέρδος γιὰ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Μία
 παράλληλη ἐρευνα ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξετάσει τὶς συγκε-
 κριμένες δυσκολίες ποὺ ἀναφύονται στὴ ζωὴ τῆς Πρε-
 σβυτέρας τοῦ καιροῦ μας, ἔτσι ὅπως αὐτὴ ἀπτεται τῆς
 ἱερωσύνης καὶ τοῦ γάμου.

Ὅπως καὶ γιὰ τοὺς ἱερεῖς τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τοὺς
 λαϊκοὺς ὁ γάμος καθίσταται ἓνα σχέδιο ποὺ καλεῖται
 νὰ ὑλοποιηθεῖ ἐφ' ὅρου ζωῆς καὶ νὰ συζεύξει τὴν
 ἔγγαμη μὲ τὴν ὀρθόδοξη πνευματικὴ ζωή. Μ' αὐτὴ
 τὴ δυνατὴ σύζευξη ἀσχολεῖται τὸ τ ἔ τ α ρ τ ο
 μέρος.

Στὸ π α ρ ἄ ρ τ η μ α κρατήσαμε θέση γιὰ
 δάνεια κείμενα ποὺ διαζωγραφοῦν καὶ ὑπομνηματί-
 ζουν θέσεις ποὺ προβλήθηκαν κατὰ τὴν ἀνάπτυξη καὶ
 ἐπεξεργασία τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων. Ἡ παράλληλη
 ἀνάγνωση θὰ βοηθήσει στὴν εὕρεση ἀντιστοιχιῶν καὶ
 ἀμοιβαιοτήτων καθὼς καὶ στὴν ἀναζήτηση ἄλλων
 ἀναλόγων κειμένων ἢ καὶ ἀντι-κειμένων ποὺ προέρ-
 χονται ἀπὸ ποικίλες πηγές τῆς πολιτιστικῆς μας
 ζωῆς καὶ παραδόσεως. Σὲ ὅλους ὅσους μᾶς ἐπέτρεψαν
 τὴν ἀναπαραγωγὴ τῶν πῶ πάνω κειμένων ἀλλὰ καὶ
 τῶν εἰκόνων, σκίτσων, καὶ τῶν φωτογραφιῶν ποὺ κο-
 σμοῦν τὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ τόμου ὀφείλονται ἄπει-
 ρες εὐχαριστίες.

Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ἐπιθυμοῦμε γι' ἄλλη μία φορὰ
 ν' ἀπευθύνουμε τὶς θερμότητες εὐχαριστίες μας πρὸς
 τὸν σεβαστὸ καθηγητὴ κ. Εὐάγγελο Θεοδώρου, διευ-
 θυντὴ τῶν περιοδικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,
 γιὰ τὴν τιμητικὴ φιλοξενία τῶν ἀρθρῶν μου ἀπὸ τὶς
 στήλες τοῦ «Ἐφημερίου».

A. M. Σταυρόπουλος

Νέο Φάληρο, 14 Σεπτεμβρίου 1985

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΘΕΜΑΤΑ	9
Τῆς Ἱερωσύνης	11
Μηνύματα σωτηρίας	16
Ἐνα ἔτος, μία πρόκληση	23
Μετὰ δεκαπέντε ἔτη	29
Φιλοξενία	34
ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ	41
Ἡ στάση φιλοξενίας	43
Ἡ τέχνη τῆς ἀγάπης	53
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	81
Σχεδιάσμα πνευματικῆς γεωγραφίας	83
Ἐνα βῆμα ἐμπρὸς	92
Ἀνοιχτὴ ἐπιστολὴ	94
Ἐρωτηματολόγιο	97
Ἐντυπο πληροφοριῶν	103
Πρεσβυτέρες τοῦ καιροῦ μας	105
ΘΕΜΑΤΑ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	111
Ὁρθόδοξη πνευματικὴ ζωὴ καὶ γάμος	113
Συζητώντας γιὰ τὸ γάμο 1	128
Συζητώντας γιὰ τὸ γάμο 2	136
Παραλειπόμενα	147
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	155
Εὐγενίου Βουλγάρεως, Τιμὴ εἰς πρόσωπον γέροντος	157

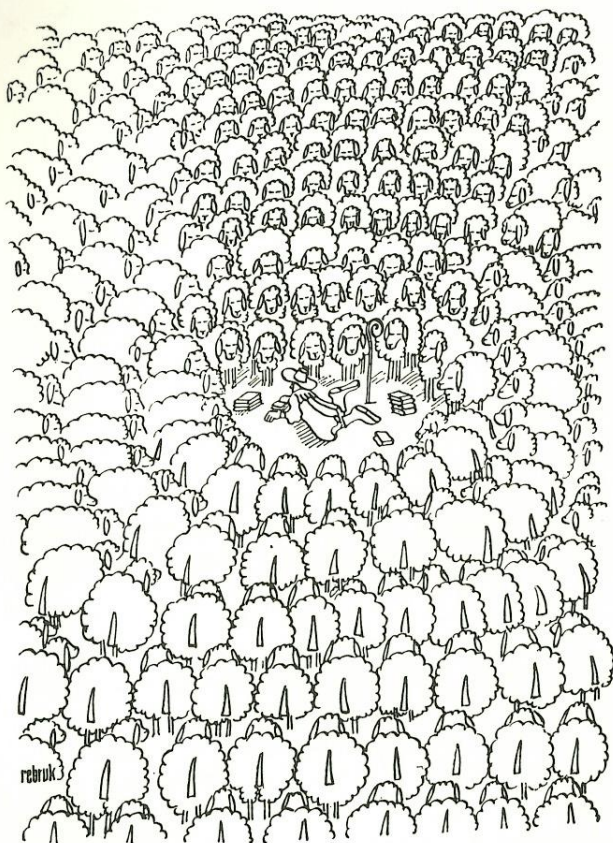
Κ. Καράτου, Στή σκήτη 164
N.B. Καμβύση, Κυπριανού Ἱερομονάχου . 165
Γιώργου Θεοδοῦ, Ἡ συνάντηση . . . 166
Δημητρίου Βικέλα, Ὁ παππᾶ-Νάρκισσος . 174

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΗΓΩΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΕΩΣ . . . 179
 ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ 181

179
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΘΕΜΑΤΑ

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Ἡ ποιμενική τέχνη ἐνημερώνεται καὶ ἐσυγχρονίζεται... Ποιῆς εἶναι οἱ προοπτικὲς τῆς Ποιμαντικῆς, τῆς «τέχνης τεχνῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης ἐπιστημῶν»;

ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ

Ζητείται ταυτότης

Πολὺς λόγος γίνεται τελευταία γιὰ τὸν ρόλο ἢ τοὺς ρόλους ποὺ ἔχει νὰ διαδραματίσει ὁ ἱερέας στὴ σύγχρονη κοινωνία. Ἡ προσέλευση νέων παιδιῶν στὶς τάξεις τοῦ ἱεροῦ κλήρου ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν εἰκόνα ἢ τίς εἰκόνας, ποὺ αὐτὰ τὰ ἴδια ἔχουν σχηματίσει: στὸ μυαλό τους γιὰ τίς λειτουργίες ποὺ ὀφείλουν νὰ ἐκπληρώσουν διαλέγοντας τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα ἢ λειτουργήματα ἢ ἐπάγγελμα, σὲ μιὰ ἐποχὴ σὰν τὴ δική μας. Ἡ προσέλευση νέων ἀνθρώπων ἐξαρτᾶται ἀκόμα καὶ ἀπὸ τίς ἐφέσεις τους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τίς μικρὲς ἢ τίς μεγάλες, θετικὲς ἢ καὶ ἀρνητικὲς προσδοκίεσ ποὺ ἐναποθέτουν πάνω τους ὄλο: ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς περιβάλλουν.

Ἡ ἀγωνία τελικὰ τῶν ὑποψηφίων κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ ὄλων ἐκείνων ποὺ ἤδη ὑπηρετοῦν, διακονοῦν καὶ ποιμαίνουν τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ ἐγκεῖται στὴν ἀναζήτησιν τῆς ταυτότητάς τους. Στὴν ἀναζήτησιν, δηλαδὴ, τῶν στοιχείων ἐκείνων ποὺ στοιχειοθετοῦν τὴν ἱεραρικὴ τους ιδιότητα. Τέτοια στοιχεῖα δὲν περιέχονται ἀσφαλῶς σὲ κάποιο δελτίο ταυτότητος. Τὸ πρᾶγμα τότε θὰ ἦταν σχετικὰ ἀπλό. Θὰ ἀρκοῦσε νὰ συμπληρώναμε τὰ στοιχεῖα ποὺ ζητοῦνται σὲ ἓνα εἰδικὸ ἔντυπο καὶ μετὰ τίς ἀπαραίτητες διοικητικὲς διαδικασίες θὰ εἴχαμε σὲ λίγο τὴν «ταυτότητά» μας στὰ χέρια μας. Τὸ πολὺ πολὺ, ἐλλείψει ἀποδεικτικῶν στοιχείων, νὰ υπογράφαμε καὶ μιὰ υπεύθυνη δήλωσιν... Στὰ

χαρτιά, κι όταν ακόμα ή γραφειοκρατία παρεμβάλλει εμπόδια, τὰ πράγματα κυλοῦν σχετικά εύκολα.

Όταν όμως έχεις νὰ κάνεις μὲ τὸν ἐαυτό σου, ὅταν έχεις νὰ ἀντιμετωπίσεις τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδιαίτερα ὅταν βρίσκῃσαι «ἐνώπιος Ἐνωπίω», τὰ πράγματα δυσκολεύουν. Εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ δώσεις σαφεῖς καὶ συγκεκριμένες ἀπαντήσεις στὰ πιὸ φανερά καὶ τὰ πιὸ κρύφια ἐρωτήματα καὶ ἐρωτηματικά, τὰ δικά σου καὶ τῶν ἄλλων. Σ' αὐτὲς τίς ἐρωταποκρίσεις δὲν ἀποφεύγεις σίγουρα κρίση ἢ καὶ κρίσεις ταυτότητας, ἀν συλλογιστεῖς, ἔστω καὶ συνοπτικά, ἐρωτήματα ὅπως αὐτὰ πού διαγράφονται εὐθὺς ἀμέσως:

Ποιὸς εἶσαι; σὺ πὺ καλεῖσαι; νὰ ποιμάνεις ποιόν ἢ ποιούς, πὺ, πῶς, πότε, γιὰ ποῖο πρᾶγμα καὶ γιατί;

Μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα ἀναδιπλώνεται ἡ ὅλη εἰκόνα τοῦ ἱερέα καὶ τῆς κρίσης του στὴν ἀναζήτηση τῆς ταυτότητάς του. Γιὰ ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ ὑπάρξουν ἀπαντήσεις. Οἱ ἀπαντήσεις δὲν εἶναι πάντοτε δεδομένες. Κάθε ἐποχὴ διαφοροποιεῖ καὶ τὰ ἐρωτήματα καὶ τίς ἀπαντήσεις. Δὲν μπορείς νὰ ἀποστηθίσεις ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις κλισέ. Ἡ ἐποχὴ μας ἄλλωστε δὲν εὐνοεῖ στερεότυπα. Οἱ ἀπαντήσεις πρέπει νὰ δοθοῦν μὲ τὸ χέρι στὴν καρδιά, νὰ εἶναι προσωπικὲς καὶ ν' ἀνταποκρίνονται στοὺς ὑπαρξιακοὺς προβληματισμοὺς τῶν ὑποψηφίων. Αὐτοὶ γνωρίζουν πολὺ καλά ὅτι πρέπει νὰ φανθοῦν ἀντάξιοι τοῦ «ἄξιου» πὺ θ' ἀκούσουν κατὰ τὴ χειροτονία τους καὶ τῆς «κλήσεως» στὴν ὁποία ἐκλήθησαν. Ξέρουν ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα ἡ κλήση αὐτὴ θὰ εἶναι ἄρση σταυροῦ, πὺ ἀπὸ τὰ κείμενα καὶ τὰ χαρτιά θὰ μεταφερθεῖ στοὺς ὤμους τοῦ. Σαστίζει, λοιπόν, καὶ τὰ χάνει ὁ «ὑποψήφιος» γιὰ τὴν ἱερωσύνη νέας τῆς ἐποχῆς μας.

Ἐρωτήματα καὶ ἀπαντήσεις

Αὐτὸς ποιὸς εἶναι πὺ θὰ μπορέσει; νὰ ποιμάνει; καὶ θὰ διακονήσει; ποιούς; Πιστοὺς καὶ ἀπίστους, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἐνθέους καὶ ἀθέους, ἀνθρώπους ποικίλων τάξεων καὶ κατηγοριῶν, ὅλους αὐτοὺς τέλος πάντων πὺ ζοῦν καὶ διακινουῦνται στὸν μικρόκοσμο μιᾶς ἐνορίας ἢ καὶ πέρα ἀπὸ τὰ ὅριά της;

Αὐτὸν ποιὸς θὰ τὸν ποιμάνει; Ὁ ἴδιος, ὁ ἐπίσκοπος, ὁ Καλὸς Ποιμένας; Εἶναι στιγμὲς πὺ τοῦ ἀμφισβητοῦν ἀκόμα καὶ τὸ ὄνομα. Λένε πῶς καὶ ὁ τίτλος τοῦ ποιμένα εἶναι παρωχημένος καὶ περιττός. Σὲ ἐποχὴ μάλιστα, πὺ καὶ αὐτὲς οἱ εἰδυλλιακὲς ἢ τραχύτερες εἰκόνας ποιμένων καὶ ποιμνίων ἔχουν ἐκλείψει, καὶ ὁ μέσος ποιμηνόνομος ἄνθρωπος δὲν ἔχει σχεδὸν οὔτε κ' ἐν τέτοιου τύπου «ποιμηνικές» παραστάσεις, ὁ κληρικὸς φέρεται ὡς ποιμὴν ἢ βοσκὸς λογικῶν προβάτων. Ὁ σύγχρονος ἄλλωστε «ποιμηνόνομος» ἄνθρωπος ἀποκρούει ἀκόμα καὶ τὴν ἰδέα νὰ τὸν ἀποκαλοῦν πρόβατο, ἔστω καὶ λογικό.

Ποῦ ἐξάλλου θὰ ποιμάνει; ὁ ἐκκλησιαστικὸς ποιμένας τὸ πῶμνιό του; «Βούλιαξαν στὸ τσιμέντο οἱ καρδιές μας» (Ν. Τυπάλδος). Ἡ τσιμεντούπολη «θέλει δύναμη νὰ τὴν ἀντέξεις» κι «αὔριο θὰ ψάχνουμε τὸν ἥλιο μὲ τὰ κιάλια». Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ καταργήσουμε τίς πόλεις ἢ τὸ ἀστικό μας περιβάλλον. Ἡ πόλις θὰ σὲ ἀκολουθεῖ... Σημαίνει, ὅμως, μιὰ προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν ποιμένων, ἡ ποιμαντικὴ τους νὰ εἶναι ἐν τῷ τόπῳ καὶ χρόνῳ. Ἀπαιτεῖται μιὰ τέχνη γιὰ τὸ πὺ καὶ τὸ πότε τῆς διαποιμάνσεως.

Οἱ τόποι ἔχουν πληθυνθεῖ. Οἱ ἄνθρωποι βρίσκονται παντοῦ καὶ πουθενά, ποτὲ καὶ πάντοτε. Ποῦ θὰ τοὺς ἀνα-

ζητήσεις; Στο σπίτι, στην εργασία, στις συγκοινωνίες, στα νοσοκομεία, στις φυλακές, στα κέντρα αναφυκτής; Ποιά ώρα ή ποιές ώρες; Πώς θα καταλάβεις ότι ο χρόνος γίνεται κ α ι ρ ό ς, δηλαδή ευπρόσδεκτος εις σωτηρίαν χρόνος;

Με ποιές μεθόδους θα ποιμάινεις τούς ανθρώπους; Αναζητάς τὸ π ῶ ς. Στις μεθοδείες τοῦ αντικειμένου τί θὰ ἀντιτάξεις; Στις μηχανές τοῦ ἐχθροῦ τί θὰ μηχανευτεῖς; Ποιούς «ἀπὸ μηχανῆς θεούς» θὰ προσκαλέσεις σὲ βοήθεια; Ἐδῶ καλεῖσαι νὰ ἐνεργοποιήσεις ὅλα τὰ ἀποθέματα τῆς ἐμπειρίας σου καὶ νὰ ἀναζητήσεις νέες πηγές ἐμπνεύσεως.

Γιατὶ τὰ θέματα πού ἔχεις ν' ἀντιμετωπίσεις εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα. Τὰ ζ η τ ή μ α τ α γιὰ τὰ ὅποια θὰ σὲ πλησιάσουν οἱ ἄνθρωποι θὰ διαφέρουν. Θὰ σὲ ρωτήσουν «περὶ πάντων καὶ ἄλλων τινῶν». Δὲν θὰ ἔχεις εὐκολίες, ἔτοιμες καὶ πρόχειρες τὶς ἀπαντήσεις. Θὰ χρειασθεῖ νὰ σκεφθεῖς, νὰ συσκεφθεῖς μὲ ἄλλους ἀδελφούς, νὰ ζητήσεις τὸν ἄνωθεν φωτισμό. Εἶναι φορὲς πού θὰ φυλαχτεῖς ν' ἀπαντήσεις, θὰ προτιμήσεις τὴ σιωπὴ. Κι ἂν λαλήσεις, θὰ τὸ κάνεις γιατί ἔχεις πεποίθησι καὶ πίστη στὸ λόγο πού θὰ μαρτυρήσεις καὶ πιστεύεις ὅτι μὲ τὸν τρόπο πού ποιμαίνεις δὲν κάνεις τίποτε ἄλλο παρὰ ἐνεργοποιεῖς τὰ χαρίσματα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ δικὰ σου δηλαδή καὶ τῶν ἄλλων, ἀξιοποιεῖς τὰ ἐνεργήματα τοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀθρώπου καὶ τοῦ κόσμου.

Ἡ ἐνασχόλησή σου ὅμως μὲ ἐρωτήματα καὶ ἀπαντήσεις τοῦ τύπου πού παραθέσαμε σὲ ὀριμάζει καὶ βλέπεις διὰ μᾶς τὸ πεδίο, στὸ ὅποιο καλεῖσαι νὰ εργασθεῖς. Βλέπεις τὶς δυσκολίες καὶ τὶς εὐκολίες, τὰ ἐμπόδια καὶ

τὴν ἄρση τους, τοὺς δρίζοντες πού ἀνοίγονται μπροστά σου. Σίγουρα τότε ξέρεις τί σὲ περιμένει:

*Οἱ πηγές τῶν ὑδάτων,
ὁ πόθος τῆς ἐλάφου,
τὸ γαλανὸ πρῶινό,
ὁ ἀνατέλλοντας ἥλιος,
ἡ κοσμοσυρροὴ τῆς ἀσφάλτου,
τῆς πολυκατοικίας τὸ ἄχθος,
τὸ «κέλευσον Δέσποτα ἄγιε».
ἡ χαρισματικὴ στιγμή
καὶ τὰ «ἄξιος» τῆς κιβωτοῦ
συνθέτου
τῆς Ἱερωσύνης
τὸ τέλος [σκοπὸς]
καὶ τὸ σύμβολο!*

Συνθετικώτερα δὲν μπορούσε νὰ δοθεῖ τὸ εὔρος τῆς Ἱερωσύνης ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὅποιο τὸ κατέγραψε στὸ ὁμώνυμο ποίημά του ὁ Ἀντώνης Στυλιανάκης, καθηγητῆς - ἱεροκλήρικας ἀπὸ τὴν Κύπρο, στὸ περιοδικὸ «Κοινωνία» (τεῦχος Ἰουλίου - Σεπτεμβρίου 1984, σ. 385).

Ἐμεῖς δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ εὐχηθοῦμε, «ὦ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα» νὰ συνοδεύει τὰ θήματά σου στοὺς δρόμους τῆς ποιμαντικῆς σου διακονίας καὶ νὰ καρποφορεῖς!

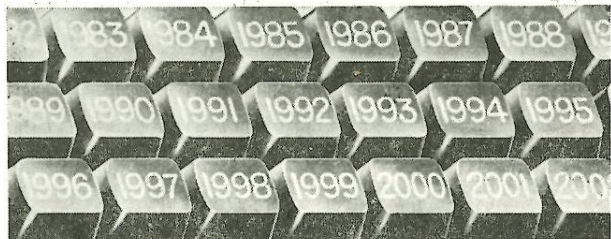
ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

Με άφορμή ένα συνέδριο

Π ο ι έ ς είναι: οι πνευματικές ανάγκες, οι αναζητήσεις, οι αγωνίες και οι προσδοκίες του συγχρόνου ανθρώπου;

Μέσα στη ζοφερή κατάσταση του άγχους και της αγωνίας που βιώνει ο σημερινός άνθρωπος, ποιο είναι το μήνυμα που έχει να προσφέρει: ο Έκκλησιαστικός Τύπος στην Ελλάδα σήμερα;

Π ώ ς θα μπορέσει να διερμηνεύσει αυτός ο Τύπος τον Λόγο του Θεού προς οικοδομή του πληρώματος της Έκκλησίας, παράκληση του χειμαζόμενου και πειραζόμενου λαού και να γίνει υπογραμμής της νέας ζωής, ιδιαίτερα κάτω από την προοπτική της άρχομενης, σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα, τρίτης χιλιετίας;

Ο Έκκλησιαστικός Τύπος στα πρόθυρα της τρίτης χιλιετίας...

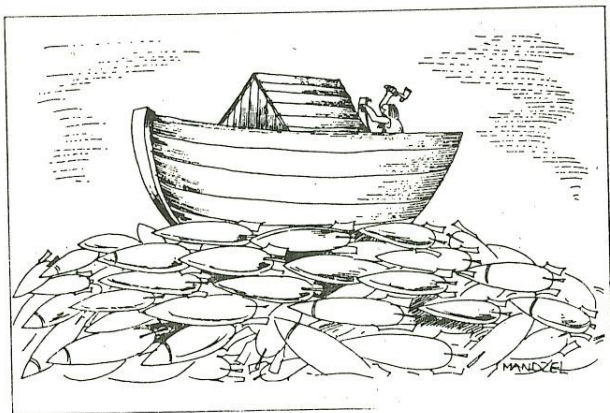
Αυτά ήταν τρία από τα έρωτήματα που απασχόλησαν το Α΄ Παγγελλήνιο Συνέδριο Έκκλησιαστικού Τύπου, που πραγματοποιήθηκε στην Όρθόδοξο Ακαδημία

Κρήτης από 12 έως 17 Νοεμβρίου 1984, υπό τη συντονιστική εϋθύνη του Γενικού Δευθυντού του Ίδρύματος κ. Αλεξάνδρου Παπαδερου και συγκέντρωσε επί το αυτό εκδότες και συντάκτες εκκλησιαστικών εντύπων, έφημερίδων και περιοδικών¹.

Το συνέδριο προχώρησε σε άξιες λόγου έπισημάνσεις, που αναφέρονταν στο σύνολο των διαστάσεων λειτουργίας ενός εκκλησιαστικού εντύπου, όπως:

- ταυτότητα του φορέα που το εκδίδει (έπίσημο όργανο μιας τοπικής Έκκλησίας: συνοδικό, μητροπολιτικό, ένοριο ή ιδιωτικό)·
- ταυτότητα των συντακτών, συνεργατών και παραληπτών του·
- αριθμό υπαλλήλων, φύλλων και άναγνωστών·
- κόστος εκδόσεως·
- βασικό χαρακτήρα του εντύπου (γενικό ή ειδικό, έπιστημονικό ή εκλαϊκευτικό, οικοδομής)·
- συχνότητα κυκλοφορίας·
- τρόπο διακινήσεως (συνδρομές ή ελεύθερες πωλήσεις)·
- αριθμό σελίδων·
- στόχους, προβλήματα που αντιμετωπίζει, ικανοποίηση από τα άποτελέσματα.

Οι συνέδριοι έκαμαν έπίσης συγκεκριμένες προτάσεις για την καλύτερη δυνατή συνεργασία μεταξύ των διαφόρων εντύπων και τή βελτίωση του περιεχομένου και της μορφής τους ώστε να επανεύρουν τη «φιλοκαλική» παραδοσιακή αίσθητική ποιότητα έμφανίσεως της Όρθοδοξίας. Μεταξύ άλλων πρότειναν:

... θά μεταδώσει μήνυμα σωτηρίας στο άγχος και την αγωνία του σημερινού ανθρώπου;

- οργάνωση τακτικών συναντήσεων για τους εκδότες και τὰ στελέχη ἐκκλησιαστικού Τύπου
- οργάνωση σεμιναρίων ἐκκλησιαστικής δημοσιογραφίας για τούς ίδιους
- προσθήκη στα προγράμματα σπουδών των Ἱερατικών και Θεολογικών Σχολῶν ἰδιαιτέρου μαθήματος για τὴν ἀσκηση στὸ γραπτὸ λόγο, με ἀναφορὰ στις ἀξιώσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς δημοσιογραφίας και τῆς χρήσεως τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας
- διερεύνηση με σύγχρονα ἐπιστημονικά μέσα τῆς ἀποτελεσματικότητας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐντύπου
- μελέτη τῶν προϋποθέσεων για τὴ δημιουργία Κέντρου Τεκμηρίωσης και Πληροφορήσεως, ποῦ θά εἶναι στὴ διάθεση τῶν συντακτῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ και κοσμικοῦ Τύπου. Αὐτὸ θά μπορούσε νὰ πραγματοποιηθεῖ με ἀνάλογη διέυρυνση τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Γραφείου Τύπου τῆς Ἱ. Συνόδου και τοῦ Κέντρου Βιβλίου και Ἐπικοινωνίας τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

Σωτήριος λόγος

Ἐὰν κατὰ τὸν ἱ. Χρυσόστομο «μία τις δέδοται θεραπείας ὁδός, ἡ διὰ τοῦ λόγου διδασκαλία» (Migne PG 48, 665), ὁ λόγος αὐτὸς καλεῖται νὰ εἶναι: **λόγος ποιμαντικός**. Νὰ εὐ-αγγελίζεται, δηλαδή, ἄγγελμα ζωῆς, ἐνεργοποιώντας τις δυνάμεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς διακονίαν τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου και τοῦ κόσμου.

Ἡ καλὴ «μεγάλη» ἀγγελία τοῦ ἀγγέλου πρὸς τοὺς ποιμένες, «ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ» (Λουκᾶ α' 11) μεταδίδεται ἀπὸ τοὺς θεσκούς ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ και τοὺς σημερινούς ποιμένες τῶν λογικῶν προβάτων ὡς **μήνυμα σωτηρίας** πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

«Ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ».

«Ἡ Γέννηση», τῆς ἀγιογράφου Λίας Παπαγεωργοπούλου (ἀπὸ τοιχογραφία τῆς Ἱ. Μονῆς Ἰψηλοῦ Μυτιλήνης), ὅπου φαίνεται (ἄνω δεξιὰ) ἡ ἀγγελία πρὸς τοὺς ποιμένες.

Είμαι, πραγματικά, μεγάλη ή εθύνη των ποιμένων ὥστε νὰ μὴ κρατήσουν τὸ σπουδαῖο αὐτὸ μήνυμα μόνον γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, ἀλλὰ νὰ τὸ μεταδώσουν ὑπεύθυνα καὶ αὐθεντικά καὶ νὰ τὸ ἀναμεταδίδουν συνεχῶς σὲ ὅλα τὰ πλάτη καὶ μήκη τοῦ πληρώματος τῆς Οἰκουμένης μὲ ὅλα τὰ μέσα πού ἔχουν στὴ διάθεσή τους².

Σὲ μιὰ ἐποχὴ καταγιγισμοῦ πληροφοριῶν, καθολικῆς πληροφορήσεως, «πληθωρισμοῦ λόγου» καὶ ταυτόχρονα «πληθωρισμοῦ λεξιπενίας», ὁ προφορικὸς καὶ γραπτὸς, ἠλεκτρονικὸς καὶ ἔντυπος, εἰκονικὸς καὶ ἀνεικονικὸς λόγος τῆς Ἐκκλησίας καλεῖται νὰ δίδει «πληροφορίαν πίστεως» (Ἑβραῖους ι' 22) καὶ νὰ μεταδίδει μὲ θεαδιότητα τὴν ἐπαγγελίαν τῆς πραγματικότητος τῆς σωτηρίας διὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (πρβλ. Ρωμαίους δ' 16).

Προϋποθέσεις

Προϋπόθεση θεδαία αὐτοῦ εἶναι, ὁ ἐκκλησιαστικὸς λόγος νὰ ἀποκτήσει αὐτοσυνηδυσία τῆς ταυτέτητάς του. Τότε, ὅχι μόνον θὰ δυναθεῖ νὰ ἐπιτελέσει πλήρως τὴν ἀποστολή του, ἀλλὰ καί, σύμφωνα μὲ τὴν ἀποψη τῶν συνέδρων, «θὰ προσλάβει, θὰ ἐξαγιάσει καὶ θὰ ἀναδείξει τὶς ἀγαθὰς δυνάμεις καὶ προοπτικὰς πού συνυπάρχουν στὴ σύγχρονη κοινωνία, τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τεχνολογία» καὶ θὰ γίνῃ ἐλεγκτικὰ κριτικὸς, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν τευχῶν, χωρὶς φόβον, πάθος καὶ ὑπερβάλλοντα ζῆλον, στὰ πλαίσια πάντα τοῦ ὀρθόδοξου ἠθους καὶ ὕφους.

Τότε μόνον, μὲ γνώμονα τὴν ἀγάπη πού ἔξω θάλλει τὸν φόβον, καὶ τὴν οἰκοδομὴ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ θὰ μπορέσει νὰ συνεργασθῇ μὲ τὶς πρὸ πάνω δυνάμεις σὲ ἓνα κοινὸ ἀγῶνα γιὰ ἀληθινὴ εἰρήνην, ἐλευθερίαν καὶ δικαιοσύνην αἰτήματα πνευματικῶν

πνευματικῶν, πού τόσο ἐπίμονα καὶ ἐπίκαιρα προβάλλει αὐτὸν τὸν καρὸς ἡ ἀγία μας Ἐκκλησία «ἐν ἀναμονῇ τῶν Χριστουγέννων»³ καὶ γιὰ τὰ ὅποια οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς τῆς γῆς εὐδοκοῦν καὶ συνευδοκοῦν.

Ἐπιπλέον πράγματι: ἀποστολή πού ἀπαιτεῖ νὰ ἐντοπισθοῦν προτεραιότητες στόχων καὶ μέθοδοι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προκείμενου σκοποῦ. Ἔτσι, τὸ συνέδριον κατέληξε σὲ μιὰ σειρά «πρακτικῶν» προτάσεων καὶ ἀποφάσεων, τὶς ὁποῖες κατέγραψε συνοπτικὰ μέχρις οὗτο ἑτοιμασθῶν τὰ πλήρη Πρακτικά.

Τὶς προτάσεις καὶ ἀποφάσεις αὐτῆς τοῦ συνεδρίου συμφώνησαν οἱ σύεδροι νὰ προωθήσει ἡ ἐκτελεστικὴ ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία καὶ θὰ ἐνημερώσει ὑπεύθυνα σὲ συνεργασία μὲ τὴν συνηγορικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ συνεδρίου τὶς Ἐκκλησίες Ἑλλάδος, Κύπρου, Κρήτης καὶ τὸ Οἰκουμἐνικὸ Πατριαρχεῖον, καὶ θὰ ζητήσει νὰ εὐλογήσουν τὴν ὅλη προσπάθεια ἐπ' ἀγαθῶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως σημειωνόταν στὸ δελτίον τύπου πού κυκλοφόρησε ἀναφορικὰ μὲ τὴν πρόοδο τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου.

1. Ὁ γράφων συμμετείχε ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ἐπισήμου δελτίου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Ἐκκλησία» καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν Ἐποπεύουσα Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιοδικῶν καὶ τὸν Διευθυντὴ, Καθηγητὴ Εὐάγγελον Θεοδώρου γιὰ τὴν τιμητικὴ ἀποστολή του στὸ συνέδριον.

Ἐπιπλέον τῶν ἐντύπων αὐτῶν ὑπολογίσθηκε περίπου σὲ δύο ἑκατοντάδες. Στὰ πλαίσια τοῦ συνεδρίου λειτούργησε Ἐκθεση Ἐκκλησιαστικοῦ Τύπου ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Ἐξωτερικόν. Ἐπισημαίνουμε τὴν «Α' Ἐκθεση Ἐκκλησιαστικοῦ Τύπου», πού εἶχε γίνῃ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1983 στὸς Πρῆς - Ροῦμ τοῦ περιοδικοῦ Τύπου τοῦ Ἰπουργείου Προεδρίας καὶ τὸ ἀφιέρωμα τοῦ «Ἐφημερίου» (τεύχη Αὐγούστου καὶ Σεπτεμβρίου 1983) στὸν

έλληνορθόδοξο εκκλησιαστικό Τύπο με συμβολές τών Νέστορα Μάτσα, Δημήτρη Φερούση, Γιάννη Χατζηφώτη και Τάνη Φαράκη. Τò δελικό αυτό κυκλοφόρησε και ως ανάτυπο, σέ επιμέλεια του Ι. Μ. Χατζηφώτη, Διευθυντού του Γραφείου Τύπου τής 'Ι. Συνόδου τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος, με τόν τίτλο 'Επετηρίδα 'Εκκλησιαστικοῦ Τύπου ('Αθήνα 1983, 60 σ.). Βλ. και τήν πρόσφατη έκδοση τής Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριῶν 'Επετηρίδα τοῦ 'Ελληνικοῦ Τύπου, πού περιλαμβάνει τίς 2.000 ἐφημερίδες και περιοδικά πού κυκλοφοροῦν σέ ὅλη τήν 'Ελλάδα ('Αθήνα 1984).

2. 'Εφόσον στόχος μας εἶναι ἡ μετάδοση τοῦ μηνύματος και ἡ ἐπικοινωνία, θά πρέπει νά προσεχθοῦν ἰδιαίτερα οἱ γενικές και εἰδικές συνθήκες πού εὐνοοῦν αὐτήν τήν ἐπικοινωνία. Βλ. τò ἄρθρο μου, Δυσκολίες ἐπικοινωνίας, στὸν «'Εφημέριο» τής 15 Μαΐου 1984, σ. 120-122· ἐπίσης τò ἄρθρο τοῦ Δ. Κ. Μαγκλιθέρα, 'Η μεγάλη δύναμη τής πληροφορίας στήν κοινωνική ἐπικοινωνία, στήν ἐφημερίδα «Καθημερινή» τής 8 Σεπτεμβρίου 1984.

3. Βλ. τήν δμώνυμη έκδοση τής 'Αποστολικῆς Διακονίας με ὑπότιτλο: 'Επιλογή ὕμνων πρὸς καθημερινήν προσευχήν, 'Αθήνα: 1972, 344 σ.

ΕΝΑ ΕΤΟΣ, ΜΙΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗ

Ποιμαντικός σχεδιασμός

Πολλοὶ εἶναι οἱ παράγοντες πού συντελοῦν και συμβάλλουν στὸ σχεδιασμὸ τοῦ ποιμαντικοῦ μας ἔργου. "Ἄλλοτε ξεκινᾶμε ἀπὸ δική μας πρωτοβουλία και ἀντίληψη τῶν ἀναγκῶν πού ὑπάρχουν στήν ἐνορία μας. "Ἄλλες φορές πάλι συνεργάτες μας ἐπισημαίνουν και ὑποδεικνύουν ἐνέργειες πρὸς τὴ μία ἢ τήν ἄλλη κατεύθυνση. "Ἄλλοτε, ἐρεθίσματα ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον μᾶς κάνουν νά συνειδητοποιήσουμε μία δέσμη θεμάτων και προβλημάτων πού ἀπασχολοῦν συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες ἢ χώρους κοινωνικούς.

"Ὅπως εἶδαμε, ὁ ἐντοπισμὸς τους προέρχεται ἀπὸ πολλοὺς και ποικίλους παράγοντες. 'Εκείνο, ὅμως, πού ἔχει σημασία εἶναι νά εἴμαστε με ἀνοιχτὰ αὐτιά και μάτια γιὰ νά ἀντιλαμβανόμαστε τὰ ἐρεθίσματα και τίς προκλήσεις ἀπὸ ὅποιονδήποτε πηγὴ κι ἂν προέρχονται. Εὐήκοον οὖς και ὀξύδερκῆς ὀφθαλμοῦς εἶναι ἀπαραίτητα ἀντιληπτικά ὄργανα γιὰ τὸν ποιμένα κατὰ τήν ὀργάνωση τῶν ποιμαντικῶν ἐνεργειῶν και προτεραιοτήτων.

Και τὰ ὀπλοῖπα ὅμως αἰσθητήριά του θά πρέπει: ὁ ποιμένας νά τὰ δξύνει γιὰ νά μπορεῖ νά «δσφραίνεται» τήν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα και νά «ἀπτεται» τῶν γεγονότων και τῶν καταστάσεων πού τὸν περιστοιχίζουν· νά ἔχει ἀκόμα ἴδιαν «γεύση» αὐτῶν πού συμβαίνουν γύρω του. Εἶναι ἀνάγκη, λοιπόν, νά προσεύχεται μαζί με τὸν Συμεὼν τὸν Μεταφράστη (σὴν εὐχή τής εὐχαριστίας μετὰ τὴ Θεία Μετάληψη): «αἰσθήσεων φῶτισον ἀπλήν πεντάδα». Τότε, με αὐτὸν τὸν φωτισμὸ θά δέχεται τίς

προκλήσεις ως προσκλήσεις για ποιμαντική εργασία και ανάληψη πρωτοβουλιών.

Διεθνές Έτος Νεότητας 1985

Μια τέτοια πρόκληση είναι και το «Διεθνές Έτος Νεότητας» που προβάλλεται έφ'ετος από τον Όργανισμό Ήνωμένων Έθνων με κύρια θέματα τη συμμετοχή, την ανάπτυξη και την ειρήνη. "Αν πάρθηκε μια τέτοια απόφαση, να αφιερωθεί, δηλαδή, ένας δλόκληρος χρόνος στα Νιάτα, τούτο οφείλεται στο αυξανόμενο ενδιαφέρον τής διεθνούς κοινότητας για την κατάσταση τής νεότητας και την αναγνώριση τής σημαντικής συνεισφοράς των νέων στη διαμόρφωση και το σχεδιασμό του μέλλοντος τής ανθρωπότητας.

Έμβλημα για το Διεθνές Έτος Νεότητας 1985. Το φιλοτέχνησε ο Άμερικανός Λι Κάπλαν, σπουδαστής Καλών Τεχνών

Το επίσημο έμβλημα του Διεθνούς Έτους Νεότητας 1985 σχεδιάστηκε άκριτως για να εκφράσει τον ιδεαλισμό και τον δυναμισμό τής νεότητας. Εύκριντο και ανοιχτό, το σχέδιο προβάλλει τη συμμετοχή, την ανάπτυξη και την ειρήνη. Η συμμετοχή έχει παραστα-

θεϊ με τη χρησιμοποίηση των διαδοχικών νεανικών προσώπων σε θέση προφίλ. Η ά ν ά π τ υ ξ η, με την προοδευτική φωτοσκίαση. Η ε ι ρ ή ν η, προαπαιτούμενος όρος για την ανάπτυξη, συμβολίζεται με τον παραδοσιακό κλάδο ελαίας του εμβλήματος των Ήνωμένων Έθνων (πρβλ. όμως τη Γένεση η' 11).

Αν θελήσουμε να διατυπώσουμε συνοπτικά τους στόχους που θα επιδιώξει να καλύψει το Διεθνές Έτος Νεότητας 1985 καταλήγουμε στους ακόλουθους πέντε στόχους:

- α) Να αυξήσει την σχετική ενημέρωση ως προς την κατάσταση, τις ανάγκες και τις φιλοδοξίες των νέων, μεταξύ όλων εκείνων που λαμβάνουν ανάλογες αποφάσεις και του κοινού.
- β) Να προωθήσει πολιτικές και προγράμματα σχετικά με τους νέους ως αναπόσπαστο τμήμα τής κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, σε συμφωνία πάντα προς την εμπειρία, τις συνθήκες και τις προτεραιότητες των επί μέρους κρατών.
- γ) Να προαγάγει την ενεργό συμμετοχή τής νεότητας στην κοινωνία και ιδιαιτέρως στην προώθηση και την ολοκλήρωση τής ανάπτυξης και τής ειρήνης.
- δ) Να προωθήσει μεταξύ των νέων τα ιδανικά τής ειρήνης, του αμοιβαίου σεβασμού και τής κατανοήσεως ανάμεσα στους λαούς.
- ε) Να ενθαρρύνει τη συνεργασία σε όλα τα επίπεδα για ζητήματα που αφορούν στη νεότητα.

Γενικά, το Διεθνές Έτος Νεότητας θα προσφέρει την ευκαιρία να κατανοήσουμε σε μεγάλο βαθμό την ύφισταμένη σφαιρική αλληλεξάρτηση και τους εξωτερικούς πα-

ράγοντες που επηρεάζουν το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον των νέων ανθρώπων καθώς και εκείνους τους παράγοντες που τείνουν να διαμορφώσουν μια νέα διεθνή οικονομική τάξη. Αυτά όλα είναι, φυσικά, μεταξύ τους αλληλένδετα.

Παράλληλα, το Διεθνές Έτος Νεότητος θα εξωθήσει σε διερεύνηση, συλλογή δεδομένων και ανάλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η νεότητα και θα συμβάλει στην έκτενη διασπορά και ανταλλαγή πληροφοριών σε ζητήματα σχετικά με τους νέους.

Φιλόδοξο πράγματι: πρόγραμμα, που ασφαλώς στο τέλος του Έτους θα έχει συσσωρεύσει νέες εμπειρίες και γνώσεις, θα έχει μελετήσει καινούριες δραστηριότητες, θα έχει χαλκεύσει νέες αποφάσεις για ενεργοποίηση των δυνατοτήτων που προέκυψαν κατά τη διάρκειά του.

Ή Έκκλησία και η δράση της

Η διεθνής αυτή πρόκληση αποτελεί για την Έκκλησία μια πρόκληση για να μελετήσει τη δράση της έναντι της νεότητας και να απευθύνει λόγο και κίνηση και λόγον ελπίδος προς τους νέους και προς όλους εκείνους τους φορείς που ασχολούνται με τη νεότητα.

Είναι σημαντικό με την ευκαιρία αυτή να υπαμνησθεί πόσο η Ορθόδοξη Έκκλησία τιμά τους νέους ανθρώπους, τους αναγνωρίζει υπευθυνότητα, τους κάνει να συμμετέχουν στο έργο της αναπτύξεως της πίστεως, και στα έργα της ειρήνης.

Ο λόγος που ο Απόστολος Παύλος απευθύνει στην πρώτη του επιστολή προς τον Τιμόθεο (δ' 12) είναι: «να απευθύνεται προς όλους τους νέους: «μηδείς σου της νεότητος καταφρονείτω» (ας μη σε καταφρονεί κανένας επειδή είσαι νέος).

Αυτή, βέβαια, η προγραμματική δήλωση οφείλει να υλοποιηθεί με συγκεκριμένους τρόπους ενεργείας και αναγνωρίσεως εκ μέρους των μεγαλύτερων για να μην παραμείνει λόγος φιλός και άνευ αντικρύσματος. Οι νέοι δεν ζητούν μια παθητική αποδοχή εκ μέρους μας, χωρίς απαιτήσεις και ευθύνες. Παραπονούνται ότι τους αφήνουμε συχνά έξω από το «παιχνίδι» που παίζεται σήμερα. Είναι φορές που οι νέοι μας κατηγορούν ότι παίζουμε «έν ου παικτοίς» και ακόμα ότι μετατρέπουμε την παγκόσμια σφαίρα σε «κλωτσοσκούφι» κάνοντας μάλιστα χιλίες δυο ζαβολιές κατά τον αγώνα.

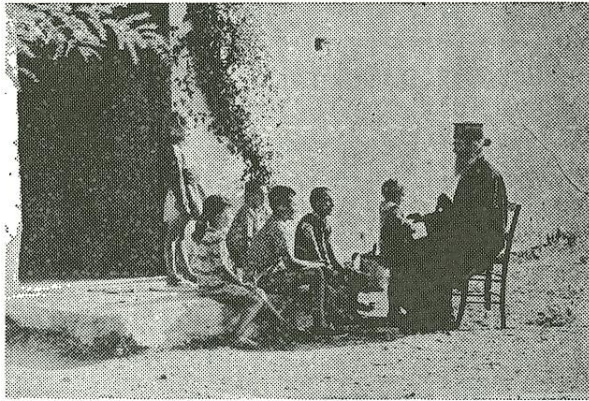
Μόνον όμως όταν πάρουμε και τους εαυτούς μας και τους νέους στα σοβαρά, μόνον τότε υπάρχει περίπτωση να ανταποκριθούμε όλοι συμμετέχοντας στην ανάπτυξη και του εαυτού μας και του κόσμου με τρόπο ειρηνικό. Γιατί «η ειρήνη, καθώς λέει και ο ποιητής, θέλει δύναμη να την αντέξεις» (Όδυσσεάς Έλύτης).

Πρακτικά τώρα, ο κάθε ποιμένας μπορεί να δημιουργήσει ευκαιρίες στην ένορία του για μια ανάλογη υποδοχή των νέων. Ο τρόπος του ως είναι φιλόξενος για να μπορεί ο νέος και η νέα να βρει τόπο καταλύματος κοντά του (πρβλ. Λουκά 6' 7).

Ο κάθε ποιμένας έχει ήδη εντοπίσει στην μακρά του εμπειρία τέτοιους τρόπους υποδοχής, που αποδίδουν και βρίσκουν ανταπόκριση στους νέους. Αυτούς τους τρόπους μπορεί να τους ανακοινώσει μέσω της στήλης μας στους συναδέλφους και συλλειτουργούς του, που διαβάζουν το περιοδικό μας, έτσι ώστε οι στήλες του «Εφημερίου» να γίνουν τόπος συναντήσεως και ανταλλαγών, «ελευθέρια ζώνη» διακινήσεως αγαθών και ιδεών, όπου ο καθένας μας θα αναποθέτει και θα εκθέτει τα «προϊόντα» του και

οι επισκέπτες θα διαλέγουν ελεύθερα και θα παίρνουν κατά βούληση.

Ίδιαίτερα αυτή τη στιγμή έχουμε όλοι μας ανάγκη την ανταλλαγή της πολύτιμης εμπειρίας των άλλων. "Ας μη στερήσουμε ό ένας τον άλλο από τον εμπλουτισμό αυτών των ανταλλαγών. Κάθε πρόταση θα τύχει προσεκτικής ακρόασης και προβολής. Τò υποσχόμεθα. Καλή χρονιά!

«Και ὅς ἐάν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἐν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται» (Ματθαίου ιη' 5).

Φωτογραφία Γιάννη Ζαρταλούδη.

ΜΕΤΑ ΔΕΚΑΠΕΝΤΕ ΕΤΗ...

Ἀναγκαία ἡ ἔτοιμασία

Τὶς τελευταῖες ἑβδομάδες στὸν τόπο μας πολλοὶ μίλησαν γιὰ πολλὰ, γιὰ ὅλα σχεδόν, τί λέω, γιὰ τὰ πάντα μίλησαν ὅλοι καὶ ἄλλα ἀκόμα τινά. Ἄλλοι ἄφησαν τὸ λόγο τους νὰ περιπλανηθεῖ σὲ νέα ὄρια καὶ μᾶς προσκάλεσαν νὰ δραματισθοῦμε τὴν Ἑλλάδα τοῦ 2000 καὶ νὰ ἐτοιμαστοῦμε γι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ χρονολογία. Βλέπετε, ὁ φόβος ποὺ εἶχε πλανηθεῖ μὲ τὴν ἀφιξη τοῦ ἔτους 1984 καὶ τὶς προβλέψεις τοῦ ὁμώνυμου μυθιστορήματος τοῦ Τζώρτζ "Οργουελ γι' αὐτό, ξεπεράστηκε κι ὁ κόσμος ὑποδέχτηκε μὲ ἀνακούφιση πιὸ εὐοδαίνες προοπτικές.

Ἄς ἰσχυρισθῶμεν, βέβαια, δὲν εἶναι καθόλου ἀνέτοιμος σὲ τέτοιου εἶδους σκεπτικὰ ἢ σκέψη του εἶναι πάντα προοπτική. Ὁ προφήτης «βλέπει», προαναγγέλλει καὶ προετοιμάζει γιὰ τὰ μέλλοντα. Ἡ μελλοντολογία ἀσκήθηκε ἐπιτυχῶς στὰ πλαίσια τῆς Ἐκκλησίας χωρὶς νὰ ταυτίζεται ὑποχρεωτικὰ μὲ τὴν ἐσχατολογία. Ἡ ἐγγύτητα τοῦ Κυρίου, ἡ ὁσονούπω παρουσία τοῦ Κυρίου δὲν ταυτίζεται πάντοτε μὲ τὴν παρουσία Του ὡς ἐσχατὴ κρίση. Ὁ χριστιανός, ὅμως, ἄνθρωπος καλεῖται νὰ διακρίνει τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν καὶ τὸν καιρὸ τὸν εὐπρόσδεκτο εἰς σωτηρίαν. Ὁφείλει νὰ εἶναι ἔτοιμος γιὰ τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς εἰρήνης, «ἐν ἔτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης» (Ἐφεσίους ς' 15).

Ἡ προετοιμασία γενικὰ προηγεῖται τοῦ πληρώματος καὶ ἀποτελεῖ σπουδαῖο στάδιο καὶ σημαντικὴ θεολογικὴ ἔγνοια στὴν ἱστορία τῆς σωτηρίας. Ὁλόκλη-

ρη ή ιερή ιστορία καταδεικνύει τη σημασία των σταδίων προπαρασκευής, όπου ο Θεός με παιδεία και υπομονή κατεργάζεται τη σωτηρία μας.

Ἐφόσον, λοιπόν, τὰ δεκαπέντε χρόνια πού μᾶς χωρίζουν —ή μήπως και μᾶς ἐνώνουν;— με τὸ 2000, εἶναι διάστημα πού ἀνήκει στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νά βιωθοῦν με τὸ ἀνάλογο πνεῦμα. Τὸ 2000 θὰ εἶναι τερματικός σταθμός ἢ ἀφετηρία; Ἡ ἔμφαση θὰ δοθεῖ στό 1999 ἢ στό 2001; Θὰ εἶναι, δηλαδή, ἀναδρομική ἢ προοπτική ἢ ματιά μας; Μὲ ποιᾶς γενιᾶς ἠλεκτρονικό ὑπολογιστὴ θὰ ὑπολογίσουμε αὐτὸ τὸ μέλλον;

Ἄ-σημο ἢ ἔν-σημο τὸ 2000;

Πολλά, ἀν ὄχι και τὰ πάντα, θὰ ἐξαρτηθοῦν ἀπὸ τὴν ὀπτική γωνία ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ ἀντικρύσουμε αὐτὸ τὸ μέλλον, αὐτὸ τὸ δύο χιλιάδες. Τὸ 2000 θὰ εἶναι κάποιον οὐδέτερο χρονικὸ ὁρόσημο, ἓνα σκέτο σημεῖο στόν ὀρίζοντα τοῦ κόσμου, ἀπλό, ἀχρωμο, ἀγευστο και ἄοσμο· φωτεινὸ μετέωρο ἔστω, χωρὶς ὅμως κάποιον σημαδί: πρόθεμα ἢ ἐπίθεμα;

Συχνά, ὅταν ἀναφερόμαστε στό 2000 ξεχνᾶμε τὴν καθοριστικὴ ἀφετηρία τοῦ χρονολογικοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ ὅλο σύστημα αὐτοῦ τοῦ ὑπολογισμοῦ, καθὼς εἶναι γνωστό, ξεκινᾶει ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στή γῆ μας. Αὐτὸς εἶναι πού ξεχωρίζει τίς ἐποχὲς σὲ πρὶν και μετὰ ἀπ' Αὐτόν (πρὸ Χριστοῦ και μετὰ Χριστόν). Τὸ 2000 δὲν εἶναι κάποιος ἄ-σημος, χωρὶς σηματοδότηση τυχαῖος ἀριθμός· εἶναι τὸ 2000 μ.Χ. Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 2000 θὰ εἶναι ἢ Ἑλλάδα τοῦ 2000 μ.Χ. Γιατὶ αὐτὴ μας ἢ Ἑλλάδα ἢ θὰ εἶναι ἔν-σημη... ἢ δὲν θὰ ὑπάρχει!

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο μου ἔρχεται στό νοῦ μιὰ φράση πού ὁ Ἄντρέ Μαλρώ εἶχε διατυπώσει λίγο καιρὸ πρὶν πεθάνει (†1976):

«Ὁ εἰκοστὸς πρῶτος αἰώνας θὰ εἶναι ὁ αἰώνας τῆς θρησκευτικῆς πίστεως ἢ δὲν θὰ ὑπάρξει καθόλου».

Ὁ λόγος ἴσως αὐτὸς νὰ ἀκούγεται σκληρὸς και νὰ πέφτει βαρῦς. Ἄς μάθουμε ὅμως ἐπὶ τέλους νὰ κυκλοφοροῦμε μέσφ «σημάτων» πού παρέχουν ἀσφάλεια στίς τροχιές μας κι ἄς σφραγίσουμε τὰ μέτωπά μας και τὴν ἐποχὴ μας με σφραγίδα Θεοῦ ζῶντος (Ἀποκάλυψη ζ' 2-3).

Γι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ «σηματοδότηση» τοῦ 2000 και τῆς Ἑλλάδας τοῦ 2000 ἔχει τεράστια εὐθύνη ἢ Ἐκκλησία τοῦ 2000 μ.Χ. Τὸ χρέος τῆς εἶναι ὑψηλὸ και καλεῖται κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Ἀρνίου νὰ «ποιμᾶνει και νὰ ὀδηγήσει σὲ πηγές πού δίνουν νερὸ ζωντανὸ» ὅλους τοὺς Ἑλληνας ἐκείνων τῶν καιρῶν (Ἀποκάλυψη ζ' 17). Ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ δὲν ἐπιτελεῖται αὐτόματα και ἄκοπα, χωρὶς μόχθο, χωρὶς ἐπιμέλεια, φροντίδα και μέριμνα. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνεῖ χωρὶς προετοιμασία και προπαρασκευή.

Τὸ μέτρο τῆς προετοιμασίας

Οἱ μέρες πού μόλις πέρασαν και τίς ὁποῖες γιορτάσαμε με ὄση δύναμη μπορούσαμε δίνουν τὸ μέτρο αὐτῆς τῆς προετοιμασίας. Οἱ μέρες πού περιλαμβάνονται ἀνάμεσα στήν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου και στήν ἐπιδημία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν Πεντηκοστή μᾶς ἀποκαλύπτουν χαρακτηριστικὲς σ τ ἄ σ ε ι ς τῆς πρώτης ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, πού μποροῦν κάλ-

λιστα να υιοθετηθούν από μας, γιατί είναι οι μόνες που έγγυώνται ὀρθὸ ποιμαντικὸ σχεδιασμὸ και σωστὰ ἐπιλεγμένες προτεραιότητες δράσεως.

«Ὅτι πάντες ἦσαν προσκατεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ και τῇ δεήσει» (Πράξεις α' 14).

Ὅλοι αὐτοὶ ἦσαν προσηλωμένοι με μιὰ ψυχὴ στὴν προσευχὴ και τὴ δέηση. Αὐτὴ ἡ στάση εἶναι ἀναγκαία και ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση τῶν δυνάμεων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού κατέρχεται σὲ ἀνθρώπους πού τὸ ἀναμένουν, ἐτοιμασμένους γιὰ νὰ τὸ ὑποδεχτοῦν.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ «ψυχολογικὴ» ἐξήγησις, πού δίνει ἡ ἀφήγησις μετὰ τὸ συναξάρι τοῦ Μηναίου στὸν ὄρθρο τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆ Δευτέρα τῆς Πεντηκοστῆς, γιὰ τὴ μὴ ἀμεση ἀποστολὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν Ἀνάληψι τοῦ Κυρίου. Εἶναι ἡ *θ ε ρ μ ὅ τ η τ α* τῶν μαθητῶν πού εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὸ διάστημα πού μεσολαβεῖ σὲ συγδυασμὸ με τὴν ὁμόψυχη προσήλωση στὴν προσευχὴ θὰ ἀναδείξει τοὺς μαθητὲς σκευὴ εὐχρηστα εἰς διακονίαν.

«Μετὰ γοῦν τὴν Ἀνάληψιν, δέκα παρελθουσῶν ἡμερῶν, ἐπιδημεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, και οὐ παραινίκα, ἰψ ἀναληφθῆναι, ἵνα θερμοτέρους μᾶλλον ποιήσει τοὺς Μαθητάς, ἐκδεχομένους αὐτό».

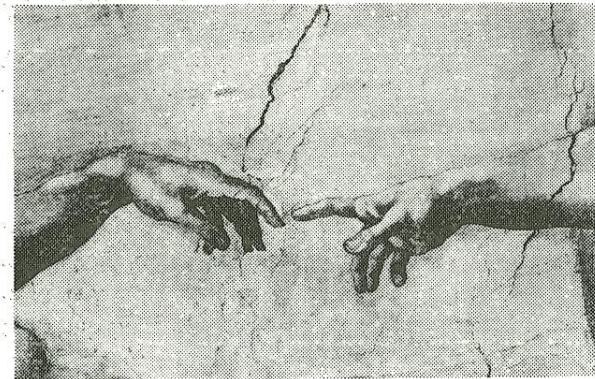
(«Πεντηκοστήριον», Ἐκδ. «Φῶς», σ. 235).

Ὁ δισταγμὸς, ἀλλὰ και ἡ χαρὰ τῆς προσμονῆς, τὰ μικτὰ συναισθήματα πού κυριαρχοῦν στὴν προσδοκία, εἶναι ἐκεῖνα πού ἐπιβάλλουν τελικὰ τὴν ἐπαγρύπνηση και τὴν προσοχὴ στὸ γεγονός πού ἀναμένεται.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἑλλάδα τοῦ 2000 μ.Χ.

Ἡ Ἐκκλησία και ὅλοι ὅσοι τὴν ἀπαρτίζουμε εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ δείχνουμε πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ Ἐρχομένου, χωρὶς νὰ παραλείπουμε νὰ τονίζουμε, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι μὲν ὁ Κύριος τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀλλὰ και τοῦ ἱστορικοῦ μέλλοντος, παρελθόντος και παρόντος ὡς «ὁ ὢν και ὁ ἦν και ὁ ἐρχόμενος» (Ἀποκάλυψη ια' 17).

Τὸ ζήτημα εἶναι, πῶς ἐμεῖς και αὐτοὶ πού ἀκοῦνε τὸ λόγο μας νὰ μὴ σταθοῦμε ὑπνωτισμένοι, και ἀντὶ γιὰ τὴν κατεύθυνση πρὸς τὴν ὁποία ὑποδεικνύει ὁ ὕψωμένος δείκτης τοῦ χεριοῦ, νὰ προσκολλήσουμε τὸ βλέμμα μας στὸ ἴδιο τὸ δάχτυλο. Ὁ ὕψωμένος δείκτης μᾶς ὀδηγεῖ ν' ἀτενίσουμε τὴ δημιουργία πού ἔρχεται... Στὴν περίπτωσή μας, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἀμφισβητεῖται ἡ ἐναλλάσσειται ἡ χρῆση τοῦ ἐπιθέτου «νέα» ἢ «καινούρια», θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀνακαινισμένη ἀπὸ τίς δωρεές τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «καινὴ» —«μὲ χῶμα και νερό... ἀδελφοῦλα» κατὰ πῶς τὴν ὀνομάζει ὁ ποιητὴς— Ὁρθόδοξη Ἑλλάδα τοῦ 2000 μ.Χ.

ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ

Γνησιότητα και απομιμήσεις

Ἡ Ἑλλάδα, ιδιαίτερα τώρα τὸ καλοκαίρι, γίνεται ἕνα ἀπέραντο ξενοδοχεῖο. Μὲ τὴν εὐρηματικότητα πού τὸν διακρίνει συνήθως, ὁ σκιτσογράφος Κώστας Μητρόπουλος παράστησε τὸ γεγονός αὐτὸ μὲ πολὺ πετυχημένο τρόπο στὸ σχέδιο πού δημοσιεύουμε. Ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, λοιπόν, τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας λειτουργεῖ εἰκοσιτέσσερις ὥρες στίς εἰκοσιτέσσερις «τὸ ἔθνικόν μοτέλ», ὅπως χαρακτηρίσε τὴν «ἀδέσποτη χώρα» μας ἡ ποιήτρια Ράνια - Οὐρανία Δώρου. Σ' αὐτὸν τὸν τόπο γίνονται, ὡς γνωστόν, «ἰδεολογίες πάσης φύσεως δεκτές», πρᾶγμα πού δὲν ἀποτελεῖ, δυστυχῶς, ἔθνικόν ἀπόρρητον ἀλλὰ κοινὸ μυστικόν¹.

Οἱ ἴδιοι οἱ ξένοι ἀλλωστε μᾶς κρούουν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου καὶ μᾶς διαμηνύουν: «Μὴ νοθεύετε τὴν Ἑλλάδα... Κάθε τι ξένο πού ἀλλοιώνει τὴ γοητεία τῆς εἶναι ἱκανὸ γιὰ νὰ διώξει τοὺς ἀληθινούς φίλους τῆς»². Οἱ ξένοι πού μᾶς ἔρχονται, δὲν περιμένουν ἀσφαλῶς νὰ θροῦν οὔτε πιστὰ οὔτε κακὰ ἀντίγραφα τοῦ δικοῦ τους τρόπου ζωῆς. Αὐτὰ τὰ ἔχουν στὸν τόπο τους σὲ ἐπάρκειαν. Κι ἂν ἔρχονται νὰ παρακολουθήσουν τραγωδίες στὰ διάφορα ἀρχαῖα θεάτρα μας, γνωρίζουν πολὺ καλά, ὅτι ἂν «ἡ τραγωδία εἶναι μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας» κατ' Ἀριστοτέλη, γνωρίζουν ἀκόμη καλλίτερα, ὅτι ἡ μίμησις εἶναι σκέτη τραγωδία. Εἶναι κάποιες φορὲς πού συμφέρει, τίς ἐπιγραμματικὰς φράσεις τοῦ τύπου πού μόλις ἀναφέραμε, νὰ τίς διαδᾶ-

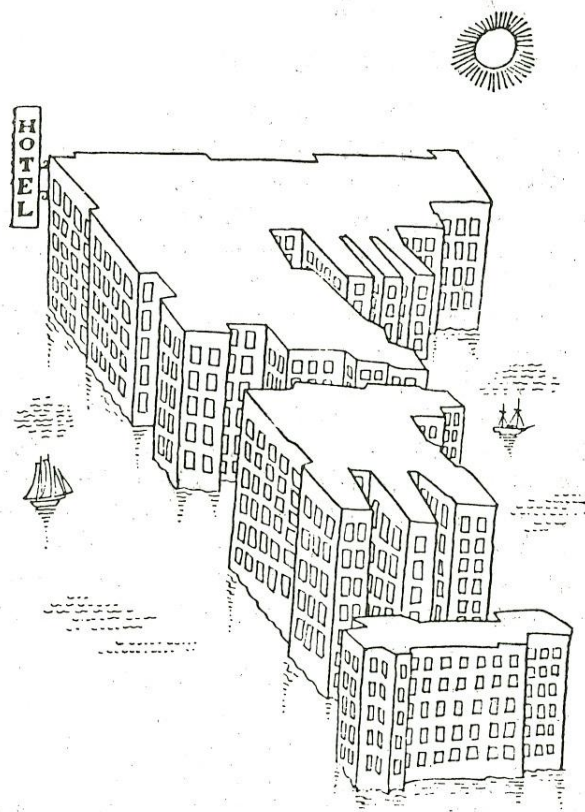
ζουμε κατ' ἀντίστροφον φοράν. Μᾶς ἀνοίγουν μιὰν ἄλλη ὀπτική γωνία στὰ πράγματα.

Φιλοξενία, ἕνας τρόπος ζωῆς

Κάτι πού ιδιαίτερα ἐκτιμοῦν οἱ ξένοι εἶναι: τὸ πνεῦμα τῆς φιλοξενίας, πού στὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδας, εἶναι περισσότερο τρόπος ζωῆς παρά ἐπιβεβλημένη ἀδρότητα. Ἕνας τρόπος ζωῆς πού κληρονομεῖται ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ μὲ πρῶτο διδάξαντα τὸν Ξένο Δία, τύπο καὶ σύμβολο ἐνὸς ἄλλου προτύπου, πού κι ὅταν ἀκόμη «φιλοξενεῖται» εἶναι Ἐκείνος πού οὐσιαστικὰ φιλοξενεῖ.

Ἐμεῖς δὲν εἴμαστε τίποτε ἄλλο παρά μιμητὲς ἐνὸς Θεοῦ φιλόξενου, πού μᾶς φιλοξενεῖ στὸν κόσμον Του καὶ μᾶς φιλεῖ: χίλια δυὸ καλά, θεράποντες καὶ οἰκονόμοι τῶν δικῶν Του θησαυρῶν πρὸς ὄλους ἐκείνους πού ἔχουν τὴν ἀνάγκη τους. Ἑλληνικὲς κι ὀρθόδοξες καταβολὲς συντελοῦν ἔτσι ὥστε ἡ φιλοξενία νὰ συνιστᾷ τὴν οὐσία τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανικοῦ τρόπου ζωῆς, ὅπως ἔγραφε σὲ ἄρθρο τοῦ ἕνα ξένου φίλου καὶ θαυμαστής τῶν καθ' ἡμᾶς³.

Ἄν ἡ φιλοξενία ἢ τὸ πνεῦμα τῆς φιλοξενίας εἶναι ἕνας τρόπος ζωῆς δὲν πρέπει νὰ συγγέεται βέβαια μὲ ἐρωτήματα τοῦ τύπου: «τί θὰ γίνῃ; ἢ Ἑλλάδα, μιὰ τουριστικὴ χώρα, ἂν ἀρχίζει νὰ φιλοξενεῖ ὄλους τοὺς ἐπισκέπτες τῆς;». Ὑπονοεῖται, ἀσφαλῶς, σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα τὸ συνδεδεμένο μὲ κάποιον φόβο, μιὰ δωρεὰν παροχὴ ὑπηρεσιῶν πρὸς ὄλους καὶ ὅλα. Τέτοιος κίνδυνος, ἂν πρόκειται, βέβαια, γιὰ κίνδυνον, ἀσφαλῶς δὲν ὑπάρχει. Τὸ πνεῦμα τῆς φιλοξενίας σκοπεύει πέρα ἀπὸ μιὰ καθαρὰ οἰκονομικὴ συναλλαγὴ, ἕνα δοῦνα καὶ λαβεῖν ἐξόδων καὶ ἐσόδων, κόστους καὶ κέρδους.

«Ξενοδοχείον ἡ Ἑλλάς».
Σκίτσο τοῦ Κώστα Μητρόπουλου.

Ποσότητα καὶ ποιότητα

Τὰ σπίτια, τὰ ἐστιατόρια καὶ τὰ ξενοδοχεῖα μας δὲν μποροῦν ὀπωσδήποτε νὰ μεταβληθοῦν σὲ τόπους δωρεάν διανομῆς φαγητοῦ καὶ παροχῆς στέγης. Ἐκεῖνο, ὅμως, ποὺ μπορεῖ νὰ μεταβληθεῖ εἶναι ὁ τρόπος παροχῆς αὐτῶν τῶν ὑπηρεσιῶν. Καὶ ὁ τρόπος αὐτὸς δὲν πληρώνεται μὲ τίποτα. Παρέχεται «δωρεάν», εἶναι δῶρο, δηλαδὴ, γιατί δὲν ἀνταλλάσσεται μὲ τίποτα, πιθανὸν γιατί δὲν ὑπάρχει ἀντίστοιχο ἀντάλλαγμα οὔτε συνάλλαγμα γιὰ νὰ πληρωθεῖ.

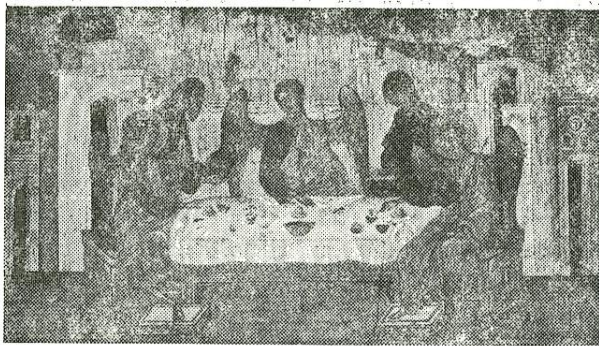
Εἶναι ἡ ποιοτικὰ, ἡ «ὑπεραξία», ἀν θέλετε, ποὺ προστίθεται, καὶ ὁ φόρος ποὺ τῆς ἀναλογεῖ δὲν ὑπολογίζεται εἰς βάρος τοῦ πελάτη ἀλλὰ καταβάλλεται πρόθυμα ἀπὸ τὸν παρέχοντα τίς ὑπηρεσίες. Εἶναι παράξενο, ἴσως, ἀλλὰ σ' αὐτοῦ τοῦ τύπου τίς συναλλαγές πούλαμε καὶ ἐπὶ πιστώσει καὶ τοῖς μετρητοῖς.

Εἰσπράττουμε τοῖς μετρητοῖς τὸ ἀντίτιμο τοῦ κόστους, τὸ ἀναλογοῦν κέρδος· πιστώνομε ὅμως στὸν ἄλλο, ἐκτὸς βέβαια, ἀν θέλει νὰ μᾶς τὸ ἀνταποδώσει μὲ τὸ ἴδιο «νόμισμα» —πράγμα ἄλλωστε πολὺ εὐχάριστο καὶ εὐπρόσδεκτο— τὴν προθυμία μας, τὴν εὐγένεια, τὴν ἐξυπηρετικότητα, τὸ χαμόγελο, τὸν καλὸ μας λόγο, τὴν καλὴ μας διάθεση, τὴν ὑποδοχή⁴.

Δεχόμεστε καὶ ὑποδεχόμεστε τὸν ἄλλο, συμμαζεῦομε στὸ σπίτι μας τὸν ξένο καὶ τοῦ φερόμαστε σὰ νὰ εἶναι ὁ ὑψηλὸς ξένος, ποὺ στὴν οὐσία εἶναι ὁ πιὸ κοντινὸς καὶ οἰκεῖος ἐπισκέπτης μας, ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς (Ματθ. κε' 35). Ὁ θεόπνευστος ἀπόστολος τὸ γνῶριζε καλὰ ὅταν παρήγγελε:

«τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους»
(Ἑβρ. γ' 1-2).

(μὴ λησιμονᾶτε τὴν φιλοξενία, γιατί μὲ αὐτὴν μερικοί, χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν, ἐφιλοξένησαν ἀγγέλους).

«Ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ».
Εἰκόνα τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων (14ος αἰώνας).
Μουσεῖο Μπενάκη.

Ὁ Ἀβραάμ δὲν ἦταν καὶ δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ὁ μόνος ποὺ ἔτυχε αὐτῆς τῆς μεγάλης τιμῆς. Στὴν ὠραιότερη εἰκόνα τοῦ Μουσείου Μπενάκη, ἔργο τοῦ 14ου αἰώνα, βλέπουμε νὰ φιλοξενεῖ τὴν ἴδια τὴν τριαδικὴ Θεότητα στὴ μορφή τριῶν ἀγγέλων μὲ ἅλα τὰ ἀγαθὰ μιᾶς ἀξιοπρεποῦς καὶ στὸ ὕψος τοῦ δικοῦ του πλοῦτου φιλοξενίας (Γενέσεως ιγ' 1-8). Δὲν εἶναι ὅμως πάντα ἀπαραίτητη μία τέτοια θαυμάσια ὕλική ἀβρααμική φιλοξενία. Ὁ καθένας μας φιλοξενεῖ τὸν ἄλλον μὲ αὐτὸ ποὺ διαθέτει καὶ μὲ ἐκεῖνο ποὺ ὁ ἄλλος ἔχει· ἀνάγκη ἐποῦτῃ τῇ στιγμῇ, εἴτε ὕλικὸ εἶναι· αὐτὸ εἴτε πνευματικόν.

Φιλόξενος λόγος

Πῶς εἶναι δυνατό νὰ λησιμονήσουμε τὰ ὅσα ὁ Ἅγιος Ἰλαρίωνας διηγεῖται γιὰ τὸν Ἅγιο Ἀντώνιο. Ὁ Ἅγιος ἐκεῖνος κατὰ καιροὺς κατέβαινε ἀπὸ τὸ ἐρημητήριό του στὴν λαύρα τῆς Πισπύρ, ὅπου

«πάντες τὸν ὑπεδέχοντο, βλέποντες στὸ πρόσωπό του τὸν πατέρα καὶ αὐτὸς ὡσὰν νὰ ἔφερνε ἐφόδια ἀπὸ τὸ ὄρος, τοὺς φιλοξενούσε μὲ τοὺς λόγους του καὶ μετέδιδε σ' αὐτοὺς μεγάλη ὠφέλεια»⁵.

Αὐτὴ ἡ φιλοξενία μὲ λόγους, ποὺ δὲν ἔμεινε μόνον στὰ λόγια, ἀλλὰ ἦταν οὐσιαστικὴ, δείχνει τὸ μέτρο μιᾶς φιλοξενίας ποὺ τόσο ἔχει ἀνάγκη ὁ σημερινός μας κόσμος, ὁ ὁποῖος ἀσφυκτιᾷ ἀπὸ τὶς ραγδαῖα φθίνουσες ἀνθρώπινες σχέσεις.

Μιὰ τέτοια φιλοξενία τῶν ξένων ἐκ μέρους ποιμένων καὶ λαϊκῶν, ποὺ ἀπὸ τὰ λόγια περνάει στὴν πράξη, φθάνει καὶ περισσεύει· γιὰ νὰ δώσει νόημα στὶς ἐπιγραφές ποὺ καλωσορίζουν ὄλους τοὺς ξένους, ἀλλοδαποὺς καὶ ντόπιους, στὶς πόλεις καὶ τὰ χωριά μας: «Καλῶς ὠρίσατε» (Welcome)!

1. Ράνιας - Οὐρανίας Δώρου, Τὸ ἐθνικὸν μοτέλ, Ἀθήνα, Ἐκδ. Μπογιάτη, χ.χ., σ. 18.

2. Ἀναπαύριση τῶν «Σάνταιη Τάιμς» στὴν «Καθημερινή» τῆς 10 Ἰουνίου 1984.

3. David Kirk, Hospitality - The essence of Eastern Christian Life Style, στὸ περ. «Diakonia», 16, 1981, 2: 92 - 103.

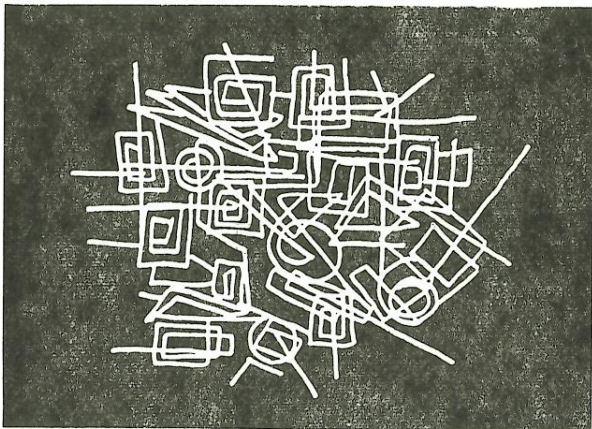
4. Ἀνάλογες συστάσεις γιὰ ἐγκάρδιο τρόπο κατὰ τὴν παροχὴ πληροφοριῶν, ὅταν κι αὐτὸν ποὺ χρησιμοποιεῖ κανεὶς ὅταν

δέχεται φιλοξενούμενους, κάνει ή Ἀμερικανική Ἐθνική Ὑπη-
 ρεσία Ἐξυπηρέτησεως Ταξιδιωτῶν στοὺς ἔθελοντές ὑπαλλή-
 λους της. Μεταφρασμένες τις εἶρσκει ὁ ἀναγνώστης στὸ βι-
 βλίο τοῦ π. Φιλοθέου Φάρου, Ὁ δ ι α λ ο γ ο ς, Ἀθήνα,
 Ἐκδ. «Ἀκρίτας», 1979, σ. 81-82.

5. Βλ. λήμματα Ἀντώνιος ὁ Μέγας, τοῦ Α. Κ. Ἀρβανίτη
 στὴ «Θρησκευτική καὶ Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια» τόμος 2, 1963,
 στήλη 968. Ἡ ὑπογράμμιση εἶναι δική μας.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ἡ ποιμαντική ἐπικοινωνία καλεῖται τὰ «ἐντοπίσει» διεξόδους στοὺς λαβυρίνθους ποὺ μᾶς ἐγκλωβίζει ἡ «οὐτοπία». Προσφέρει ἕναν ἢ περισσότερους «μίτους» στὸ περίπλοκο καὶ δαιδαλώδες τῶν σχέσεων ποὺ ἐπικρατοῦν εἴτε μέσα στὸν ἴδιο μας τὸν ἑαυτό, εἴτε μέσα σὲ μικρότερες ἢ μεγαλύτερες ομάδες, εἴτε ἀκόμα μέσα στὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεὸ καὶ ὁδηγεῖ μὲ τὴ Χάρη Του στὴν κοινωνία καὶ τὴν ἐπικοινωνία. Τὸ σχέδιο κοσμεῖ τὸ ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου Συμβουλευτικὴ Ποιμαντικὴ τοῦ συγγραφέα, στὶς Ἑκδ. «Λύχνος», Ἀθήνα 1985.

Ἡ ΣΤΑΣΗ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ προσώπου καὶ ἡ Ψυχολογία

Στὸ προηγούμενο τεῦχος ἀρχίσαμε μιὰ μικρὴ «ξε-γάγηση» στὸν φιλόξενο χῶρο τῆς «φιλοξενίας». Δώσαμε στοιχεῖα, ποὺ ἡ πρακτικὴ τους ἀπὸ μέρους ποιμένων καὶ λαϊκῶν μπορεῖ νὰ στοχευθετῆσει καὶ νὰ νοσηματοδοτή-σει: τὸ «καλωσόρισμα» ποὺ ἀπευθύνουμε σ' ἕναν ξένο, ὅταν τὸν ὑποδεχόμαστε στὸν τόπο μας ἢ στὸ σπιτικό μας.

Αὐτὴ τὴν «συναγωγὴ» τοῦ ξένου (βλ. Ματθαίου κε' 35), τὴν ὑποδοχὴ τοῦ ἄλλου, σύγχρονα ρεύματα τῆς Ψυχολογίας, τῆς Ψυχοθεραπείας καὶ τῆς Συμβουλευτι-κῆς, τὴν προβάλλουν ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν στάση¹ ζωῆς ποὺ μπορεῖ νὰ διευκολύνει τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρωπι-νοῦ προσώπου καὶ τὶς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων σχέσεις. Ἡ οὐμανιστικὴ ψυχολογία, μὲ κύριο ἐκπρόσωπό της τὸν Κάρλ Ρότζερς (Carl Rogers) προτείνει τὴ σ τ ἄ σ η ὁ π ο δ ο χ ῆ ς ὡς ἕνα ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν εἰσέρχεται σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους².

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι, ὅπως γνωρίζουμε ὅλοι: πολὺ κα-λά, «ὄν ἐν σχέσει», καὶ στὸ μέτρο ποὺ εἰσέρχεται σὲ σχέ-ση μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους ἀναπτύσσεται καὶ ἀναπτύσσει τὶς δυνάμεις του. Ἡ σχέση ὅμως μὲ τὸν ἄλ-λο ἢ μὲ τοὺς ἄλλους μπορεῖ νὰ παίξει καὶ ἀρνητικὸ ρόλο ἀναστρέλλοντας, ἀνακόποντας αὐτὴν τὴν ἀνάπτυξη ἢ θετικὸ ρόλο προωθώντας τὴν πρὸ μπροστά. Εἶναι, λοι-πὸν, φυσικὸ, ἢ ἐπιστήμη τῆς ψυχολογίας ποὺ ἐνδιαφέρε-ται: γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ συμπεριφορὰ του νὰ ἀναζη-

τεϊ ανάλογους τρόπους και στάσεις ζωής. Στάσεις ζωής που είναι δυνατό να δοθηθούν έχ. μόνο στη στενή ψυχοθεραπευτική ή συμβουλευτική σχέση, αλλά γενικότερα σε όλο το φάσμα της καθημερινής ζωής.

Ἡ στάση ὑποδοχῆς

Μετά από μακρά αναζήτηση και εφαρμογές, η ούμανιστική κυρίως Ψυχολογία κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι η στάση της «υποδοχής» με τις επί μέρους στάσεις της «κατανόησης», της «ανεκτικότητας», του «σεβασμού» και της «παραδοχής» μπορεί να ἐγγυηθεῖ τὴν ἀν-θηση τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Αὐτὲς οἱ τέσσερις στάσεις θεωροῦνται ὡς βασικὲς και θεμελιώδεις, προδιθέ-τουν σὲ μία συμπεριφορά, εὐνοοῦν τὴν διανθρώπινες σχέσεις και δημιουργοῦν τὸ κατάλληλο ἐκεῖνο κλίμα και τὴν ἀνάλογη ἀτιμόσφαιρα που εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐπί-τευξη κοινωνίας και ἐπικοινωνίας, ἰδιαιτέρα κατὰ τὴ συμβουλευτικὴ σχέση μεταξὺ συμβούλου και συμβουλευο-μένου. Ἀξίζει, λοιπόν, νὰ τὴν δοῦμε ἀπὸ πρὸ κοντά.

1. Στάση κατανόησης.

Ἡ κατανόηση αὐτὴ πρέπει νὰ γοηθεῖ οὐσιαστικὰ ὑπὸ τὴ γνωστικὴ τῆς ἔγνοια και ἀναφέρεται στὴν ἀντίληψη τοῦ νοήματος τῶν λόγων ἢ και λοιπῶν ἐκφραστικῶν μέ-σων που κάνει χρήση ὁ ἄλλος. Συνίσταται, δηλαδή, σὲ μία ὀρθὴ ἀντίληψη τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου τοῦ ἄλ-λου, που περιλαμβάνει τὸ πλαίσιο ἀναφορᾶς του μαζί με τὴν προσωπικὴς ἀξίες που συνάπτονται σ' αὐτό. Ὑπ' αὐ-τὴ τὴν ἔγνοια, κατανοῶ τὸν ἄλλο σὰ νὰ ἦμουνα ὁ ἄλλος, χωρὶς νὰ μοῦ διαφεύγει, ὅτι πρόκειται γιὰ μία ἀνάλογη περίπτωση (ὡς ἐάν).

Ἡ «ἐμπραθτική» αὐτὴ ἱκανότητά μου και κατανόη-ση ἢ «ἐμπάθεια», ὅπως τὴν ἀποκαλοῦν, συνεπάγεται, ὅτι

αἰσθάνομαι τὸν πόνο ἢ τὴν εὐχαρίστηση τοῦ ἄλλου ὅπως ἀκριβῶς τὸν αἰσθάνεται ἐκεῖνος, και ἀντιλαμβάνομαι τὴν κατάστασή, ὅπως αὐτὸς τὴν ἀντιλαμβάνεται, ἐξηγῶ, δη-λαδῆ, τὰ αἰσθήματά του και τὴν ἀντιλήψεις του ὅπως αὐτὸς τὴν ἐξηγεῖ, χωρὶς ἄλλωστε νὰ λησιμονῶ, ὅτι πρό-κειται γιὰ ἐμπειρίες και ἀντιλήψεις ἐνὸς ἄλλου ἀτόμου. Ἐὰν τὸ λησιμονῶ, τότε ἀντὶ τῆς κατανόησης πραγμα-τοποιεῖται ταύτιση. Ἡ κατανόηση, ὅμως, ὑποθέτει τὴν τήρηση μιᾶς ἀποστάσεως.

2. Στάση ἀνοχῆς ἢ ἀνεκτικότητος ἀνευ ὄρων

Μὲ τὴν στάση μας αὐτὴ ἐπιτρέπουμε στὸν ἄλλο νὰ ἀναφερθεῖ σὲ φαινόμενα τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας του. Συνίσταται δὲ στὸ ὅτι τὸ ἄτομο αἰσθάνεται ἐ λ ε ὑ θ ε ρ ο νὰ ἀναγνωρίσει και νὰ ἐπεξεργασθεῖ τὴν ἐμπειρίας του και τὰ προσωπικὰ του αἰσθήματα ὅπως αὐτὸ τὰ ἀντιλαμβάνεται. Ὑποθέτει, δηλαδή, ἢ στάση αὐ-τὴ, ὅτι τὸ ἄτομο δὲν εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ ἀρνηθεῖ ἢ νὰ παραμορφώσει τὴν ἐσωτερικὴν γνώμην και στάσεις του γιὰ νὰ διατηρήσει τὴν συμπάθεια ἢ τὴν ἐκτίμηση προσώπων σημαντικῶν γι' αὐτό.

Ἡ ἐλευθερία αὐτὴ ὑφίσταται, ὅταν τὸ ἄτομο ἀντι-λαμβάνεται ὅτι τοῦ εἶναι ἐπιτρεπτό νὰ ἐκφράσει, τουλά-χιστον μὲ τὸν λόγο, τὴν ἐμπειρία του, τὴν σκέψιν του, συγκινήσεις και ἐπιθυμίες, ὅπως ἀκριβῶς τὴν αἰσθάνεται και ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κατὰ πόσο συμφωνοῦν πρὸς τοὺς κοινωνικοὺς και ἠθικοὺς κανόνες, οἱ ὁποῖοι ἐπικρατοῦν στὸ περίθλαστον του.

3. Στάση σεβασμοῦ

Πρόκειται γιὰ σεβασμὸν τοῦ ἄλλου ἀνευ ὄρων. Ὁ σε-βασμὸς αὐτὸς δὲν ὀφείλεται σὲ ἕνα προτέρημα, ἀξίωμα

ἢ ἰδιαίτερη ἀρμοδιότητα, πού ἔχει τυχόν ἀποκτηθεῖ κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ θίου του, ἢ σὲ ἓνα ἰδιαίτερο προσόν, ὅπως εἰλικρίνεια, θάρρος, συνεργατικότητα, εὐφυΐα, πλαστικότητα τοῦ χαρακτήρα του, πού ἔχει τυχόν ἐπιδειξθεῖ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς σχέσεως.

Πρόκειται γιὰ ἓνα σεβασμὸ ὄρωρα. Ὁ ἄλλος δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ πράξει κάτι γιὰ νὰ εἶναι ἄξιος αὐτοῦ τοῦ σεβασμοῦ. Σὲ τελευταία ἀνάλυση ὁ σεβασμὸς αὐτὸς θεμελιώνεται στὸ γεγονός τῆς μ ο ν α δ ι κ ὀ τ η τ ο ς τοῦ ἄλλου. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ὑπάρχουν περιθώρια συγκρίσεως, κρίσεως καὶ κατακρίσεως. Ὁ ἄλλος εἶναι μοναδικός³.

4. Στάση παραδοχῆς

Ἡ τελευταία αὐτὴ στάση ἀναφέρεται στὴν παραδοχὴ τοῦ ἄλλου στὸ σύνολό του, ὅπως αὐτὸς ὑπάρχει: ἐδῶ καὶ τώρα. Δὲν παραδέχομαι κάτι τὸ ἀφηρημένο, ὅπως, γιὰ παράδειγμα, τὸν ἄλλο ὡς ἀνθρώπινο ὄν γενικά ἢ ὡς δυνάμει ὄν, ἀλλὰ τὴν συγκεκριμένη ὑπαρξή του στὴν καθολικότητά της, σὰ δυναμικὸ σύστημα στάσεων καὶ ἀναγκῶν στὸν προσανατολισμὸ τοῦ παρόντος. Δὲν παραδέχομαι δηλαδὴ τὸν ἄλλο λόγῳ «προτέρου ἐντίμου θίου». Ἡ ὄλη του συμπεριφορά, βέβαια, καθίσταται ψυχολογικά καὶ ὄχι κατ' ἀνάγκη καὶ ἠθικά παραδεκτὴ.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐπὶ μέρους στάσεις συγκροτοῦν καὶ οἰκοδομοῦν τὴ σ τ ἄ σ η τῆς ὑ π ο ὀ χ ῆ ς πού τις συνοψίζει καὶ τις συμπεριλαμβάνει. Ἡ στάση αὐτή, μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι εἶναι ἡ μόνη ἀναξία τοῦ ἀνθρώπου στάση καὶ ἡ μοναδικὴ ἀπάντηση στὰ συνηθισμένα παράπονα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου καὶ ἰδιαίτερα τῶν νέων, πού κατηγοροῦν τὸν κόσμον τῶν μεγαλύτερων γιὰ ἔλλειψη κατανοήσεως, ἀνεκτικότητος, σεβασμοῦ καὶ παραδοχῆς.

Ἡ ἀποδοχὴ τῆς στὴν ποιμαντικὴ πράξη

Εἶναι πάντως ἀλήθεια, ὅτι: τὶς τελευταῖες δεκαετίες ἔχουν καταβληθεῖ προσπάθειες ὥστε οἱ στάσεις αὐτές, μὲ τὶς θετικὰς ἐπιπτώσεις τους στὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις, νὰ γίνουν ἀποδεκτὲς ἀπὸ μέρους τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπευθύνων καὶ νὰ τύχουν ἐφαρμογῆς στὸ ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Σύμφωνα μάλιστα μὲ μία διαδοσμένη ἀποψη, εἶναι δυνατό, οἱ στάσεις αὐτές νὰ βοηθήσουν στὴν παιδαγωγικὴ - ποιμαντικὴ σχέση εἴτε μεταξὺ ποιμένων, χριστιανῶν παιδαγωγῶν καὶ ποιμανομένων, μαθητῶν κ.λπ., ἀλλὰ καὶ τῶν ποιμένων καὶ ποιμανομένων μεταξὺ τους. Ἀρκεῖ, βέβαια, νὰ ἔχει ἐξασφαλισθεῖ ἡ κατάρτιση ὑπὸ ἐποπτεία καὶ ἡ ἐξάσκηση τῶν ὑπευθύνων στὶς ἀνωτέρω στάσεις, ἀφοῦ θὰ ἔχει ἀσφαλῶς πρῶτα θεμελιωθεῖ ἡ «νομιμότητα» ἀπὸ ὀρθόδοξη χριστιανικὴ ἀποψη τῆς χρησιμοποίησεως καὶ ἐφαρμογῆς τῶν στάσεων αὐτῶν στὸ ἔργο τῆς διαπομπάνσεως⁴.

1. Προσέγγιση μὲ βάση τὴ στάση ἀγάπης

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ εἶναι δυνατό νὰ ἐπιτευχθεῖ ἐὰν θελήσουμε νὰ προσεγγίσουμε τὴ στάση ὑποδοχῆς μὲ τὴ σ τ ἄ σ η ἀ γ ἄ π η ς ἔτσι ὅπως διαφαίνεται καὶ ἀναδεικνύεται ἀπὸ τὴ μακραίωνα Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἡ μοναδικὴ στάση πού βοηθεῖ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου⁵.

Μὰ τέτοια ἀγάπη, ὅπως κυρίως μᾶς ἀποκαλύπτεται μέσα στὴν Ἁγία Γραφή δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀσαφὲς καὶ τὸ ἀφηρημένο. Προσφέρεται στὴν παρατήρηση καὶ τὴν θέα μας σὰν κάτι τὸ συγκεκριμένο καὶ τὸ σαφὲς μὲ τὶς συγκεκριμένους πράξεις τοῦ Θεοῦ στὴν ἱστορία, τὶς ὁποῖες ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει ὡς πράξεις ἀγάπης. Ἡ οὐσία

δηλαδή του Θεού ως αγάπης φανερώνεται και στην αγαπητική του διάθεση και στις πράξεις αγάπης. Το αυτό ισχύει και για την αγάπη των ανθρώπων. Αναγνωρίζεται και ως διάθεση και ως πράξη.

Ἡ αγάπη ἐνεργεῖται και τις ἐνεργειές της τις γνωρίζουμε κατὰ τρόπο ἐμπειρικό. Ἔτσι ὥστε νὰ μπορούμε νὰ δώσουμε ἕναν ὁ ρ : σ μ ὁ ἐμπειρικό - ἐνεργητικό αὐτῆς τῆς αγάπης, πού νὰ περικλείει θεατικές και θεμελιώδεις ὄψεις (δείκτες), οἱ ὁποῖες νὰ μπορούν νὰ ὑλοποιηθοῦν στήν καθημερινή πρακτική τῶν διανθρωπίνων σχέσεων. Ἐνα τέτοιο ὄρισμό αγάπης τολμοῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι τὸν προσφέρει ὁ ὕμνος τῆς αγάπης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, στήν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή, κεφάλαια ιβ' 31 ἕως ιδ' 1, ἰδιαίτερα μάλιστα στὸ κεφάλαιο ιγ' στίχοι 4 ἕως 8.

2. Ὁρισμός και ἀνάλυση τῆς αἰτίας αγάπης

Ἄν θελήσουμε τώρα νὰ ἀναλύσουμε προσεκτικὰ τὸν ὄρισμό αὐτὸ θὰ διαπιστώσουμε γνωρίσματα (δείκτες) τῆς αγάπης, πού εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναχθοῦν σὲ ὁμάδες και κατηγορίες πού διακρίνονται ἢ μίᾳ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Διαφοροποιοῦνται, δηλαδή, σὲ ἐπὶ μέρους στάσεις αγάπης, πού κάθε μίᾳ τους μᾶς προσανατολίζει πρὸς συγκεκριμένη και διαφορετικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ ἄλλου ἀτόμου, ὅπως γιὰ παράδειγμα:

α) Μὲ μετὰ θεσὴ μας στή θέση του γιὰ νὰ συγχαιρούμε μὲ τὴν πρόοδο ἢ νὰ μὴ χαίρομαστε μὲ τὴν ἀδικία πού γίνεται εἰς θάρος ἀγαπημένων προσώπων.

β) Μὲ τὴν ἀνάδειξη και τὴν προβολή του σὲ μίᾳ ἐτεροκεντρικῆ κατεύθυνση ἀπὸ

μέρους μας, κατὰ τὴν ὑποία συγκεντρώνουμε τὴν προσοχή μας σ' αὐτὸν και ἐπιζητοῦμε τὸ καλὸ του. Ἐφόσον ἡ προσοχή μας εἶναι στραμμένη πρὸς τὸν ἄλλο και τὴν προβολή του δὲν ὑφίστανται περιθώρια ἐπάρσεως και ἐπιδείξεως ἀνωτερότητας, ζήλειας ἢ φθόνου.

γ) Μὲ τὴν ἀποδοχή τοῦ ἄλλου στήν ἐλλειμματικὴ και ὑπολειπόμενη διάσταση τῆς συμπεριφορᾶς και τοῦ εἶναι του. Τότε, ὄχι μόνο μακροθυμοῦμε, ὑπομένουμε, καλύπτουμε καταστάσεις πού ἀνάγονται στὸ παρελθόν· ὄχι μόνο δὲν λαμβάνουμε ὑπόψη τὸ κακὸ πού ὁ ἄλλος προξενεῖ γιὰ νὰ ρυθμίσουμε τὴν στάση μας τώρα, ἀλλὰ ἐμπιστευόμαστε και ἐλπίζουμε στὸ μέλλον τοῦ ἀγαπημένου προσώπου.

Συγκεντρωμένα ὅλα τὰ κατὰ θετικό ἢ ἀρνητικό τρόπο διατυπωμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῆς αγάπης συνοψίζονται σὲ δύο ρήματα, πού τὸ καθένα ἐγκαινιάζει ἕνα πρόγραμμα ζωῆς: ἡ αγάπη «χρηστεύεται», ἡ αγάπη «οὐκ ἀσχημονεῖ»· πράττει, δηλαδή, κάθε τι πού εἶναι ἀγαθὸ και ἀποφεύγει κάθε τι τὸ ἀσχημο.

Γιὰ τὴν πραγματοποίηση ἐνὸς τέτοιου «ἀγαπητικού» προγράμματος ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἀδύναμος ἀπὸ μόνος του και ἐπιδιώκει τὸν φωτισμὸ και τὴν καθοδήγησή του ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἀγάπη. Εἶναι ἐνδεικτικός ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος ἀπευθύνεται σ' Αὐτὴν και ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν ὑμνήσει στὸν τριακοστὸ Λόγο τῆς Κλίμακος (PG 88,1160 B) :

«*Ἀπάγγελον ἡμῖν, ὦ καλὴ ἐν ἀρεταῖς,
ποῦ ποιμαίνεις τὰ προβατὰ σου,
ποῦ κατὰσκηνοῖς ἐν μεσημβρία;
φώτισον ἡμᾶς, πότισον ἡμᾶς,
ὁδήγησον ἡμᾶς, χειραγώγησον ἡμᾶς,
ἐπειδὴ λοιπὸν ἀναβαίνειν πρὸς σὲ
βουλόμεθα. Σὺ γὰρ δεσπόζεις πάντων».*

3. Φιλόξενη ἀντίδοση ἰδιωματίων

Μία προσεκτικὴ ἀντιπαραθέση καὶ ἀντιπαραβολὴ τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν δύο αὐτῶν στασεων ὑποδοχῆς καὶ ἀγάπης μᾶς ὁδηγεῖ στὴ διαπίστωση μιᾶς κατὰ μέγα μέρος ἐπικαλύψεως τῶν μὲν ἀπὸ τῆς δέ. Ὑπάρχει κατὰ κάποιον τρόπο μιὰ ταύτιση δεκτῶν καὶ συγγένεια ἐγγυῶν, ποῦ μπορεῖ νὰ ἀποθεῖ καρποφόρα καὶ γιὰ τὰ δύο μέρη ἂν θελήσουμε νὰ προβοῦμε σὲ ἀνταλλαγές.

Εἶναι, βέβαια, περιττὸ νὰ τονισθεῖ, ὅτι αὐτὴ ἡ «ἀντίδοση ἰδιωματίων» θὰ ἐπιτελεσθεῖ μὲ σεβασμὸ τῶν ὁρίων τῶν δύο περιοχῶν σκέψεως καθὼς καὶ τῶν πηγῶν ἐμπνεύσεων τῆς κάθε μιᾶς. Ἄλλὰ εἶναι χαρακτηριστικὴ ἀκόμα καὶ ἡ γλωσσικὴ γειτνίασή τους, ὅταν δοῦμε ὅτι στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀγαπάω ἐπὶ προσώπων σημαίνει ὑποδέχομαι, περιποιούμαι κάποιον⁶.

Στὴν «κοινή» αὐτὴ γλῶσσα μποροῦμε ν' ἀγαπάμε ὑποδεχόμενοι καὶ νὰ ὑποδεχόμαστε μὲ ἀγάπη ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, τὸν ξένο καὶ ἀποξενωμένο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο μας τὸν ἑαυτὸ, τὸν τόσο οἰκεῖο καὶ τόσο ξένο συγχρόνως, τελικὰ ὅμως τὸν πιὸ πλησίον ἀπὸ τοὺς πλησίον.

Μιὰ τέτοια στάση ὑποδοχῆς καὶ ἀγάπης, ποῦ θὰ ἀσκειῖται στὰ πλαίσια τοῦ ὀρθοδόξου ποιμαντικῆς ἔργου

μπορεῖ νὰ ἀποκληθεῖ σταση φιλοξενία στο μέτρο ποῦ ἡ φιλοξενία συνιστᾷ τὴν οὐσία τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανικοῦ τρόπου ζωῆς. Αὐτὴ ἡ στάση θὰ ἐμπλουτίζεται ἀμφίδρομα τόσο ἀπὸ τὰ πορίσματα τῶν θεολογικῶν καὶ ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν — πάντοτε, βέβαια, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀρχῆς τῆς «προσλήψεως» — ὅσο καὶ ἀπὸ τῆς φυσικῆς δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐμπνευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ πατερικὸς λόγος σημαδεύει ἐπιγραμματικὰ τὸ τέλος τοῦ παρόντος σημειώματος.

«*Ἄλλη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῆς ψυχῆς ἢ φυσικῆς,
καὶ ἄλλη ἡ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτῆ προσο-
γυνομένη*»⁷.

1. Σταση, σύμφωνα μὲ τὸν ὄρισμό ποῦ δίνει ἡ Κοινωνικὴ Ψυχολογία, εἶναι μιὰ δίκιχ διαγωγή, ποῦ κινητοποιεῖ τὸν ἄλλο ἄνθρωπο καὶ ἀποτελεῖ τὴν σύνθεση πλήθους λειτουργιῶν. Οἱ γνωστικῆς, συναισθηματικῆς καὶ βουλητικῆς λειτουργίες ὁργανώνονται σ' αὐτὴν σὲ μιὰ πολὺπλοχὴ δυναμικὴ δομὴ. Κάθε στάση προκαλεῖ μιὰν ἄλλη στάση ποῦ μπορεῖ μάλιστα νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ ἀντί-σταση. Ἡ στάση ἔχει τῆς ρίζες τῆς στὴν προσωπικότητα, ἡ ὁποία εἶναι δυνατὸ νὰ ὀρισθεῖ ὡς τὸ σύνολο τῶν στάσεων ἐνὸς ἀτόμου. Γιὰ τὸν ὄρισμό τῆς στάσεως καθὼς καὶ γιὰ ἄλλα σημεῖα τοῦ παρόντος ἀρθροῦ, βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, Ποιμαντικὴ προετοιμασία τῶν μελλονόμενων, Ἀθήνα 1971, σ. 97-98, 101-108 καὶ Παραδόσεις Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας, ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1980-81, σ. 11-18.

2. Γιὰ τὴν μέθοδο θεραπείας τοῦ Κάρλ Ρότζερς βλ. στὸ βιβλίο τοῦ Τ. Κίρναν, Ψυχοθεραπεία, Ἀθήνα 1977, σ. 117-154 καὶ ἀρθρο τῆς Μαρίας Μαλικιώση - Λοῦζου στὸ περ. «Ἐπιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν» ἀρ. 38, 1980, σ. 64-72.

3. Πρβλ. σχετικὸ κείμενο γιὰ τὴν ὀφειλόμενη τιμὴ (σεβασμὸ) «εἰς πρόσωπον Γέροντος» τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρω (1716-1806), ποῦ δημοσιεύουμε στὸ Παράρτημα, σ. 157-163.

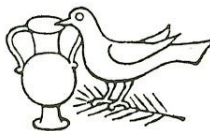
Ἡ ὁμοιότητα τῶν ἰδεῶν εἶναι ἐκπληκτική. Ἄξιζει νὰ τὴν προσέξουμε.

4. Α. Μ. Σταυροπούλου, Παραδόσεις Ποιμαντικής Ψυχολογίας 1980-81, σ. 11-12· πρβλ. τὸ ἄρθρο τοῦ π. Φιλοθέου Φάρου, Ποιμαντική διαφώτισις, σὺν περ. «Θεολογία» τοῦ 1969, σ. 242-256, ἰδιαίτερα τὶς σ. 8 καὶ 11-12 στὴν ἀνατύπωση τοῦ ἄρθρου.

5. Γιὰ τὴν ἀ γ ἀ π η ὡς προϋπόθεση δημιουργικῆς καὶ ἐποικοδομητικῆς ἐπικοινωνίας πρβλ. τὴν εἰσήγηση τοῦ Καθηγητοῦ Ἰ. Κορναράκη, Προβλήματα ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, σὲ Σεμινάριο Στελεχῶν ποῦ ὀργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ἰ. Μητρόπολη Νικαίας τὸ καλοκαίρι τοῦ 1981, στὸν τόμο: Θέματα Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 184-191. Βλ. ἐπίσης δύο κείμενα τοῦ Καθηγητοῦ Ἡλία Βουλγαράκη: Ἡ ἀγάπη ὡς σύγχρονη ἐρμηνεία τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας, Ἀθήναι, Ἀποστολικὴ Διακονία, 1974, 24 σ. καὶ Ποιός ἀγαπάει ἀληθινὰ σήμερα; (συνέντευξή του σὺν περιοδικῷ «Γυναίκα», ἀνάτυπο, Ἀθήνα 1978, 8 σ.). Ψυχολογικὴ ἡ π ρ ο σ ἔ γ γ ι σ η τῆς ἀγάπης ἐπιχειρεῖται σὺν «ἀνθολόγιον» τοῦ Εὐδάγγελου Γραμμμένου, ποῦ περιλαμβάνει θέσεις τῶν Ἀντλερ, Μαρκοῦζε, Κρισναμούρτι, Φρόμ γιὰ τὴν Ἀ γ ἀ π η, Ἀθήναι, Ἐκδ. Μπουκουμάνη, 1974, 230 σ.

6. Ἰ. Σταματάκου, Λεξικὸν ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης, Ἀθήναι 1949, σ. 15.

7. Σχόλιον Διαδόχου θ' στὸν Λόγον Α' τῆς Κλίμακος, PG 88,1164 A.

Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Μαθητεία καὶ ἄσκηση διὰ βίου

Σὲ προηγούμενο σημείωμά μας ἀναφερθήκαμε σὲ ἐπιστράτευση δυνάμεων ποῦ θὰ τελεσφορήσουν στὴ στοιχειοθέτηση ἀπὸ μέρους μας τῆς «στάσεως φιλοξενίας», ἔκφραση καὶ καρπὸ τῶν στάσεων ὑποδοχῆς καὶ ἀγάπης. Λέγαμε μάλιστα ὅτι οἱ στάσεις αὐτὲς ἀπαιτοῦν μὲν ἔξ ἀσκησῆς ὑπὸ ἐπίδραση ἢ ἐποπτεία γιὰ νὰ εἶναι ἐγγυημένη ἢ ὀρθὴ ἄσκηση καὶ ἐφαρμογὴ τους. Αὐτὴ πάλι ἢ ἐξάσκηση προϋποθέτει μίαν μέθοδο, τὸ π ὧ ς θὰ γίνῃ. Στὴ ροὴ τοῦ λόγου, ἐντελῶς συνειρμικά, μᾶς ἔρχεται σὺν νοῦ ἢ φράση τοῦ Μ. Βασιλείου ἀπὸ τοὺς Ὁρους κατὰ πλάτος (6', PG 31, 908 B) :

«Ὅτι μὲν γὰρ χορὴ ἀγαπῶν ἀκηκόαμεν, πῶς δ' ἂν τοῦτο κατορθωθεῖν μαθεῖν ἐπιζητούμεν».

(Ἔχουμε ἀκουστὰ ὅτι πρέπει ν' ἀγαπᾶμε, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦμε νὰ μάθουμε πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ κατορθώσουμε).

Ὁ μέγας αὐτὸς σοφὸς ἱεράρχης καὶ παιδαγωγὸς θέτει μ' ἕναν καίριον τρόπο τὸ ὄλο ζήτημα τῆς μαθητείας καὶ τῆς ἀσκήσεως στὴν ἀγάπη. Ἡ ἀγάπη φαίνεται νὰ εἶναι κατόρθωμα. Μόνον ποῦ δὲν κατορθώνεται ἀπαξ διὰ παντός, εἶναι ἄσκηση διὰ βίου δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ πρῶτην καὶ τελευταίαν φοράν· εἶναι ἔργο ποῦ «παίξεται» σὲ πολλὰς «ἐποχές» καὶ ἀπειρα «ἐπεισόδια», ποῦ ἀρχίζει κάποτε καὶ δὲν τελειώνει ποτέ· εἶναι ἔργο γιὰ ὅλες τὶς ἐποχές καὶ φάσεις τῆς ζωῆς ἐνὸς ἀνθρώπου, ποῦ συνεχίζεται ἐφ' ὅρου ζωῆς.

Εἶναι γυμνασία μὲ ποικίλα γυμνάσματα καὶ ἀσκή-

σεις, έμπειρίες και ένεργήματα, για να θυμηθούμε και τον «έμπειρικό - ένεργητικό» όρισμό της αγάπης που έχουμε δώσει. Δέν είναι, δηλαδή, κάτι αυτονόητο, κάτι τó φυσικό, γι' αυτό άλλωστε μιλήσαμε για επιστράτευση ποικίλων δυνάμεων.

Ἡ συμβολή τῶν πατέρων τῆς ἐρήμου: Ἀββᾶς Ἰσαάκ ὁ Σύρος

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, γνώστες ὄλων αὐτῶν τῶν δυσκολιῶν μᾶς δείχνουν τήν «καθ' ὑπερβολήν ὁδόν» στοιχοῦντες στό παράδειγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Α' Κορινθίους 10' 31). Τό ποιόν Πατέρα θά ἐπιλέξουμε γιά «ὁδοδείκτη» εἶναι ἀσήμαντο στατιστικῶς θέμα. Ὁ κάθε Πατήρ εἶναι στή γλῶσσα τῆς στατιστικῆς ἐπιστήμης «τυχαῖον» μέν, μεγάλης ὁμῶς και ὄχι ἀνευ ἀξίας «δείγμα». Ὅτιδήποτε και νά θροῦμε στόν «Θησαυρὸ» τῶν Πατέρων ἀναφορικά μέ τό μέγα θέμα τῆς αγάπης εἶναι εὐρημα¹.

Θελήσαμε, λοιπόν, μέ ἕνα τέτοιο «εὐρημα» νά δείξουμε αὐτόν τόν «ὑπέροχο δρόμο» τῆς αγάπης, ἐρασιμένο ἀπό τοῦς Ἀσκητικούς Λόγους τοῦ ἀββᾶ Ἰσαάκ τοῦ Σύρου. Τό παρὸν κεφάλαιο θά ἔπρεπε νά τó ἐπιγράψαμε: ἄ σ κ η σ η ἐ ν ἄ γ ἄ π η σ τίς διαπροσωπικές σχέσεις.

Διαλέξαμε ἐπίτηδες ἕνα κατ' ἐξοχήν νηπιτικό, μυστικό συγγραφέα, ἕναν ἐρημίτη και ἀποτραβηγμένο ἀπό τὰ ἐγκόσμια ἀσκητή, πού ἔζησε τόν Ζ' μ.Χ. αἰῶνα και γιά ἕνα πολύ μικρὸ διάστημα διετελέσε μάλιστα και ἐπισκοπὸς Νινευῆ, γιά νά φανερωθεῖ μέ αὐτόν τόν τρόπο τό πόσο κοντά μας βρίσκονται αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, πού συχνά ἔχουν διαβληθεῖ ὡς ἀπόκοσμοι και χωρὶς ἐνδιαφέρον γιά τόν ἄνθρωπο, τίς ἀνάγκες και τὰ προβλήματα τοῦ².

Ἀββᾶς Ἰσαάκ ὁ Σύρος. Χεῖρ Β. Λέπουρα*.

«Ἠρωτήθη τί εἶναι καρδιά ἐλεήμων; Καὶ εἶπε. Καρδιά ἐλεήμων εἶναι καῦσις καρδίας ὑπὲρ πάσης τῆς κτίσεως, ἤγουν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, και τῶν ὀρνέων, και τῶν ζώων, και τῶν δαιμόνων, και ὑπὲρ παντός κτίσματος». (Λόγος ΠΑ', σ. 270).

Ὁ ἀδελφός Ἰσαάκ ὁ Σύρος συζευγνύει τὴν «ἀναχώρησιν» ἀπὸ τὸν κόσμον μὲ τὴν «περιχώρησιν» τοῦ κόσμου. Ζεῖ μοναχικῶς αὐτὸς ἐν μέσῳ τῶν ἄλλων, εἶναι ὁμοίως μαζί μὲ τοὺς ἄλλους μέσα στὴ μοναξιά του (προβλ. «πάντων χωρισθεὶς καὶ πᾶσι συνηρμοσμένος»). Ἄσκει τὴν «τέχνη τῆς ἀγάπης»³, ὅπως μᾶς λέγει: ὁ μεταφραστὴς τοῦ στὰ γαλλικά, γάλλος «ποιητῆς», ὀρθόδοξος Jacques Touraille (σ. 49, 51), μιᾶς ἀγάπης ποὺ ἐκτείνεται σὲ ὅλα τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ ἀκόμα καὶ στοὺς δαίμονες⁴.

1. Προκαταρκτικὰ θέματα

Οἱ διδασχές του εἶναι ἰδιαιτέρως καθοδηγητικὲς στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὀφείλουμε νὰ εἰσέρχουμε σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ρυθμίζουμε τὶς διαπροσωπικὲς μας σχέσεις, ὅταν μάλιστα ἀσκούμε ὑπεύθυνη σ υ μ β ο υ λ ε υ τ ι κ ῆ ἀγωγή μαζί τους.

Πόσες φορές δὲν ἐρχόμαστε σὲ ἐπαφή μὲ τὸν ἄλλον ὃς πλησίον μας νὰ ἦταν μιὰ ἐξαυλωμένη ὑπαρξὴ ἀγνοώντας τὴ σωματικὴ του ὑπόσταση καὶ κατάσταση τῆς δεδομένης στιγμῆς. Φροντίζουμε μάλιστα, χωρὶς οὔτε καν νὰ προλάβει ἐκεῖνος νὰ πάρει ἀνάσα, ἐμεῖς, ἀπνευστί, νὰ τοῦ μεταδώσουμε ὅλα τὰ «ψυχωφέλιμα», ὃς ἄνθρωπος νὰ ἦταν μόνο ψυχὴ. Ὁ ἀδελφός Ἰσαάκ, ἔμπειρος «ξενοδόχος» τῆς ἐρήμου μᾶς συμβουλεύει:

«Ὅταν θέλεις νὰ συμβουλευθεῖς κάποιον σὶὸ καλὸ, πρῶτον ἀ ν ἄ π α υ ο ο ν αὐτὸν σ ω μ α τ ι κ ῶ ς καὶ τ ἰ μ η σ ἔ τ ο ν μ ἔ λ ὁ γ ο ἄ γ ἄ π η ς· γιὰ τὴν ἰσότητά σου ἄλλο δὲν πείθει ἰσοῦ τὸν ἄνθρωπο, ὥστε νὰ μεταβάλλει ἐαυτὸν ἀπὸ τὴν κακία στὴν ἀρετή, ὅσο ἢ τιμὴ τὴν ὁποία βλέπει ἀπὸ σένα» (Λόγος ΟΓ' σ. 256).

Ἡ σωματικὴ ἀνάπαυση τοῦ πλησίον μαζί μὲ τὸν τιμητικὸ λόγον ἀγάπης ποὺ προφέρουμε πρὸς αὐτὸν συνιστοῦν τίς ἐστίες μιᾶς «ἐλλείψεως» (γεωμετρικοῦ ἑλλειπτικοῦ κύκλου), ποὺ κατορθώνουν τελικὰ νὰ γράψουν ἓνα πλήρη κύκλο μὲ οὐσιαστικὸ κέντρο τὸν Κύριο τῆς ἀγάπης καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν προσώπων⁵.

2. Δείγμα μεγάλης ἀξίας

Στὴ συνέχεια ἂς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ παραθέσουμε ἓνα μακρότερο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Ε' Λόγον του (σ. 28-29), τὸ ὁποῖο καὶ θὰ «σχολιάσουμε» ἀκολούθως, ὅχι τόσο γιὰ τὸν λόγον τοῦ ἀδελφοῦ Ἰσαάκ ἔχει ἀνάγκη τῶν δικῶν μας σχολίων — ἐδῶ τὰ σχόλια σταματοῦν ὅπως λέγει καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς Ἱ. Μονῆς Σταυρονικήτα π. Βασίλειος— ὅσο γιὰ νὰ δείξουμε τὴ δική μας προσπάθεια γιὰ μιὰ πρώτη «συλλαβιστὴ» ἀνάγνωσιν τοῦ κειμένου καὶ ἓνα τρόπο ποὺ μᾶς διευκόλυνε στὴν κατανόησίν του ὅταν τὸ πρωτοδιαβάσαμε.

«Ἀνάγκασον σεαυτὸν, ἵνα, διὰ ἀπαντήσεως τὸν πλησίον σου, τιμήσης αὐτὸν ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐτοῦ, καὶ φίλησον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας

αυτοῦ, καὶ κράτησον αὐτὰς πολλάκις μετὰ πολλῆς τιμῆς, καὶ θέσον αὐτὰς εἰς τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἐπαίνεσον αὐτὸν ἀκόμη καὶ εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει καί, διὰ χωρισθῆ ἀπὸ σοῦ, εἶπε δι' αὐτὸν ὅτι καλὸν καὶ τίμιον καθότι διὰ τῶν τοιούτων σου τρόπων ἔλκεις αὐτὸν εἰς τὸ καλόν, καὶ ἀναγκάζεις αὐτὸν νὰ σ' ἐντρέπῃται διὰ τὸν ὁποῖον ἔκαμες εἰς αὐτὸν χαιρετισμόν, καὶ σπείρεις εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σπέρματα ἀρετῆς.

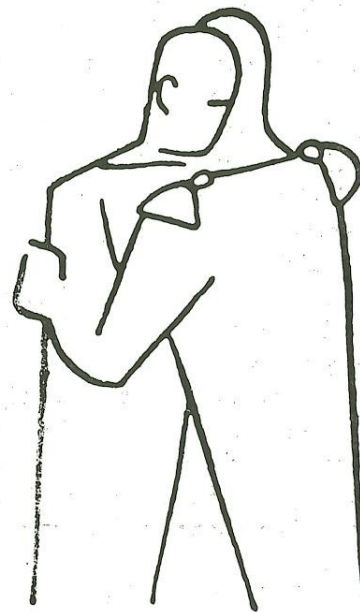
Σὺ δὲ ἐκ τοῦ τοιούτου σου καλοῦ τρόπου συνηθίζεις καὶ ἀποκτιᾶς τύπον καλόν, καὶ πολλὴν ταπεινώσιν καὶ ἄνευ κόπου κατορθοῖς μεγάλας ἀρετάς· ἐκτὸς δὲ τούτου, καὶ αὐτὸς ὁ πλησίον σου ἐὰν ἔχη τι ἐλάττωμα, οὕτω τιμώμενος παρὰ σοῦ, εὐκόλως δέχεται παρὰ σοῦ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ, ἐπιρεπόμενος διὰ τὴν ὁποίαν προσέφερες εἰς αὐτὸν τιμὴν.

Τοῦτον τὸν τρόπον διατήρησον πάντοτε, τὸ νὰ γλυκοχαιρετᾷς καὶ νὰ τιμᾷς πάντας, καὶ μὴ παρακινήσῃς τινὰ εἰς θυμόν, ἢ φθονήσῃς, ἢ ἀποστραφῆς, μήτε δι' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν πίστιν, μήτε διὰ τὰ κακὰ αὐτοῦ ἔργα· ἀλλὰ προφυλάττου, καὶ μὴ ἐλέγξῃς τινά, μήτε νὰ μεμφθῆς διὰ κανὲν πρᾶγμα· καθότι ἔχομεν πάντες εἰς τοὺς οὐρανοὺς κριτὴν, ὅστις δὲν ἀποδίδει εἰς πρόσωπα.

Ἐὰν δὲ θέλῃς νὰ ἐπιστρέψῃς τὸν πλησίον σου εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, λυπήσου δι' αὐτόν, καὶ μετὰ δακρύων ἀγάπης εἶπε εἰς αὐτόν ἕνα, ἢ δύο μόνον λόγους, χωρὶς νὰ

ἐξαφθῆς κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ, ἵνα μὴ ἴδῃ εἰς σὲ σημεῖον ἔχθρας· διότι ἡ ἀγάπη δὲν ἠξέυρει νὰ θυμώνῃ, οὔτε νὰ παροξύνῃται, οὔτε νὰ μέμφηται τίνα μὲ πάθος.

Ἡ ταπεινώσις εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς γνώσεως, ἥτις γεννᾶται ἐκ καθαρᾶς συνειδήσεως· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, εἰς ὃν πρόκειται ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων· Ἀμήν.

Κλιμάκωση τῆς συμπεριφορᾶς

1. Ὁ ἔπαινος ὑποχρεώνει

Ὅλα αὐτὰ θέβαια, πού ὑποδεικνύονται πῶς πάνω, δὲν εἶναι: εὐκόλα γιὰ νὰ ἐπιτελεσθοῦν ἀπὸ μέρους μας· δὲν γίνονται αὐθόρμητα οὔτε εἶναι: καὶ αὐτονόητα. Ποικίλοι: ψυχολογικοί μηχανισμοί — ὅπως γιὰ παράδειγμα τῆς προβολῆς, τῆς ἀντιστάσεως, τῆς μεταθεβάσεως καὶ ἄλλοι: μηχανισμοὶ ἀμύνης— παρεμβαίνουν καὶ καθορίζουν τὸν τύπο τῆς συμπεριφορᾶς μας πρὸς τοὺς ἄλλους.

Γιὰ νὰ τύχουν ἐφαρμογῆς οἱ «συστάσεις» τοῦ ἀδθα προϋποθέτουν ἕνα νὰ εἶναι ἡ ἀναγκαῖα ἡμῶν τοῦ ἐαυτοῦ μας γιὰ νὰ συμπεριφερόμαστε ἀνάλογα πρὸς τὸν πλησίον μας ὅταν τὸν συναντᾶμε. Νὰ τὸν καλωσορίζουμε, δηλαδή, νὰ τὸν γλυκοχαιρετᾶμε, νὰ τὸν τιμοῦμε πάνω ἀπὸ τὰ μέτρα του καὶ νὰ τὸν ἐπαινοῦμε καὶ γιὰ ἐκεῖνα ἀκόμα πού δὲν ἔχει. Ὅλα αὐτὰ μάλιστα νὰ τὰ κάνουμε ὅχι: μόνο ὅταν εἶναι μπροστά, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμα χωρισθεῖ ἀπὸ μᾶς νὰ λέμε γι' αὐτὸν κάθε καλὸ καὶ τίμιο.

Εἶναι: ἄλλωστε συνηθισμένο νὰ λέμε ἄλλα μπρὸς καὶ ἄλλα πίσω. Γι' αὐτὸ μόνο ὅταν μάθει: ὅτι: τὸν τιμοῦμε καὶ στὴν ἀπουσία του καὶ δὲν τὸν διασύρουμε, τότε θὰ αἰσθανθεῖ πὼς αὐτὰ πού τοῦ λέγαμε δὲν ἦταν μόνο λόγια κολακευτικά ἢ γιὰ νὰ κάνουμε ἐντύπωση στοὺς παρισταμένους. Μὲ τὸν τρόπο μας αὐτὸ τὸν παρασύρουμε στὸ καλὸ καὶ τὸν ἀναγκάζουμε νὰ μᾶς ντρέπεται: σὲ περίπτωσι πού θὰ ἤθελε νὰ συμπεριφερθεῖ διαφορετικά καὶ μὲ διαγωγή ἄλλη ἀπ' ἐκεῖνη γιὰ τὴν ὁποία τὸν ἐπαινεσαμε ὅταν τὸν χαιρετίσαμε· ἔτσι: σπέρνουμε στὴν ψυχὴ του σπέρματα ἀρετῆς.

Κι: ἂν ἀκόμα ὁ πλησίον μας ἔχει: κάποιο ἐλάττωμα θὰ δεχθεῖ ἀπὸ μᾶς εὐκόλα τὴν θεραπεία του, ὅταν τὸν

τιμοῦμε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Εἶναι: σὰ νὰ ἐνεργοποιεῖται αὐτὸ πού στὴν κοινὴ γλῶσσα ὀνομάζουμε «φιλότιμο», πού τόση πέραση ἔχει: σὲ μᾶς τοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Μεσογείου⁶.

2. Στόχος μας τὸ χαμένο κέντρο

Ὁ ἐπαγγελματικὸς αὐτὸς τόνος — πού προτείνει ὁ ἀδθα Ἰσαὰκ— μπορεῖ νὰ μᾶς φανεῖ ὅτι: ξεπερνᾶ: τὸ μέτρο. Θὰ πρέπει: ὅμως νὰ συλλάβουμε τὴν πρόθεσι πού ἐνυπάρχει: ν' ἀποκαλύψει: στὴν ψυχὴ τὸ δικό της πλοῦτο καὶ νὰ τῆς δώσει: ἐμπιστοσύνη ὥστε ν' ἀναζωπυρεῖ ἀδιάκοπα τὴν ὀρμὴ τῆς βουλήσεώς της», ὅπως χαρακτηριστικά παρατηρεῖ ἡ Anne - Marie Malingrey, ὅταν ἀναφέρεται: στὸν ἐγκωμιαστικὸ τρόπο πού χρησιμοποιοῦσε στὴν ἐπιστολογραφία του ἕνας ἄλλος σπουδαῖος ἐκκλησιαστικὸς παιδαγωγός, ὁ ἱ. Χρυσόστομος. Ἡ παρατήρησι αὐτὴ βρίσκει: ἐδῶ τὴν οἰκεία θέσι της⁷.

Ἡ ὅπως πολὺ ἁμωρφα διατυπώνει: ὁ πρόσφατος ἐκλιπὼν πρωτοπρεσβύτερος Ἀλέξανδρος Σμέμαν, ἡ ἀγάπη μας γιὰ τὸν ἄλλο μᾶς κάνει: «ν' ἀνακαλύπτουμε σὲ κάθε ἄνθρωπο αὐτὸ πού τὸν κάνει: ἀξιγάπητο καὶ πού εἶναι: δοσμένο ἀπὸ τὸν Θεό»⁸. Ὅταν πᾶ τὸ ἀνακαλύψουμε ὁ τιμητικὸς μας λόγος γίνεται: κάτι: τὸ ἀπλό, ἔχει: πού νὰ σταθεῖ καὶ νὰ κινήσει: γῆ καὶ οὐρανό.

Ἀγαθὰ ὅμως ἀποτελέσματα συντελοῦνται: καὶ σ' αὐτὸν πού μιλάει: τιμητικά γιὰ τὸν ἄλλο. Μὲ τὸν καλὸ αὐτὸ τρόπο συνηθίζει: καὶ αὐτὸς καὶ ἀποκτάει: καλὸ τύπο καὶ πολλὴ ταπεινώσι καὶ χωρὶς μεγάλο κόπο κατορθώνει: μεγάλες ἀρετές. Ἐπαινώντας τὸν ἄλλο δυσκολευόμαστε: στὴ συνέχεια νὰ τὸν κακολογήσουμε. Ἐχομε ἤδη ἐκτεθεῖ μπροστά: σὲ ἄλλους καὶ δεσμευόμαστε νὰ ποῦμε διαφορετικά πράγματα ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἀκόμα, συνηθίζου-

με να βλέπουμε το καλό στον πλησίον, όποιο καλό κι αν υπάρχει, και να το αναδεικνύουμε προβάλλοντάς το.

3. Χωρίς μομφή, θυμό ή πάθος

Άκόμα και τότε όταν διακρίνουμε κάτι κακό σ' εκείνον είτε αυτό ανάγεται στην πίστη ή στα έργα του. Σ' αυτό το σημείο χρειάζεται πραγματικά μεγάλη προφύλαξη. Γιατί, βλέποντας αυτά στον πλησίον μας και κάνοντάς του παρατηρήσεις μπορεί να παρακινήσουμε τον ίδιο σε θυμό ή ακόμα κι εμείς να τον φθονήσουμε ή να τον αποστραφούμε. "Αν χρειαστεί πάλι να πούμε κάτι, τότε ένα - δυό λόγια αρκούν κι αυτά όχι ελεγκτικά ειπωμένα και με διάθεση μομφής· χωρίς εξάψεις θυμού για να μη το αντιληφθεί σά σημάδι έχθρας.

Σε άλλα σημεία (στον ΟΓ' Λόγο του, σ. 250, Ε' σ. 28 και ΝΗ' σ. 207) θα μάς πει ο άδδās για τή δέουσα στάση μας κατά τον έλεγχο, τή διόρθωση και τή θεραπεία. Έδω, κυρίως, τονίζει τή διάθεση αγάπης που πρέπει να τήν αφήσουμε να εκφρασθεί διάχυτα. "Η αγάπη, ναί, να εκφράζεται σε όλη τή θετική χρωματική κλίμακα που διαθέτει. Χρειάζεται όμως μεγάλη αυτοσυγκράτηση στα άρνητικά σημεία. Ούτε θυμός, ούτε παροξυσμός, ούτε μομφή με πάθος, ούτε κρίση. "Η γνώση ότι έχουμε όλοι κριτή στους ούρανους μάς κάνει ταπεινούς και το ταπεινό φρόνημα είναι καρπός τής καθαρής συνειδήσεως έν Χριστώ 'Ιησού που είναι Κύριος όλων⁹.

4. Σώματι και ψυχῇ

Αυτό που κάνει έντύπωση στο κείμενο που αναγνώσαμε είναι μία ψυχοσωματική αντίληψη τής προσεγγίσεως του πλησίον. Μία πλήρης συμμετοχή όλων των ψυχικών μας δυνάμεων στον άγώνα του

καλού: τών βουλευτικῶν, τών γνωστικῶν, τών συναισθηματικῶν λειτουργιῶν στή θετική τους ιδιαίτερα φόρτιση. Οι δυνάμεις αυτές διασχετεύονται σωματικά, «ένσαρκώνονται» στις διαπροσωπικές μας σχέσεις, έτσι που να μπορούμε να μιλάμε για μία σωματοψυχική διαπόμηση.

Δέν είμαστε ψυχροί παρατηρητές τής καταστάσεως του άλλου. "Αν θέλουμε να τόν επιστρέψουμε στον εϋθύ δρόμο τής αλήθειας πρέπει να λυπηθούμε γι' αυτόν. Τα λιγοστά μας λόγια να τά συνοδεύουν δάκρυα αγάπης. "Η τιμή εξάλλου που αισθανόμαστε για τόν άλλο δέν θά παραμείνει άπαθής και ψυχρή, συμβατική, κατά συνθήκη. "Ο λόγος μας πρέπει να είναι γλυκός («να γλυκοχαίρεταις»). "Η χειραψία μας να άπτεται πραγματικά κι όχι να ξεγλυστρούν τά χέρια μας σά να θέλουν ν' αποφύγουν αυτή τήν έπαφή, σάν ό άλλος να ήταν μίσημα.

Δύσκολες ήχουν οι προτάσεις του άδδā για «χειροφιλήματα» και άλλες τέτοιου τύπου σωματικές εκδηλώσεις προς καθημερινή χρήση. Μόνο αν φέρουμε στή μνήμη μας εικόνες από αυθόρμητες εκδηλώσεις δικές μας ή άλλων σε πρόσωπα που ύποληπτόμεθα, αγαπάμε και τιμάμε, σε εξαιρετικές στιγμές του βίου, μπορεί να αντιληφθούμε αυτό που ό πατήρ ύποδεικνύει σ' αυτές τις περιπτώσεις¹⁰.

Θυμάμαι με νοσταλγία τόν τρόπο που κάποιος άθωνίτης γέροντας με κλωσόρισε στήν κάθοδό μου από τó λεωφορείο στις Καρυές και έτεινε τó χέρι του: λευκό, στεγνό, καθαρό όπως τó χέρι ένός πολυ νέου παιδισού, μεταμορφωμένο¹¹. Με τόν ανεπιφύλακτο τρόπο που μου τó έδινε ήταν σά να μου ένεχειρίζε όλη του τήν ύπαρξη σ' εκείνη τήν κίνηση.

5. "Αρση τῶν ἐπιφυλάξεων"

Μία τέτοια στάση αἶρει πολλές φορές τίς δικές μας ἐπιφυλάξεις κατὰ τὴ συνάντηση. Ἡ τέχνη τῆς ἀγάπης καὶ γενικότερα ἡ ποιμαντικὴ τέχνη ἐγκρίνεται στὴν ἄρση τῶν ἐπιφυλάξεων ἐκ μέρους τοῦ ποιμνιομένου. Ἡ προσφορά τῆς σωτηρίας χρειάζεται νὰ γίνει μὲ τρόπο ὥστε νὰ μπορέσει νὰ γίνει ἀποδεκτὴ.

Καίτοι: ἀκραῖο, ἐν τούτοις διαζωγραφίζει: στὴν ἐντέλεια τὴ σκέψη μας τὸ πιὸ κάτω ἀνέκδοτο.

Ἀπὸ ἀπροσεξία πέφτει ἀπὸ τὴν ἀποβάθρα στὴ θάλασσα ἕνας Ἑβραῖος καὶ κινδυνεύοντας νὰ πνιγεῖ καλεῖ σὲ βοήθεια. Κάποιος περαστικὸς σπεύδει νὰ βοηθήσει, σκύβει, βουτάει στὰ νερὰ καὶ λέει στὸν ἄλλο: «Δῶσε μου τὸ χέρι σου». Ὁ Ἑβραῖος στο:χώντας στὴν παραδοσιακὴ νοοτροπία οἰκονομικῶν συναλλαγῶν τῆς φυλῆς του στέκει, ἀκόμι καὶ σ' αὐτὴν τὴν ὕστατη στιγμή τοῦ διατρέχει τὸν ἔσχατο κίνδυνο, ἐπιφυλακτικὸς καὶ «δὲν δίνει» τὸ χέρι του. Ὁ ἄλλος ἀντιλαμβάνεται ὅτι κάτι δὲν εἶπε ἢ δὲν ἐγινε σωστά. Πρὸς στιγμή αἰσθάνεται ἀμήχανα γιὰ τὸ πῶς θὰ ἐνεργήσει. Ἐαφνικὰ φωτίζεται ὁ νοῦς του καὶ τείνοντας τὸ δικό του χέρι τοῦ λέει: «Πᾶρε τὸ χέρι μου». Ὁ ἄλλος ἀπλώνει τὸ δικό του γιὰ «νὰ πάρει» τὸ χέρι καὶ σώζεται.

Ὁ ποιμένας «τοῖς πᾶσι γίνεται τὰ πάντα, ἵνα πάντως τιγὰς σώσῃ» (Α' Κορινθίους θ' 22). Λαμβάνει ὑπόψη του καὶ τίς ἐλάχιστες ἐπιφυλάξεις τοῦ πλησίον. Ἐέρει νὰ κρατᾷ τὰ δικά του λογιστικὰ βιβλία, στὰ ὁποῖα προηγεῖται ἢ στήλη «δοῦνα» καὶ ἔπειτα: ἢ στήλη «λαβεῖν», χωρὶς αὐτὸ νὰ τηρεῖται πάντοτε ἀπόλυτα, γιὰτί

εἶναι: φορές ποὺ ἐπαμβαίνουν οἱ ἀρχές τῆς «ποιμαντικῆς» καὶ ὄχι: τῆς «πολιτικῆς οἰκονομίας».

Ὅταν ἡ κίνηση αὐτὴ προσεγγίσεως τοῦ ποιμένα εἶναι: καρπὸς μακρῆς μαθητείας, ἀσκήσεως καὶ μακρόχρονης βίας πάνω στὸν ἑαυτό του, τότε στὴ γνησιότητά της μεταδίδει: τὰ αὐθεντικὰ αἰσθήματα ποὺ τὸν διακατέχουν. Ἡ κίνηση αὐτὴ εἶναι: ἀγάπη ἀνυπόκριτη καὶ ἀνεπιτήδευτη. Ἡ ἀνελλιπὴν σωματικὴ ἐκδήλωση ὅσο ἐπιτηδεια καὶ νὰ γίνεται φανερώγεται: ἐπιτηδευμένη, ψεύτικη καὶ κραυγαλέα. Ἐκείνο ποὺ ἔχει σημασία εἶναι: ἡ ἐναρμόνιση τῶν κινήματων τῆς ψυχῆς πρὸς τίς κινήσεις τοῦ σώματος γιὰ νὰ ἐπέρχεται: ἡ ἐπιθυμητὴ «ἑμόνοια ψυχῶν καὶ σωμάτων» καὶ κατὰ τὴν ἄσκηση τῆς ποιμαντικῆς μας διακονίας.

Ποῦς θὰ τολμήσει τὴν πρώτη κίνηση;

Ἡ ἀγάπη ὡς συνάντηση ζωῆς

1. Ἡ ἀγάπη πάντα σιέγει

Ἀντιληφθήκαμε μὲ ὅσα ἐλέχθησαν μέχρι τώρα μιὰ σωματοψυχικὴ προσέγγιση τῆς διαπομπάνσεως ἔτσι ὅπως αὐτὴ ἐξάγεται ἀπὸ κείμενα τοῦ ἁβδᾶ Ἰσαάκ τοῦ Σύρου. Ἰδιαίτερα πειστικὴ καίτοι πειστικὴ —πρὸς τὸ «ἀνάγκασσον σεαυτὸν»— ἦταν ἡ ὑποδεικνυομένη συμπεριφορὰ κατὰ τὴν συνάντηση καὶ τὸ ὄλο τελετουργικὸ τῶν σωματικῶν κινήσεων στὸ κείμενο ποὺ παραθέσαμε.

Οἱ κινήσεις αὐτὲς ἐπεκτείνονται: στὴν ὕλικότητα καὶ σωματικότητά τους πέρα ἀπὸ τὴν ἐκφραστικὴ δυνατότητά τους ὡς δηλωτικὸς μόνον τιμῆς καὶ σεβασμοῦ. Στὴν ὑπολειπόμενη καὶ ἐλλειμματικὴ συμπεριφορὰ τῶν ἄλλων, ὅταν ἐκείνοι εἶναι ἀκόμα καὶ «λίαν κακοὶ κατὰ τὴν πολιτείαν αὐτῶν» καλούμεθα νὰ μὴ τοὺς ἐλέγξουμε μῆτε νὰ τοὺς ὀνειδίσουμε, ἀλλὰ ρητὰ μᾶς ὑποδεικνύεται:

«Ἀπλώσον τὸ φόρεμά σου καὶ σκέπασον τὸν πταίοντα, καὶ ἐὰν δὲν δυνῆθῃς ν' ἀναδεχθῆς σὺ τὰ πταίσματα καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐντροπὴν ἀντ' αὐτοῦ, κἂν τοιλάχιστον ὑλόμεινον, καὶ μὴ καταισχύνῃς αὐτὸν» (Λόγος ΝΗ' σ. 211).

Ἡ ἀμαρτία ξεσκεπάζει καὶ ξεγυμνώνει τὸν ἄνθρωπο τὸν ἀρήνει ἐκτεθειμένον καὶ ἐπαίσχυντο. Καὶ τότε, ὁ πεπτωκὼς ἄνθρωπος σπεύδει νὰ κρύψει τὴ γυμνότητά του ἢ εὐχεται ν' ἀνοίξει ἡ γῆ καὶ νὰ τὸν καταπιεῖ γιὰ νὰ μπορέσει ἔτσι νὰ κρυφτεῖ. Σ' αὐτὴ τὴ φάση ὁ ἁβδᾶς Ἰσαάκ μᾶς συνιστᾷ ν' ἀπλώσουμε τὸ φόρεμά μας καὶ νὰ σκεπάσουμε τὸν πταίοντα ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν περιέργων καὶ ἂν ἀκόμα αὐτοὶ περάσουν ἀπὸ μπροστὰ μας καὶ τὸν ἀναζητήσουν νὰ αἰσθανθεῖ καλυμμένος καὶ ἀσφαλῆς.

Οἱ ἐκφράσεις αὐτὲς δὲν εἶναι ψιλὲς εἰκόνες καὶ λε-

κτικὰ πυροτεχνήματα. Ἀντικατοπτρίζουν μιὰ πρακτικὴ αἰώνων. Ἀπὸ τότε, ποὺ καὶ τὸ ρούχο, τὸ ἔνδυμα, δὲν ἦταν φτιαγμένο ἐπὶ μέτρῳ στὸ σῶμα μας, ἀλλὰ εἶχε περιθώριο νὰ καλύψει καὶ ἄλλους... Ἡ σημερινὴ μόδα, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ὑποστηρίξει κάποιος ὅτι εἶναι δηλωτικὴ τοῦ ἀτομικοῦ τῶν καιρῶν, καλύπτει τὸ περίγραμμά μας καὶ μόνον, σκεπάζει μόνον καὶ μετὰ βίας τὰ δικὰ μας τὰ μέλη. Ἡ σημερινὴ μόδα εἶναι μιὰ μόδα τῆς «διαφάνειας».

Ἄλλοτε τὰ πράγματα δὲν ἦταν ἔτσι καὶ ἡ προτροπὴ τοῦ ἁβδᾶ μπορούσε νὰ ὀλοποιῆθεῖ. Στὴν περίπτωσή, δηλαδή, ποὺ οἱ ἀποδέκτες τῆς συστάσεως εἶχαν τὴν πρόθεση νὰ ἐνεργήσουν ἀναλόγως. Γιατὶ συνήθως στάση εἶναι ἡ δημόσια προβολὴ τοῦ παραπτώματος, ἡ προσβολὴ, ἡ μομφή, ὁ ἐλεγχος, ὁ ὀνειδισμός, τὸ ξεντρόπισμα, ἡ διαπόμπευση τοῦ ἄλλου μπροστὰ σὲ ὄλους, τὸ θιγάλισμο στὴ φόρα μουσικῶν καὶ ἀπορρήτων, ἡ καταγγελία στοὺς προϊσταμένους, σὲ ἐχθροὺς καὶ φίλους.

Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ποὺ καλύπτει καὶ τίς δύο δυνατός στάσεις εἶναι ἓνα περιστατικὸ ἀπὸ τὸν βίο τοῦ ἁβδᾶ Ἀμμωνᾶ, μεγάλου ἀσκητοῦ καὶ ἐπισκόπου αἰγυπτιακῆς πόλεως, ποὺ πέθανε στὰ τέλη τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα. Ἀναφέρεται στὸ Γεροντικὸ (Λόγος ι' ἢ παράθεσις ἀπὸ τὸ Εἶπε Γέρων..., σ. 41-42).

Ἦλθε κάποτε ὁ Ἀβδᾶς Ἀμμωνᾶς σ' ἓνα τόπο γιὰ νὰ φάῃ. Καὶ ἦσαν ἐκεῖ κάποιος ὁποῦ εἶχε φήμη κακῆ. Καὶ συνέβη νὰ ἔλθῃ ἡ γυναῖκα καὶ νὰ μπεῖ στὸ κελλί τοῦ ἀδελφοῦ ὁποῦ εἶχε τὴν κακὴ φήμη. Σὰν τὸ ἔμαθαν λοιπὸν αὐτοὶ ὁποῦ κατοικοῦσαν ἐκεῖ, ταραχθῆκαν. Καὶ συνάχθησαν γιὰ νὰ τὸν διώξουν ἀπὸ τὸ κελλί. Καὶ μαθαίνοντις ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἀμμωνᾶς ἦταν σ' ἐκεῖνο τὸν τόπο, πῆγαν καὶ τὸν παρακαλοῦσαν

νά ἔλθῃ μαζί τους. Μόλις τὸ κατάλαβε ὁ ἀδελφός, πῆρε τὴ γυναῖκα καὶ τὴν ἔκρυψε σ' ἕνα μεγάλο πιθάρι. Ἐνῶ ἐρχόταν τὸ πλήθος, εἶδε ὁ Ἀββᾶς Ἀμμωνᾶς τί συνέβη καὶ γιὰ χάρι τοῦ Θεοῦ σκέπασε τὸ πρᾶγμα. Μπῆκε, κάθισε πάνω σὸ πιθάρι καὶ πρόσταξε νὰ ἐρευνηθῆ τὸ κελλί. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔψαξαν καὶ δὲν βρῆκαν τὴ γυναῖκα, εἶπε ὁ Ἀββᾶς Ἀμμωνᾶς: «Τί ἔγινε λοιπὸν; Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς συγχωρήσῃ». Καὶ ἀφοῦ προσευχήθηκε, τοὺς ἔβγαλε ὅλους ἔξω. Πιάνοντας δὲ τὸν ἀδελφὸ ἀπὸ τὸ χέρι, τοῦ εἶπε: «Νὰ προσέχῃς τὸν ἑαυτὸ σου, ἀδελφέ». Καὶ λέγοντας αὐτό, ἔφυγε».

Νομίζω ὅτι περιττεύουν τὰ σχόλια. Ἡ ἐνέργεια ἐκείνη δὲν ἦταν πράξη ἀδιαφορίας. Ἦταν μέγιστο μάθημα καὶ πρὸς τὶς δύο κατευθύνσεις. Μὲ διακριτικότητα καὶ προσοχὴ ὁ ἀββᾶς ἔβανε τὰ πράγματα στὴ θέση τους. Σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ὁ ἄνθρωπος γίνεται: «Θεὸς ἐπίγειος» ὅπως διηγούνται: γιὰ τὸν ἀββᾶ Μακάριο τὸν μεγάλο (Λόγος λβ', Εἶπε Γέρων..., σ. 157).

«Γιατί, καθὼς ὁ Θεὸς σκεπάζει τὸν κόσμον, ἔτσι καὶ ὁ Ἀββᾶς Μακάριος σκεπάζει τὰ ἐλαττώματα, ὅπου τὰ ἔβλεπε σὰν νὰ μὴ τὰ ἔβλεπε καὶ τὰ ἄκουε σὰν νὰ μὴ τὰ ἄκουε»¹².

Μ' αὐτὲς τὶς σκέψεις νομίζω ὅτι ἀντιλαμβανόμαστε τὸ πῶς μπορεῖ νὰ γίνῃ πρακτικὰ ἡ ἀσκησιὴ ἐν ἀγάπῃ στὶς διαπροσωπικὲς μας σχέσεις, σύμφωνα πάντοτε μὲ τὶς ὑποθήκες ἐκείνου, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Γέρων Ἱερώνυμος τῆς Αἰγίνης συνιστοῦσε σὲ κάποια κυρία:

«Ἄν δὲν ἔχῃς Ἰσαὰκ Σῦρο, καὶ ἂν δὲν ἔχῃς

λεφτὰ νὰ τὸν ἀγοράσῃς, νὰ πάρῃς μία τοάντια καὶ νὰ βρῆς νὰ ζητήσῃς χοήματα καὶ νὰ τὸν πάρῃς»¹³.

2. Ἀνάδοχοι παισιμάτων

Στὴν προηγουμένη παράγραφο ἀφήσαμε ἀσχολίαστο τὸ δεύτερο μέρος τοῦ κειμένου ποὺ παραθέσαμε ἀπὸ τὸν ΝΗ' Λόγο τοῦ Ἀββᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου.

«Ἀπλῶσον τὸ φρόσιμά σου καὶ σκέπασον τὸν πταίοντα, καὶ ἐὰν δὲν δυνηθῆς ν' ἀναδεχθῆς σὺ τὰ πταίσματα καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐμπροπὴν ἀντ' αὐτοῦ, κἂν τουλάχιστον ὑπόμεινον, καὶ μὴ καταισχύνης αὐτόν».

(«Οἱ Ἀσκητικοὶ Λόγοι», Ἐκδ. «Ἀσιέρως», Ἀθήναι 1961, σ. 211).

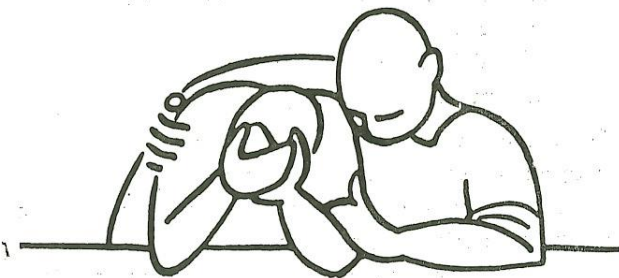
Τὸ κείμενο προτείνει: ν' ἀνεδοῦμε ἢ νὰ κατεδοῦμε μείζονες καὶ ἐλάσσονες κλίμακες' μᾶς προσκαλεῖ νὰ γίνουμε ἁ ν ἁ δ ο χ ο : τῶν πταισμάτων, τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ἐντροπῆς τοῦ πταίοντος.

Ὅπως πάντα ἡ γραμμὴ τῶν Πατέρων ἀφήνει εὐρέα περιθώρια συμπεριφορᾶς, ἀκόμα καὶ τότε, ὅταν τὰ ὄρια εἶναι στενὰ καὶ μᾶς ὀρίζουν νὰ φερθοῦμε ὅπωςδήποτε μέσα σὲ πλαίσια ἀγαπητικά. Πάντα ὑπάρχει ἡ δυνατότητα μᾶς κ λ ι μ α κ ὠ σ ε ω ς. Ἄν δὲν μποροῦμε νὰ ἀναλάβουμε στὴ θέση του, ἀντὶ γιὰ τὸν πταίοντα τὰ πταίσματά του, τὴν τιμωρία του καὶ τὴν ἐντροπή του, τουλάχιστο νὰ τὸν ὑπαμείνουμε καὶ νὰ μὴ τὸν καταισχύνουμε.

Πρῶτο στὴ σειρά θὰ ἐρχόταν νὰ γίνουμε κατὰ κάποιον τρόπο «ἀνάδοχοι»... Ἐμεῖς ἀντὶ γι' αὐτούς, ἔμεῖς στὴ θέση τῆ δικῆ τους. Ὅπως ὁ ἀνάδοχος κατὰ τὸ Βάπτισμα ὁμολογεῖ στὴ θέση τοῦ ἀναδεκτοῦ ἢ τῆς ἀναδεκτῆς

τήν πίστη, ἔτσι κι ὁ «ἀνάδοχος» στήν προκειμένη περίπτωση ὁμολογεῖ τήν ἐνοχή του, δέχεται τήν τιμωρία καί τήν κατασχύνη. Ὁ ἄλλος τότε, ὁ φταίχτης, ἀπαλλάσσεται: ὄλων αὐτῶν τῶν συνεπειῶν.

Αὐτή ἡ στάση δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀσυνήθιστο στήν ποιμαντική διακονία τῆς Ἐκκλησίας μας. Τὸ νὰ παίρνουν δηλαδή ἐπάνω τους οἱ ποιμένες τὰ κρίματα τῶν ἄλλων, τῶν ποιμαινομένων. Σ' αὐτὸ μιμοῦνται ἄλλωστε τὸν ἴδιο τὸν Χριστό.

«Οἱ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι κατὰ τὴν ψυχὴν χρειάζονται μᾶλλον συμπαθείας παρὰ ἐπιπλήξεως» (Ἄββᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου Λόγος ΝΗ', σ. 207· πρβλ. Β' Κορινθίους α' 4).

Οἱ προτροπές τῶν «Ἀποστολικῶν Διαταγῶν» ὁδεύουν πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Χρησιμοποιοῦν μάλιστα ἐν προκειμένῳ χαρακτηριστικὸ ῥῆμα. Οἱ ποιμένες «χρῆ τοῦ λαοῦ τὰς ἁμαρτίας ἐξιδοῖσθαι» (Β', XXXV, 9 ΒΕΠΕΣ 2, 34 3-6), νὰ τίς κάνουν δηλαδή δικές τους, νὰ τίς οἰκτιροῦνται, νὰ τίς υἱοθετοῦν, ὅπως «αὐτὸς (ὁ Κύριος) πάντων ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας ἀνήγγε-

κεν ἐπὶ τὸ ξύλον» (Α' Πέτρου 6' 24). Ὁ ἐπίσκοπος μάλιστα

«Ἰδιοποιεῖσθω τὸ πλημμέλημα, καὶ λεγέτω τῷ ἡμαρτηκότι, ὅτι σὺ μόνον ἐπίστρεψον, κἀγὼ τὸν ὑπὲρ σοῦ θάνατον ἀναδέξομαι, ὡς ὁ κύριος τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ πάντων» (Β', XX, 6, ΒΕΠΕΣ 2, 26 24-26).

«Ἐξιδοῖσθαι», τί σπουδαία ἔγνοια ἀλλὰ καὶ τί θαυμαστὴ ἐνέργεια ὑποδηλώνει!¹⁴ Γιὰ νὰ καταφέρουμε ὅμως νὰ ἐνεργοῦμε ἔτσι ἀπαιτεῖται νὰ ἔχουμε προχωρήσει πολὺ στήν τέχνη τῆς ἀγάπης, νὰ ἔχουμε «γεράσει» ὑποδεχόμενοι καὶ ἀναδεχόμενοι τοὺς ἄλλους. Νὰ ἔχουμε, δηλαδή, ἀναδειχθεῖ μὲ τὴν ἄσκηση «γέροντες» πνευματικοὶ κι ὅταν ἀκόμα δὲν μᾶς ἔχουν πάρει τὰ χρόνια. Ἡ ἡλικία ἄλλωστε δὲν εἶναι καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἀνάδειξη κάποιου ὡς γέροντα. Γιατί δὲν εἶναι εὐκολο νὰ φθάνουμε νὰ λέμε στὸ τέλος μιᾶς ἐξομολογήσεως ἢ ἀκροάσεως:

—Παίρνω ἀπάνω τὰ λάθη σου σὰν νὰ ἴανε δικὰ μου. Μειανοῦ καὶ προσεύχομαι γιὰ σένα.

Κι ὅμως οἱ μοναδικές φυσιογνωμίες παλαιότερων καὶ νεωτέρων Γερόντων τὸ τολμοῦν. Ὁ Ἀββᾶς Ἰσαὰκ ὁ Σύρος τὸ ὑποτύπωσε στήν ἀρχή· ὁ λόγος ποὺ μόλις παραθέσαμε προέρχεται ἀπὸ ἓνα σύγχρονο γέροντα, τὸν ρῶσο στάρετς παπα - Τύχωνα (1884 - 1968) ποὺ ἔζησε ἐξήντα χρόνια στὸ Ἅγιον Ὄρος (βλ. παρακάτω).

3. Γέροντες καὶ γέροντες

Τὸ ὅτι ἡ παραπάνω στάση δὲν εἶναι εὐκολὴ καὶ δὲν τὴν κατορθώνουν ὅσοι οἱ «γέροντες» φαίνεται καὶ ἀπὸ

τήν προσοχή που μας ἐφιστάται: ὅταν πρόκειται νὰ διαλέξουμε κάποιον γέροντα γιὰ νὰ τοῦ ἐκθέσουμε τοὺς λογισμούς μας καὶ νὰ τοῦ ἐμπιστευθοῦμε τὴ ζωὴ μας. Παρόλο ὅτι συνιστᾶται ἡ ἐξαγόρευση τῶν λογισμῶν σὰν κάτι τὸ καλὸ καὶ ὠφέλιμο, ἀπαιτεῖται μεγάλη προσοχή καὶ διάκριση στὴν ἐπιλογή ἑνὸς «διακριτικοῦ» γέροντα.

Ὁ Ἀβδᾶς Μωϋσῆς, ἔτσι ὅπως παραθέτει τὰ λόγια του ὁ ἅγιος Ἰωάννης Κασσιανὸς ὁ Ρωμαῖος στὸν Λόγο του περὶ διακρίσεως εἶναι κατηγορηματικός:

«Καλὸν μὲν ἐστὶ, μὴ ἀποκρούπειν τοὺς ἰδίους λογισμοὺς ἀπὸ τῶν πατέρων· οὐ μέντοι τοῖς τυχοῦσι λέγειν· ἀλλὰ καὶ γέρονσι πνευματικοῖς καὶ διάκρισιν ἔχουσι ἐξαγγέλλειν, οὐχὶ τοῖς διὰ χρόνον πεπολιωμένοις. Ἐπειδὴ πολλοὶ πρὸς τὴν ἡλικίαν ἀποθλέποντες καὶ τοὺς ἑαυτῶν λογισμοὺς ἐξειπόντες, ἀντὶ θεραπείας εἰς ἀπόγνωσιν διὰ τῆς ἀπειρίας τῶν ἀκουόντων ἐπέπεσον».
(«Φιλοκαλίω» τ. Α', Ἀθήναι 1974, σ. 90. διάβαζε μέχρι καὶ τὴν σ. 92).

Ὁ μὴ διακριτικὸς γέροντας, ποὺ γέραςε χωρὶς νὰ βάλλει μυαλὸ —«ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ οὐκ ἐδιδάχθη»— ὀδηγεῖ λόγῳ τῆς ἀπειρίας του σὲ ἀπόγνωση αὐτοῦς ποὺ δέχεται. Τοὺς δέχεται, δηλαδή, χωρὶς νὰ τοὺς «ὑποδέχεται»¹⁵. Ἀντὶ νὰ πάρει πάνω του τοὺς πειρασμούς τῶν ἀδελφῶν, νὰ τοὺς ἐνθαρρύνει· κὶ ἂν δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάνει τουλάχιστον νὰ τοὺς ὑπομένει, ἐκεῖνος τοὺς ἐμβάλλει εἰς ἀπόγνωσιν καὶ τοὺς κατασχύνει. Ἐνῶ ὁ μοναδικὸς λόγος ποὺ ὁ «γέροντας» θά ἔπρεπε νὰ προφέρει εἶναι «μόνον μὴ ἀπογνῶς» (ἰ. Χρυσόστομος), ὁ ἀδιάκριτος γέροντας ὀδηγεῖ στὴν ἀπελπισία αὐτοῦς ποὺ τόλμησαν νὰ τὸν συμβουλευθοῦν γιὰ τὴ σωτηρία τους.

Στις περιπτώσεις αὐτές καὶ ἐπειδὴ στὰ ζητήματα

τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς καθοδηγήσεως ὁ καθένας μας δὲν εἶναι ἀνεξέλεγκτος «νὰ κάνει τοῦ κεφαλιοῦ του», παρρηθεῖται: πολλές φορές μία διορθωτικὴ παρέμβαση τοῦ Θεοῦ ἄμεση ἢ ἕμμεση, ποὺ ἐπαναφέρει στὴν τάξη καὶ ὀδηγεῖ σὲ ἐπίγνωση τὸν «ἄπειρο» γέροντα καὶ σύμβουλο. Συναντᾶμε, δηλαδή, μὴ παράδοξη ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς «ἐξιδιοποιήσεως». Ἐπειδὴ ὁ «γέροντας» δὲν ξέρει ἢ δὲν μπορεῖ νὰ πάρει ἐπάνω του τοὺς λογισμούς, τοὺς πειρασμούς, τὰ λάθη τῶν ἄλλων καὶ τοὺς ἀπειλίζει καὶ τοὺς περιφρονεῖ, ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει νὰ μεταστραφοῦν οἱ πειρασμοὶ καὶ νὰ τεθοῦν ἐπάνω τους, γιὰ τὸ συμφέρον τους, ὥστε νὰ καταλάβουν ἐπὶ τέλους τί ἔκαναν φερόμενα κατ' αὐτὸν τὸν ἀφιλόνητο τρόπο. Ἡ «ἐξιδιοποίηση» πραγματοποιεῖται τελικὰ ἔτσι κὶ ἀλλιῶς, θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ¹⁶. Οἱ «Γέροντες» προλαβαίνουν, ἀσκούνται καὶ ἀσκοῦν θετικὰ τὸ ἔργο τους.

4. Οἱ Γέροντες εἶναι ἡ ζωὴ μας

Ἀπὸ καιρὸ ἤθελα νὰ μοῦ παρουσιασθεῖ ἡ εὐκαιρία γιὰ ν' ἀναφερθῶ στὰ εὐώδη αὐτὰ ἄνθη ποὺ εὐδοκίμων στοὺς λειμῶνες τῆς ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς. Σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι παράκληση καὶ παραμυθία γιὰ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ. Σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀνοχτὰ «βιβλία» χωρὶς χρονολογία (χ.χ.), διαρκῶς ἐπίκαιρα, ποὺ τὰ ξεφυλλίζουμε καὶ τὰ φυλλομετρᾶμε κάθε τόσο καὶ βρίσκουμε ἀνάπαυση καὶ παρηγοριά. Εἶναι βιβλία ποὺ «διαβάζοντάς» τα μᾶς κάνουν νὰ ταξιδεύουμε κατευθεῖαν γιὰ τὴν καρδιά τοῦ Θεοῦ. Τὸ ταξίδι αὐτὸ περνᾶ ἀσφαλῶς μέσα ἀπὸ τίς καρδιές α ὕ τ ὦ ν τῶν ἀνθρώπων¹⁷. Οἱ Γέροντες στὴν Ὀρθοδοξία εἶναι ἡ ζωὴ μας¹⁸.

Α ὕ τ ὦ, ὁ πιστὸς λαός, μὰ καὶ πολλοὶ ποὺ ἔχουν

ἀκόμα και ἀμφιβολίες γιὰ τὴν πίστη, τὸ γιῶθει, τὸ αἰσθάνεται, τὸ ζεῖ καθημερινά. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη μάλιστα διαπιστώνουμε ὅτι «περνάει» και μέσα ἀπὸ ἐνδιαφέροντα νεοελληνικά φιλολογικά κείμενα. Οἱ λογοτέχνες μας, ἄνθρωποι ἰδιαίτερα εὐαίσθητοι στὴν ὁμορφιά, ἐλκύονται ἀπ' αὐτὴν ὅταν και ἔπου τὴν συγαντήσουν. Τούς ἐλκύει ὁ πωσδήποτε και ἡ «αἰσθητικὴ» τῶν Γερόντων. Γιατί οἱ Γέροντες κατέχουν τὸ δικό τους ἄρρητο κάλλος, μιὰ ὁμορφιά πὸ μᾶς διαπερνᾷ και μᾶς διαπεραιώνει πρὸς τὸν «ῶρατο κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων» (Ψαλμὸς μδ' 3).

Δὲν ἔμεινε λοιπὸν ἀσυγκίνητος σ' αὐτὴν τὴν ὁμορφιά και ὁ Μαρτίνος Βελῆς, ἔφεδρος ἀξιωματικός τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὸν πόλεμο τοῦ 1940-41, πὸ μετὰ τὴν ὑποχώρηση, μέσῳ Ἁγίου Ὁρους πέρασε στὴ Μέση Ἀνατολή και συνέχισε τὸν πόλεμο γιὰ νὰ καταλήξει μετὰ τὸ ὄνομα Τιμόθεος μοναχὸς βιβλιοθηκᾶριος σὲ κάποια ἀπὸ τίς Μονές τοῦ Ὁρους. Στὰ «τετράδουα» πὸ κρατοῦσε ἐκεῖ ἀναφέρει τὴ συνάντησή του μετὰ τὸν παπα - Τύχωνα, στὸ ρωσικὸ κελλί πὸ ἔμεινε ὁ Γέροντας αὐτὸς μετὰ δυὸ ἄλλους πατέρες, τὸν Θεοφάνη και τὸν Σέργιο¹⁹.

Ἡ διήγηση αὐτὴ θρίσκαται στὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ Γιώργου Θεοτοκά «Ἀσθενεῖς και Ὁδοίποροι» (Ἀθήνα, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», 4 1979, σ. 193-198, πρβλ. και σ. 253). Εἶναι γνωστὴ ἡ συμβολὴ τοῦ ἔργου τοῦ Γ. Θεοτοκά στὰ νεοελληνικά γράμματα και ἰδιαίτερα τῆς πίστες του γιὰ τὴν ἐπιστροφή στίς πηγές και τὴν Ὁρθοδοξία ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται. Ἐδῶ, αὐτὴ τὴ στιγμή, μιὰ συνολικὴ ἀποτίμηση τῆς δουλειᾶς του²⁰.

Ἡ συνάγηση ἔκείνη ἦταν συγκλονιστικὴ

γιὰ τὴν μετέπειτα πορεία τοῦ Μαρτίνου. Ἀφήνουμε τὸν ἀναγνώστη νὰ τὴν παρακολουθήσει μόνος του, στὸ ἀπόσπασμα πὸ ἀκολουθεῖ, και γὰ τὴ χαρῆ μετέχοντας και ὁ ἴδιος ἔμμεσα σ' αὐτὴν ὅσο μπορεῖ²¹. Ἐκφράζουμε τὴν εὐχὴ ὅλο: μας ν' ἀξιωνόμαστε νὰ ἔχουμε τέτοιου τύπου συγαντήσεις στὴ ζωὴ μας.

* Οἱ πηγές τῆς εἰκονογραφῆσεως τοῦ παρόντος ἄρθρου εἶναι οἱ ἀκόλουθες: Δημητρίου Στανιλοάε (Πρωτοπρεσβυτέρου), Προσευχὴ — Ἐλευθερία — Ἀγιότητα, Ἀθήνα, Ἔκδ. «Λειμών», 1980, σ. 16· Καινὴ Διαθήκη, σὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοση, ἔκδοση τῆς «Βιβλικῆς Ἑταιρίας», Ἀθήνα 1975, σ. 251, 534, 407, 183· σῆμα ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο τοῦ προγράμματος τοῦ διεθνούς συμποσίου ποιμαντικῆς φροντίδος και συμβουλευτικῆς μετὰ θέμα: ἡ τόλμη τῆς ἐλευθερίας, πὸ ἔγινε στὸ Ἐδιμβούργο 8 μετὰ 15 Ἀυγούστου 1979.

1. Ἐδῶ κάνουμε ὑπαινιγμὸ στὸν Ἐννοιολογικὸ θησαυρὸ τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, πὸ συντάσσεται ὑπὸ τὸν Καθηγητὴ Ἡλία Βουλγαράκη. Βλ. τεῦχος μετὰ τὴν περιγραφή τῆς ἔρευνας, τὴ σημερινὴ τῆς κατάσταση (Ἀθήνα 1982) και δεῖγμα ἀργασίας ἀπὸ τὸν κύκλο ἐνοιῶν «ἀγάπη», «ἐλεησύννη» «φιλανθρωπία» (σ. 20-46). Χρήσιμη ἐπίσης εἶναι ἡ ἀναδρομὴ στὸ συστηματικὸ ἰδεολογικὸ εὔρετήριο (στὰ λήμματα «ἀγάπη», «φιλαλληλία») τῶν τριῶν τόμων τῆς Κοινωνικῆς διδασκαλίας Ἑλλήνων πατέρων: κείμενα, πὸ ἀποθησαύρισε ὁ Ν.Θ. Μπουγάτσος και ἐκδίδει ἡ «Ἀποστολικὴ Διακονία» (Ἀθήνα 1980, 1982, 1984).

2. «Ἡ ἀσκητικὴ μόνωση ἔχει ἕνα αὐθεντικὸ κοινωνικὸ περιεχόμενο πὸ μπορεῖ νὰ διδάξῃ πολλὰ στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο πὸ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκπαιδευθῇ στὴν ἀδελφογνωσία!» παρατηρεῖ ὁ Καθηγητὴς Ἰωάννης Κορναράκης στὸ κεφάλαιο: Ἡ κοινωνικὴ φύση τῆς ἀσκητικῆς ἡσυχίας, τοῦ μελετηματός του γιὰ τὸν Ἰσαὰκ τὸν Σῦρο, Ἀνταύγειες τῆς πατερικῆς ἐρήμου μετὰ στὸ σύγχρονο κόσμο, Θεσσαλονίκη, Ἔκδ. Π. Πουρνάρα, 1972, σ. 43.

3. Στὴν «Τέχνη τῆς Ἀγάπης» ἔχει ἀφιερῶσει ἕνα ἀπὸ τὰ βιβλία του και ὁ Ἐριχ Φρόμ (1900-1980). Στὸ δοκίμιο αὐτό,

γραμμένο το 1956 — σε ελληνική μετάφραση κυκλοφόρησε από τις Έκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1978, 152 σ., ο Έριχ Φρόμ προσεγγίζει πολυδιάστατα και σ' όλη της την έκταση την Άγάπη. Οι ιδέες του αποτελούν μια γέφυρα και μπορούν να φανούν πολύ χρήσιμες στη διάβασή μας προς την περιοχή του Άββᾶ Ἰσαὰκ του Σύρου.

4. Πρόκειται για την έκδοση: Isaac le Syrien, Oeuvres spirituelles, στη σειρά «Théophanie», τών Έκδ. Desclée De Brouwer 1981, 508 σ., με προλεγόμενα του Olivier Clément, εισαγωγή του Ἡγουμένου τῆς Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα Ἀρχιμ. Βασιλείου, πρόλογο και σημειώσεις του Jacques Touraille. Ἡ εισαγωγή είναι ἡ σε γαλλική μετάφραση μελέτη του π. Βασιλείου: Ἄββᾶς Ἰσαὰκ ὁ Σύρος, ἕνα πλησίασμα στὸν κόσμο του, τών Έκδ. «Δόμος», Αθήνα 1981, 48 σ.

Ἡ γαλλική έκδοση στηρίχτηκε στὴν ελληνική έκδοση. Τὰ εὑρεθέντα ἀσκητικά, πού είναι μετάφραση στὴν ἀρχαία ελληνική ἀπὸ τὴ συριακή γλώσσα. Ἐκδόθηκε στὴ Λειψία τὸ 1770 καὶ ἀνατυπώθηκε ἀπὸ τὸ Χ. Σπανὸ στὴν Αθήνα τὸ 1895. Κυκλοφορεῖ καὶ ἀπὸ τις Έκδ. Ρηγοπούλου στὴ Θεσσαλονίκη. Οἱ ἀσκητικοὶ λόγοι κυκλοφοροῦν καὶ στὴν καθαρῆς ἀπὸ τις Έκδ. «Ἀστέρος», Αθήνα 1961, 352 σ. Τὰ κείμενα πού παραθέτω προέρχονται ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτὴ έκδοση.

5. Χαρακτηριστικὸ δείγμα σύγχρονης ἀνάλογης πρακτικῆς συναντοῦμε στὴ συμπεριφορὰ τοῦ παπα-Σάββα τοῦ Πνευματικοῦ ἀναφορικά με τὴν ἀτμόσφαιρα «ἀναπαύσεως» κατὰ τὴν προετοιμασία τῶν προσερχομένων στὴν ἰ. Ἐξομολόγηση. Βλ. στὸ ὁμώνυμο βιβλίο τοῦ Ἀρχιμ. Χερουβειμ ἀπὸ τις Έκδ. Ἱ. Μ. Παρακλήτου, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1979, σ. 60-61.

6. Στὴν «παιδεία τοῦ γένους μας» ἡ παιδαγωγικὴ ἡ ἀρχὴ τοῦ φιλότιμου ἐπιτελεῖ πράγματα θαυμαστά. Ἰδιαίτερη ἐφαρμογὴ βρίσκει στὸ «ἐλεύθερο καὶ ἀληθινὸ πανεπιστήμιο» τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἐκεῖ «βρίσκεις ἀγνωστούς πού σε ἀγαποῦν σὰν παιδί τους. Νοιώθεις ὅτι δὲν τὸ ἀξίζεις. Πέφτεις στὸ φιλότιμο καὶ βγαίνουν ἀπὸ μέσα σου δυνάμεις πού δὲν τις ὑποψιάζουσαν». Βλ. κείμενο τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ἐπιγραφόμενο, Τὸ Ἅγιον Ὁρος καὶ ἡ παιδεία τοῦ

γένους μας, Ἅγιον Ὁρος 1984, σ. 14, 21-22. Ἡ ὑπογράμμιση εἶναι δική μας.

7. Anne-Marie Malingrey, στὴν εισαγωγή της στὸν 13ο τόμο τῶν Sources Chrétiennes, ὅπου δημοσιεύει στὰ γαλλικά τις Ἐπιστολὲς εἰς Ὀλυμπιάδα, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Paris, Éd. du Cerf, 1947, σ. 60.

8. Μεγάλη Σαρακοστή, Αθήνα, Έκδ. «Ἀκρίτας», 1981, σ. 29 Ἀξίζει νὰ παρατεθεῖ ὀλόκληρο τὸ σχετικὸ κείμενο: «Ἀληθινὰ τί ἄλλο εἶναι ἀγάπη παρὰ αὐτὴ ἡ μυστηριώδης δύναμη πού ξεπερνάει τὸ τυχαῖο καὶ τὸ ἐξωτερικὸ στὸν «ἄλλο» — ξεπερνάει δηλαδὴ τὴν ἐξωτερικὴ του ἐμφάνιση, τὴν κοινωνικὴ του θέση, τὴν ἐθνικὴ του καταγωγή, τὴ διανοητικὴ του ικανότητα — καὶ φτάνει τὴν ψυχὴ του, τὴ μοναδικὴ καὶ μοναδικὰ προσωπικὴ «ρίζα» τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, τὸ ἀληθινὸ κομμάτι τοῦ Θεοῦ μέσα του; Ἄν ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ κάθε ἄνθρωπο εἶναι ἀκριβῶς γιατί Αὐτὸς μόνο γνωρίζει τὸν ἀτίμητο καὶ ἀπόλυτο μοναδικὸ θησαυρὸ, τὴν «ψυχὴ» ἢ τὸ «πρόσωπο», πού ἔδωσε στὸν κάθε ἄνθρωπο. Ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη λοιπὸν εἶναι ἡ συμμετοχὴ σ' αὐτὴ τὴ θεϊκὴ γνώση, εἶναι τὸ δῶρο αὐτῆς τῆς θεϊκῆς ἀγάπης. Δὲν ὑπάρχει «ἀπρόσωπη» ἀγάπη γιατί ἀγάπη εἶναι ἡ ὑπέροχη ἀνακάλυψη τοῦ «προσώπου» στὸν «ἄνθρωπο», ἢ ἀνακάλυψη τοῦ συγκεκριμένου καὶ μοναδικοῦ προσώπου μέσα στὸ σύνολο τοῦ συγκεκριμένου καὶ μοναδικοῦ προσώπου μέσα στὸ σύνολο γενικά. Εἶναι ἡ ἀνακάλυψη σὲ κάθε ἄνθρωπο αὐτοῦ πού τὸν κάνει «ἀξιαγάπητο» καὶ πού εἶναι δοσμένο ἀπὸ τὸ Θεό».

9. Γιὰ τὴ γενικὴ στάση τῶν πατέρων ὡς πρὸς τὴν κρίση τοῦ πλησίον βλ. τὴν ἀξιόλογη πραγματεία τοῦ Καθηγητοῦ Ἡλίας Βουλγαράκη, Σὺ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου, Αθήνα, Έκδ. «Ἀστέρος», 1979, 122 σ.

10. Διαζωγράφιση καὶ ὑπομνηματισμὸ τῶν λόγων του πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση ἀποτελεῖ τὸ «ποίημα» τοῦ Κώστα Καφάτου, πού δημοσιεύτηκε στὸ περ. «Σύναξη», τεῦχος 14, Ἀπρ. - Ἰουν. 1985, σ. 52. Τὸ ἀναδημοσιεύουμε στὸ Παράρτημα, σ. 164. Αὐτὴ ἡ σωματοψυχικὴ ἀντίληψη τῆς ποιμαντικῆς μᾶς ὀθεῖ πρὸς μίαν προσέγγισή της με σύγχρονες θεραπείες, στὶς

όποτες κύριος στόχος είναι ή άκρόαση τής γλώσσας τοῦ σώματος (body language), στην παραμέληση τής όποίας άποδίδεται ή γένεση πολλών διαταραχών. Τό ζήτημα, βέβαια, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή. Βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, Ποιμαντική θεολογική εκπαίδευση και ή συμβολή τής ποιμαντικής ψυχολογίας, Ἀθήνα 1980, σ. 12.

11. Πρβλ. Olivier Clément, Ὁ ἄλλος ἥλιος (πνευματική αὐτοβιογραφία), Ἀθήνα 1983, σ. 63.

12. Πρβλ. τήν άπόκριση τοῦ άββᾶ Ποιμένος σέ σχετική έρώτηση άδελφοῦ:

—«*Ἄν δῶ φταίξιμο τοῦ άδελφοῦ μου, καλά θά κάμω νά τό σκεπάσω;*».

—«*Τήν ὥρα όπού θά σκεπάσουμε τό φταίξιμο τοῦ άδελφοῦ μας, θά σκεπάση και ό Θεός τό δικό μας. Καί τήν ὥρα όπού θά φανερώσουμε τό φταίξιμο τοῦ άδελφοῦ, θά φανερώση και ό Θεός τό δικό μας.*».

(*Λόγος ξδ', Εἶπε γέρον...*, σ. 203).

13. Σωτηρίας Δ. Νούση, Ὁ γέρον Ἱερώνυμος τής Αἰγίνης (1883-1966), Ἀθήνα, Ἐκδ. «Ἐπτάλφος» 1978, σ. 190. Ὁ ἴδιος ἔλεγε, ότι τόν Ἰσαάκ τόν Σύρο τόν εἶχε γιά Γέροντά του και προέτρεπε: «*Νά τόν ἔχης και σύ*» (σ. 75).

«*Ἀνοίξετέ τον, διαβάσετέ τον, πλουτίσατε πνευματικά. Βέβαια δέν μπορούμε αὐτά που γράφει νά τά κάνουμε όλα ἐμεῖς. Ἐκεῖνοι ἦσαν ἄλλοι ἄνθρωποι. Ἐμεῖς νά τά διαβάζουμε και μόνον γιά μετάρμοια εἶμαστε*» (σ. 189).

14. Τήν έννοια τής «ἐξειδιοποιήσεως» τήν αναπτύσσει μιλώντας μάλιστα γιά «τό χάρισμα τής ἐξειδιοποιήσεως» (Charisma der Aneignung) ό Ρώσος Μητροπολίτης Ἀντώνιος. Ὁ Πρωτοπρεσβύτερος π. Ἀντώνιος Ἀλεβιζόπουλος σέ εἰσήγησή του στά γερμανικά σέ οἰκουμενικό Συμπόσιο τοῦ Regensburg (Δ. Γερμανίας) τόν Ἰούλιο τοῦ 1971, μέ θέμα Μετάνοια και ἐξομολόγηση στην Ἐκκλησία τής Ἑλλάδος, αναφέρεται στό σχετικό βιβλίο τοῦ Μητροπολίτη Ἀντωνίου στά ρωσικά (Νέα Ἰόρκη 1966, σ. 58 κ.έ.), ὑποστηρίζοντας ότι τό χάρισμα αὐτό

τό συναντοῦμε στούς σπουδαίους Ἑλληνές ἐξομολόγους (βλ. ἀνάτυπο τής εἰσηγήσεως σ. 72-75).

15. Γιά τήν «ὑποδοχή» βλ. ἄρθρο μου στόν «Ἐφημέριο» 1984, σ. 200 - 201 και στόν παρόντα τόμο σ. 43 - 47.

16. Σχετικά παραδείγματα βλ. στίς σελίδες τής Φιλίας που μόλις παραπέμφαμε και στόν Λόγο σ' τοῦ Ἀββᾶ Ποιμένος στό Γερωντικόν (σ. 91) πρβλ. και τόν στ' Λόγο τοῦ ἴδιου Ἀββᾶ (σ. 85).

17. Ἐδῶ ὑπαινίσσομαι παραλλάσσοντας άπόσπασμα άπό τό χριστουγεννιάτικο κήρυγμα τοῦ Κόπτη Πατριάρχου Σενοῦντα τοῦ Τρίτου στην χριστουγεννιάτικη Λειτουργία τής 6 Ἰανουαρίου στό Κάιρο. «Ἡ θρησκεία, εἶπε, εἶναι ἕνα ταξίδι γιά τήν καρδιά τοῦ Θεοῦ που περνᾶ μέσα άπό τίς καρδιές τών ἀνθρώπων» («Ἡ Καθημερινή» 8 Ἰανουαρίου 1985).

18. Ὅποσδήποτε ξεπερνᾶει τίς δυνατότητες τοῦ παρόντος ἁρθρου νά αναφερθοῦμε ἔστω και ἀκροθιγῶς στόν «θεσμό» τών Γερόντων στην Ὁρθοδοξία. Μιά πρώτη προσέγγιση ἐπιχειροῦμε στό ὑπό ἔκδοση βιβλίο μας: Εἰσαγωγή στην Ὁρθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική. Ἐνδεικτικά παραπέμπουμε στην παράγραφο 58: Ὁ θεσμός τής πνευματικῆς πατρότητας, τοῦ βιβλίου τοῦ Καθηγητοῦ Χρήστου Γιανναρά, Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἡθους, Ἀθήνα 21979, σ. 202-205. Στην ὑποσημείωση άρ. 153 ό αναγνώστης βρίσκει συγκεντρωμένους τίτλους μελετῶν και βιογραφιῶν τέτοιων πνευματικῶν καθοδηγῶν. Σέ βιβλία που γράφτηκαν στη μνήμη Ἀγίων και Γεροντάδων τοῦ αἰώνα μας αναφέρεται τό περ. «Σύναξη» στό τεῦχος 2 (ἄνοιξη 1982), σ. 80. Σύντομα θά επανέλθουμε στό μέγα αὐτό θέμα.

19. Περισσότερα στοιχεία γιά τόν Γέροντα βρίσκουμε σέ μία ἔκδοση τής Ἱ. Μονῆς Ὁσίου Δαβίδ Βδόβας τῶ 1972, 32 σ. Ὡς συγγραφεὺς φέρεται ό Χ. Φιλοαθωνίτης. Ὁ Ἱερομόναχος Ἀγαθάγγελος καταγράφει τίς Ἀναμνήσεις του ἁπὸ τὸν παπα-Τύχωνα στίς Ἐκδ. «Τό περίβόλι τής Παναγίας», Θεσσαλονίκη 1982, 44 σ.

20. Πρόσφατα τό περ. «Σύναξη» στό τεῦχος 9 (χειμῶνας 1984), σ. 66-83, ἔδωσε δείγματα γραφῆς του και μίλησε —μέ

τὸ ἄρθρο τοῦ Ματθαίου Μουντέ (σ. 67)— γιὰ τὴν ἄλλη
πείνα καὶ τὴν ἄλλη δίψα ποὺ ὑπάρχει μέσα μας
καὶ ποὺ τὴν ἐπισήμανε φανερά στὴν καρδιά μας ἐκεῖνος «ὁ με-
στός δάσκαλος τέχνης, ἤθους καὶ ἀγάπης» ἐκλεκτός συγγρα-
φέας Γ. Θεοτοκᾶς (1906 - 1968). Ἡ φωτογραφία του εἶναι
ἀπὸ τὴ σ. 66.

21. Βλ. Παράρτημα, σ. 166 - 173.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Γέροντες: Ένα διαφορετικό Έθνικό Σύστημα Υγείας...*

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Διάχυτες φήμες και ακούσματα

Στις περιπλανήσεις του ο άνθρωπος στους δρόμους της ζωής έχει: συχνότερα ή σπανιότερα συναπαντήματα, συναντήσεις ζωής με Γέροντες που σηκώνουν τα βάρη του, αίρουν τα εμπόδια και διευκολύνουν τα περάσματα, δημιουργώντας πόρους στις άποριές του.

Όταν κάνουμε λόγο για τους «γέροντες» αυτούς, εύκολη είναι: ή αντίρρηση και ή αμφιβολία αν υπάρχουν, κι αν υπάρχουν που τέλος πάντων βρίσκονται: κρυμμένοι και είναι: άθεατοι. Άλλοι πάλι: μάς διαβεβαιώνουν ότι τους συνάντησαν και έκτοτε ή ζωή τους πήρε άλλη τροπή και νόημα και φωτίστηκε με ένα διαφορετικό φως.

Διαρκώς ακούμε, αν εντείλουμε την ακοή μας και ακροαστούμε προσεκτικά, γι' ανθρώπους που συμβούλεψαν τον ένα στη μία περίπτωση, που καθοδήγησαν μιαν άλλη στη δεύτερη περίπτωση, παρηγόρησαν, νουθέτησαν, προσευχήθηκαν, στήριξαν, μόνοι:ασαν δλόκληρες οικογένειες, κατεύθυναν, έβδαναν σε μιὰ τάξη το χάος που βασίλευε στις καρδιές τους.

Σιγά - σιγά δημιουργείται μιὰ φήμη, ένας κάποιος φίθυρος γύρω από ορισμένα ένόματα, γύρω από τη φανερή ή άφανη δραστηριότητα μερικῶν. Οί άνθρωποι: άρέσκονται: γὰ διηγούνται και γὰ ακούνε ιστορίες, πράγματα, «δράματα και θάματα», που συνέβησαν στους ίδιους ή σε άλλους.

Ἐρευνητικά ἐρωτήματα

Ἀπὸ καιρὸ, θὰ εἶναι μερικὰ χρόνια, γεννήθηκε μέσα μου ἡ ἰδέα μᾶς ἔ ρ ε υ ν α ς στὴ χώρα μας γύρω ἀπ' αὐτοὺς τοὺς γέροντες καὶ πνευματικούς συμβούλους τοῦ πρόσφατου ἢ ἀπώτερου παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ζωντανοῦ παρόντος.

Ἄφου, καθὼς ἀκοῦμε, δροῦν τόσο εὐεργετικά γιὰ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ,

- π ο ὦ θὰ μπορούσαμε γὰ τοὺς συναγλήσουμε καὶ μεῖς;
- ἀν ἤδη «κοιμηθήκανε» π ο ὦ καὶ π ὅ τ ε ἔ-δρασαν;
- τ ἰ εἶδους δραστηριότητα ἀνέπτυξαν;
- π ο ὀ ἰ τοὺς συμβουλευόνταν ἢ τοὺς συμβουλευό-νται καὶ
- γιὰ ποιά ζητήματα καὶ θέματα (γ : ἄ τ ἰ) ;
- καὶ γ : α τ ἰ ; Ποιοὶ λόγοι, δηλαδή, τοὺς ὤθη-σαν καὶ τοὺς ὠθοῦν πρὸς τὴ δική τους διεύθυνση;
- μ ἔ π ο ἰ ὀ τ ρ ὀ π ο ἢ τρόπους ἀντιμετώπισαν τὰ ἐρωτήματα καὶ τὰ προβλήματα ποὺ τοὺς ἔθεταν (μεθόδους) ;
- ἔνα ἄλλο ἐρώτημα ποὺ τίθεται: εἶναι καὶ τὸ ἀκόλου-θο: ἀν, δηλαδή, εἶχαν τὴν ἀνάλογη κατάρτιση γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὰ ζητήματα αὐτά;
- θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον γὰ πληροφορηθοῦμε ἀκόμα σ ἔ π ο ἰ ὀ ὄ ς δ α σ κ ἄ λ ο υ ς κοντὰ μαθήτησαν γιὰ νὰ ἐκμάθουν τὴν πνευματικὴ αὐτὴ τέχνη.
- κ: ἀν οἱ ἴδιοι: ἀ ν ἔ δ ε : ἔ α ν μ α θ η τ ἔ ς
- στὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων χρησιμοποιοῦ-

σαν καὶ ἄ λ λ α εἶ δ η γνώσεων (ἐπιστημο-νικές, ἐμπειρικές, κ.λπ.) ;

- γινώρ:ζαν τὴ συμβολὴ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν στὶς ἀνθρώπινες συγκρούσεις καὶ τὰ ἄλλα προβλήματα; Θεωροῦσαν τὸν ἑαυτὸ τους αὐτάρκη ἢ π α ρ ἔ π ε μ-π α ν καὶ σὲ ἐπιστήμονες παρεμφερῶν ἐπαγγελμα-των (γιατροὺς, δικηγόρους, ψυχιάτρους, ψυχολόγους) ;
- ἢ δ ρ ἄ σ η τους ἦταν ριζωμένη σ τ ἦ ν Ἐ κ-κ λ η σ ἰ α σὲ συνεργασία οὐσιαστικὴ μὲ τὸν Ἐπί-σκοπο ἢ δροῦσαν μ ὀ γ ο : («μοναχοὶ περιπα-τητές») καὶ συνεργάζονταν ιδιαίτερα μὲ συλλόγους, ὀργανώσεις καὶ λοιπὲς χριστιανικὲς κινήσεις;
- ἦταν ὑποχρεωτικὸ γὰ εἶναι: κληρικοί ἢ μπορεῖ νὰ ἦταν καὶ μοναχοὶ ἢ λαϊκοί, ἄνδρες ἢ γυναῖκες, ἱερο-μόναχοι: ἢ καὶ ἔγγαμοι ἐφημέριοι;
- ἔχουμε μ α ρ τ υ ρ ἰ ε ς ζωντανὲς γιὰ τὴ δράση τους, ἔχουν γραφτεῖ βιβλία ἢ ἄρθρα γι' αὐτούς; Οἱ πληροφορίες ποὺ ὑπάρχουν μέχρι ποιά χρονολογικὴ περίοδο φθάνουν; Ὑπάρχει φωτογραφικὸ καὶ φωνη-τικὸ ὄλικὸ (μαγνητοταινίες, κασέτες) ;

Ἄν ἢ σ υ μ β ο υ λ ε υ τ ἰ κ ἢ δραστηριότητα σφράγιζε κυρίως τὴ ζωὴ τους καὶ τὴ ζωὴ ἐκείνων ποὺ τοὺς συμβουλευόνταν ἀσφαλῶς ἀνέπτυξαν καὶ ἀναπτύ-σσουν κ α ἰ ἄ λ λ η δ ρ ἄ σ η ποὺ θὰ ἦταν χρήσι-μο καὶ ἐνδιαφέρον γὰ τὴ γνωρίσουμε καὶ ἀποτυπώνοντάς τὴν γὰ τὴν καταστήσουμε κτῆμα ὄλο καὶ περισσοτέρων ἀδελφῶν μας, οἱ ὅποιοι: θὰ ἔχουν πολὺ μεγάλη ὠφέλεια στὴν ἐπαφὴ αὐτῆ.

Ἄνακεφαλαίοντες τώρα τὰ ἐρωτήματα ποὺ θέσα-με μέχρι: σ:γιμῆς θὰ τολμούσαμε γὰ τὰ διατυπώσουμε μὲ

τὸν ἀκόλουθο συνοπτικὸ μνημονικὸ κανόνα. Στὴν Ἑλλάδα σήμερα ἢ καὶ παλιότερα:

ποιὸς συμβουλευεῖ ποῖόν καὶ τί,
ποῦ, πῶς, πότε καὶ γιὰ τί — γιατί;

Ἀπαντήσεις, λοιπόν, σὲ ὅλο τὸ φάσμα τῶν ἐρωτημάτων ποῦ θέσαμε πρὸ πάνω θὰ ἐξυπηρετοῦσαν κατὰ τὸν καλλίτερο δυνατὸ τρόπο τὸ σ τ ὅ χ ο ποῦ θέσαμε: νὰ μάθουμε, δηλαδή, ἡμεῖς πρῶτα καὶ νὰ μάθουμε σὲ ἄλλους στὴ συνέχεια αὐτὰ ποῦ ἡμεῖς μάθαμε. Σὲ τελευταία ἀνάλυση πρόκειται γιὰ «γράμματα σπουδάσιμα τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα». Μία τέτοια ἔρευνα θὰ ἦταν πραγματικὴ σπουδὴ στὴν Ὁρθοδοξία χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ γίνεῖ διαστικὰ καὶ ἐν σπουδῇ.

Δυσκολίες καὶ τρόπος προσεγγίσεως

Μία τέτοια ἔρευνα δὲν εἶναι εὐκόλη, ἀπαιτεῖ καὶ πολὺ χρόνον· δὲν εἶναι ἔ ρ γ ο ἐνὸς ἀνθρώπου ἀλλὰ π ο λ ῶ ν. Δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐπιθυμία, δὲν φθάνει μόνον ἡ σκέψη, χρειάζεται μία ἐπίμονη καὶ ἐπίπονη προσπάθεια καὶ πάθος γιὰ νὰ ἀχθεῖ εἰς πέρας ὁ εὐγενῆς καὶ ὑψηλὸς στόχος ποῦ ἀναφέραμε.

Κυρίως χρειάζεται σ υ ν ε ρ γ α σ ί α ἀνθρώπων μὲ ἔνθεο ζῆλο, οἱ ὁποῖοι θὰ πλησιάζουν εἴτε τίς πηγές, ἱεραπτεῖς καὶ προφορικῆς, εἴτε τὰ ζωντανὰ κεφαλαία τοῦ γένους, τοὺς Γέροντες, μὲ φόβο Θεοῦ, κατάνυξη καὶ πνεῦμα μαθητείας γιὰ νὰ ἀναζητήσουν ὅσο περισσότερο γίνεται «ὔδωρ ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάννου δ' 14) γιὰ τοὺς ἑαυτοῦς τοὺς καὶ τοὺς ἄλλους.

Ὁ τρόπος γιὰ νὰ φθάσουμε στοὺς Γέροντες ποικίλλει καὶ διαφέρει. Πρῶτα - πρῶτα θὰ πρέπει νὰ μᾶς ὑποδείχθουν οἱ ἄγιες αὐτῆς μορφῆς ποῦ ἔδρασαν καὶ δροῦν στὸ

χώρο τῆς Ἐκκλησίας μας. Οἱ Ἐπίσκοποι στὴν προκειμένη περίπτωση ἔχουν πρωτεύοντα λόγο, γιὰ αὐτοὺς γνωρίζουν καλλίτερα παντὸς ἄλλου τίς πνευματικῆς δυνάμεις ποῦ δροῦν στὴν θεόσωστη ἐπαρχία τους, καὶ αὐτοὶ μποροῦν νὰ μᾶς ὑποδείξουν καὶ νὰ μᾶς φέρουν σὲ ἐπαφὴ μαζί τους ἢ μὲ ἀνθρώπους ποῦ γνώρισαν ἢ γνωρίζουν τοὺς Γέροντες. Στὴν πρόθεσή μας, λοιπόν, εἶναι νὰ ἀπευθυνθοῦμε μὲ γράμματα πρὸς τοὺς Μ η τ ρ ο π ο λ ί τ ε ς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν κλιμάτων γιὰ τὸν καλλίτερο συντονισμὸ τῆς ὅλης ἐργασίας καὶ ἔρευνας.

Μὲ τὸ ἄρθρο μας ὅμως αὐτὸ, ἀπευθύνουμε ἤδη ἀπὸ τώρα ἔκκληση καὶ παρακαλοῦμε ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν σχετικὰ μὲ τὸ θέμα ποῦ θίγουμε καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ συνεργασθοῦν, ν ἄ μ ᾶ ς γ ρ ᾶ ψ ο υ ν. Ἐμεῖς θὰ τοὺς ἀποστείλουμε εἰδικοῦ τύπου δ ε λ τ ῖ ο (ἐρωτηματολόγιον), ποῦ θὰ συνοδεύεται καὶ μὲ ὁδηγίες γιὰ τὸν τρόπο συμπληρώσεως. Τὸ δελεῖο αὐτὸ συμπληρωμένο θὰ μᾶς τὸ ἐπιστρέφουν. Προβλέπεται συγκεκριμένη διαδικασία ὥστε νὰ τηρηθεῖ ἡ ἐπαφὴ μὲ τοὺς πληροφοριοδότες μας καὶ μὲ τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα ποῦ θὰ μᾶς συνιστοῦν νὰ ἔλθουμε σὲ ἐπαφὴ μαζί τους.

Ὀνομασία καὶ πτυχῆς τῆς ἔρευνας

Οἱ ἀπαντήσεις μὲ τίς πληροφορίες καὶ τὸ ὑπόλοιπο ὕλικὸ ποῦ θὰ ἀποστέλλεται θὰ καταχωρίζεται σὲ εἰδικὸ Ἄ ρ χ ε ῖ ο ποῦ ἤδη ἔχει καταρτισθεῖ καὶ θὰ ἐξυπηρετεῖ τὸ «Σχεδιάγραμμα μιᾶς πνευματικῆς γεωγραφίας».

Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔχει δοθεῖ στὴν ἔρευνα ποῦ ἐπιτελεῖται στὰ πλαίσια τοῦ Τομέα Χριστιανικῆς Λατρίας, Ἄγωγῆς καὶ Διαπομπῆς τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ χρηματοδοτεῖται ἀπὸ τὸν

έρευνητικό προϋπολογισμό του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὑπεύθυνος καὶ συντονιστής τοῦ ἐρευνητικοῦ αὐτοῦ προγράμματος εἶναι ὁ συντάκτης τοῦ παρόντος σημειώματος. Οἱ πληροφορίες μποροῦν νὰ ἀπευθύνονται στήν ἀκόλουθη διεύθυνση μὲ τὰ ἐνδεικτικά στοιχεῖα πού ἀφοροῦν τὸ συγκεκριμένο αὐτὸ σχέδιο:

Ἔρευνα: Σχεδιάγραμμα πνευματικῆς γεωγραφίας,
Ἐπ. Καθηγητῆς Α. Μ. Σταυρόπουλος,
Θεολογικὴ Σχολὴ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν,
Τομέας Χριστ. Λατρείας, Ἀγωγῆς καὶ Διαπο-
μάνσεως,

157 02 ΑΝΩ ΙΛΙΣΙΑ (Τηλ. 77.94.752).

Αὐτὴ τῆ σκέψη γιὰ τὸ σχέδιο μιᾶς «πνευματικῆς γεωγραφίας» τὴ συνειδητοποίησαμε διαδίδοντας παλαιὰ τὸ πρῶτο κεφάλαιο τοῦ δοκίμιου τοῦ Κωστή Μπασιτᾶ, «Παπαδιαμάντης», Ἀθῆνα: 1974, σ. 5-33, πού ἐπιγράφεται «Σχεδιάγραμμα πνευματικῆς γεωγραφίας». Ἐκεῖ, ὁ Κ. Μπασιτᾶς ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποτυπώσει: τίς ἱστορικο - γεωγραφικὲς συντεταγμένους τοῦ τόπου καταγωγῆς τοῦ κυρ-Ἀλέξανδρου — τῆς Σκιάθου — ὑπὸ τὴ μορφὴ ὀντολογικῶν γνωρισμάτων, τὰ ὅποια καὶ συνιστοῦν τὴ θαυμαστὴ σφαῖρα μιᾶς πνευματικῆς ἀνθρωπογεωγραφίας¹.

Ἡ ἐρευνητικὴ προσπάθεια θὰ κατευθυνθεῖ μὲ κύριο στόχο τὸν ἐντοπισμὸ τῶν ἁγίων αὐτῶν μορφῶν ὄχι μόνον β: β λ: ο - α ρ θ ρ ο γ ρ α φ: κ α, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπιτόπιες ἐπισκέψεις καὶ διάλογο — τοῦ τύπου τῶν ἐρευνητικῶν συνεντεύξεων — εἴτε μαζί τους προσωπικά εἴτε μὲ πρόσωπα πού τοὺς γνώρισαν ἢ τοὺς γνωρίζουν. Θὰ ληφθεῖ μέριμνα ὥστε τίς μορφές αὐτές νὰ τίς δοῦμε μέσα στὸ συγκεκριμένο θ ρ η σ κ ε υ τ: κ ο - π ο: μ α ν τ: κ ὸ κ λ ῖ μ α καὶ σ τὰ ἱ σ τ ο ρ: κ ο - γ ε ω γ ρ α

φ: κ α καὶ κ ο ι ν ω ν: κ ο - π ο λ: τ: κ α πλαίσια μέσα στὰ ὅποια κινήθηκαν, μὲ στόχο, νὰ ἀποκομίσουμε μία καθολικὴ θέαση τοῦ προσώπου, τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τους.

Ἄρχειοθέτηση τοῦ ὕλικου καὶ προοπτικὲς

Τὸ Ἄρχειο γιὰ τὸ ὅποιο ἤδη κάναμε λόγο περιέχει σειρὰ φακέλων καὶ ὑποφακέλων πού διακρίνονται κατὰ Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ Ἐπαρχίες τοῦ Κλίματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Ἑλλάδα (περιλαμβάνονται ἡ νῆσος Πάτμος καὶ τὸ Ἄγιον Ὄρος) καὶ στὸ ἐξωτερικὸ (ἐδῶ καὶ οἱ αὐτόνομες Ἐκκλησίες). Οἱ Μητροπόλεις τῆς Ἑλλάδος ἔχουν κατανεμηθεῖ σὲ ομάδες κατὰ γεωγραφικά διαμερίσματα. Τὸ Ἄρχειο περιλαμβάνει: καὶ τὰ λοιπὰ πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα (συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Θεσσαλίστου Ὄρους Σινᾶ) καὶ τίς λοιπὲς πατριαρχικὲς καὶ αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες.

Ἡ ταξινόμηση τοῦ ὕλικου στοὺς φακέλους δὲν ἀσκοπεῖ σὲ μία «καλὴ» τοποθέτηση καὶ τακτοποίηση τῶν πληροφοριῶν γιὰ νὰ λησμονηθοῦν στὴ συνέχεια. Ἀπειναντίας σκοπεύει: νὰ συμβάλει: στὴ διατήρηση ζωντανῆς τῆς μνήμης τῶν σπουδαίων αὐτῶν προσώπων, ἐργατῶν τοῦ Ἐθαγγελίου καὶ μιμητῶν τοῦ Κυρίου μας. Ἡ ἐκμετάλλευση καὶ ἀξιοποίηση τῆς ἔμπειρίας αὐτῶν τῶν ἁγίων μορφῶν ἐλπίζεται: ὅτι θὰ βοηθήσει: στὴν ἀναζωπύρωση καὶ βελτίωση τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας μας γενικά καὶ τῶν ἐφημερίων μας εἰδικότερα².

Τὸ πληροφοριακὸ αὐτὸ ὕλικὸ δὲν θὰ παραμείνει: ἀπλῶς ὕλικὸ ἀρχείου. Στίς προθέσεις τοῦ κύριου ἐρευνητῆ, τῶν συνεργατῶν καὶ τῶν βοηθῶν του στήν ἔρευνα³ εἶναι: ἡ ἔκδοση: σ ε ι ρ ᾶ ς μ ο ν ο γ ρ α φ: ὶ ω ν πού θὰ

ἀφοροῦν σὲ μεμονωμένες μορφές ἀλλὰ καὶ μιᾶς «πνευματικῆς πινακοθήκης», ἓνα εἶδος διο-εργογραφικοῦ λεξικοῦ, στὸ ὁποῖο θὰ περιληφθοῦν μὲ τρόπο σύντομο καὶ περιεκτικὸ στοιχεῖα ἀπὸ τὸν βίον καὶ τὴ δράση τους — κυρίως τὴν συμβουλευτικὴ κατὰ περίπτω-ση θὰ παρατίθενται ἀνθολογημένα μικρότερα ἢ ἐκτενέ-στερα ἀποσπάσματα τοῦ σωτήριου λόγου τους. Τελικὸς στόχος θὰ εἶναι ἡ συναγωγὴ συμπερασμά-των γιὰ τὸν τρόπο πού ἀσκήθηκε καὶ ἀσκεῖται στὴν Ὁρ-θόδοξη Ἐκκλησία τὸ ὑψίστο ἐκκλησιαστικὸ λειτουργη-ματικὸν πνευματικῆς πατρότητος.

Ἄν ἡ ἐρευνητικὴ αὐτὴ ἐργασία ἐπιτελεσθεῖ μὲ τὸν τρόπο πού ὑποδηλώσαμε ὑπάρχει περίπτωση ἢ ὠφέλεια νὰ εἶναι μὲγέλη καὶ περισσότερος κόσμος νὰ καρπωθεῖ τὰ ἀποτελέσματά της. Θὰ ἔλθει, λοιπόν, σὲ πνευματικὴ ἐπικοινωνία μὲ τίς μεγάλες αὐτὲς μορφές τοῦ ὀρθοδόξου ἑλληνικοῦ γένους πού μᾶς ἀναγεννοῦν, μᾶς χαρίζουν τὴν ψυχικὴ καὶ σωματικὴ υγεία, ὀριοθετοῦν τοὺς δρόμους μας καὶ καθοδηγοῦν τὰ βήματά μας, ἔτσι ὥστε παρὰ τίς περιπλανήσεις μας νὰ μὴν ὑπάρχει φόβος νὰ πλανηθοῦμε, ἀλλὰ νὰ πορευόμαστε σὲ δόξου σωτηρίας.

Παρατώνοντας τὸ λόγο μου δὲν μπορῶ παρὰ νὰ θυμη-θῶ τὸν ἐπίκαιρο στίχο τοῦ ποιητῆ σὲ μίαν ἀποστροφή τοῦ μπροστὰ στὸν τάφο ἑνὸς Γέροντα:

Γέροντιά μου πῶς νὰ ξεχάσω!
Ἦσουν ὁ πρῶτος πὸν μούδωσες τὸ χέρι
προσπαθώντας νὰ μὲ θηματίσεις
ἔξω ἀπ' τὴ μεγάλη νύχια⁴.

* Ὁ «χάρτης» τῆς Ἑλλάδος: Ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου τῆς δικηγόρου Βιρήνης Ἀναπλιώτου - Βαζαίου, Π α γ κ ὸ σ μ ι ε ς

ἀποδοχὲς στὴν Ὑγεία καὶ ἔθνικα συστήματα, Ἀθήνα 1983.

1. Βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, Συμβουλευτικὴ Προϊμαντικὴ, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Δύχνος», 1985, τὴν παράγραφο 6. Γιά μιὰ σύγχρονη «πνευματικὴ γεωγραφία», σ. 31-32.

2. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὑποδεικνύονται ἤδη οἱ πηγές ἐμπλουτισμοῦ τῆς φετινῆς Ἑβδομάδος Ἱερατικῶν Κλήσεων (17 μὲ 23 Μαρτίου), πού ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει καθιερώσει, ἐδῶ καὶ τρία χρόνια, νὰ ἀρχίζει τὴν Γ' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν (Σταυροπροσκυνήσεως).

3. Σὲ ἐπόμενο σημεῖωμα θὰ γίνεαι μνεῖα τῶν συνεργατῶν καὶ βοηθῶν τῆς ἐρευνας μὲ ἀναφορὰ στὸ συγκεκριμένο ἔργο πού ἐπιτελοῦν.

4. Ν. Β. Καμύση, Οἱ ἄλλες λέξεις, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Τῆνος»: συντροφιά, σ. 43 (ποίημα: Κυπριανοῦ Ἱερομνάχου). Ὁλόκληρο τὸ ἱοπημα εἶλ. στὸ Παράρτημα, σ. 165.

ΕΝΑ ΒΗΜΑ ΕΜΠΡΟΣ

Στήν προσπάθεια να έντοπίσουμε τή «μέσα - Ελλάδα» —κατά τήν επιτυχή έκφραση του Ζήσιμου Λορεντζάτου—, απαραίτητη προϋπόθεση για τήν Ελλάδα του 2000 μ.Χ., πού πρόσφατα κάναμε λόγο, προχωρούμε ένα βήμα εμπρός στήν έρευνα πού έχουμε αναγγείλει για τή χαρτογράφηση τής «πνευματικής γεωγραφίας» του τόπου μας και τήν αναζήτηση των Γερόντων, πού υποστηρίξαμε ότι συνιστούν ένα διαφορετικό Έθνικό Σύστημα Υγείας (Ε.Σ.Υ.).

Στό σημερινό μας σημείωμα κάνουμε πιά συγκεκριμένη τήν υπόσχεση, πού είχαμε δώσει στο άρθρο μας τής 1 Μαρτίου για άποστολή ειδικού τύπου δελτίου ύποβοηθητικού στήν καταγραφή των αναγκαίων στοιχείων. Το δελτίο αυτό λαμβάνει τή μορφή έρωτηματολογίου και μπορεί να χρησιμεύσει άκόμα και ως «δδηγός» ή «σχήμα συνεντεύξεως» ή άκόμη και ως «διάγραμμα παρουσιάσεως» των μορφών αυτών στή συνέχεια, όταν θα έχουν πιά συγκεντρωθεί τά παραπάνω στοιχεία.

Προηγείται κατατοπιστική άνοιχτή έπιστολή - πρόκληση για συνεργασία, πρós όλους όσους θα ήθελαν ένδεχομένως να συμμετάσχουν στήν έρευνα. Αυτοί μπορούν ή να ύποδείξουν άλλους «πληροφοριοδότες» επί τής θάσει του ειδικού έτυπου πληροφοριών ή και να αναλάβουν να δώσουν άπαντήσεις πού θα αναφέρονται σε συγκεκριμένες μορφές, χρησιμοποιώντας τó δημοσιευμένο έρωτηματολόγιο.

Με τή δημοσιότητα πού παίρνει ή έρευνα μέσω του

επιλέκτου αναγνωστικού κοινού του περιοδικού μας, ελπίζουμε να γίνει άκόμη πιά γνωστή σε ευρύτερα στρώματα του όρθόδοξου πληθυσμού, έντός και έκτός Ελλάδος, και να άποφέρει τους εύλογημένους καρπούς πού προσδοκούμε. Στή διάθεση των τακτικών άναγνωστών καθώς και άλλων ένδιαφερομένων βρίσκονται συμπληρωματικά «έντυπα πληροφοριών» και «έρωτηματολόγια», τά όποια μπορούν να ζητήσουν είτε μέσω του «Έφημερίου» ή και του Πανεπιστημίου (Θεολογική Σχολή) Αθηνών.

Οί εϋχές των Γερόντων να συνοδεύουν όλους μας!

Ἐνοικητὴ ἐπιστολή

Ὅπως σὰς εἶναι ἴσως γνωστό, στὰ πλαίσια τοῦ Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας, Ἀγωγῆς καὶ Διαποιμάνσεως, πραγματοποιοῦμε ἐρευνητικὸ πρόγραμμα, στὸ ὁποῖο δώσαμε τὸ ὄνομα «Σχεδίασμα Πνευματικῆς Γεωγραφίας»*.

Στόχος τῆς ἐρευνας αὐτῆς εἶναι ἡ ἐπισήμανση πνευματικῶν μορφῶν ποῦ ἔδρασαν στὸ πρόσφατο παρελθόν, ἀλλὰ καὶ ὅσων ζοῦν καὶ δροῦν ἀκόμα κυρίως μὲ τρόπο συμβουλευτικὸ πλησίον τῶν ἀδελφῶν μας. Ἀνάμεσά τους ἐξέχουσα θέση καταλαμβάνουν αὐτοὶ ποῦ κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἀποκαλοῦνται στὴν Ὁρθοδοξία «Γέροντες». Αὐτὸ ἀσφαλῶς δὲν ἀποκλείει τὴν ἀνάληψη συμβουλευτικῆς δράσεως καὶ ἀπὸ ἄλλα μέλη τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, ἀκόμα καὶ ἀπὸ λαϊκοῦς.

Ἡ ἀνάδυση στὴν ἐπιφάνεια αὐτῶν τῶν μορφῶν, ποῦ συνήθως δροῦν ἀθόρυβα καὶ στὴν ἀφάνεια, ἡ γνωριμία τῆς ζωῆς τους γενικὰ ἀλλὰ καὶ τῶν τρόπων μὲ τοὺς ὁποίους συμβουλεύουν ὅσους τοὺς πλησιάζουν, θὰ ἀποτελέσει μεγάλο κέρδος γιὰ τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Τὶς γενικὲς ἀρχὲς ἀλλὰ καὶ λεπτομέρειες αὐτοῦ τοῦ ἐρευνητικοῦ προγράμματος διατυπώσαμε σὲ ἄρθρο μας στὸν «Ἐφημέριο» (τεύχος 1 Μαρτίου 1985, σ. 56-58).

Μὲ τὴν παρούσα ἐπιστολή σὰς προσκαλοῦμε νὰ συνεργασθῆτε στὴν ἐρευνα καὶ σὰς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς ὑποδείξετε μορφὲς «Γερόντων» ἢ ἄλλες πνευματικὲς μορφὲς ποῦ κρίνετε χρήσιμο νὰ διερευνηθοῦν καθῶς καὶ ἄτομα ποῦ εἶναι σὲ θέση νὰ δώσουν τὰ ζητούμενα στοιχεῖα γι' αὐτούς. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἐπισυνάπτουμε εἰδικὸ «ἔντυπο πληροφοριῶν».

Στὴ περίπτωση ποῦ σεῖς ὁ ἴδιος ἐπιθυμεῖτε νὰ ἀσχοληθῆτε μὲ μία συγκεκριμένη πνευματικὴ μορφή, τὸ συνημμένο «ἐρωτηματολόγιο» — ποῦ ἀναπτύσσει μὲ τρόπο συστηματικὸ τὰ «ἐρευνητικὰ ἐρωτήματα» ποῦ εἶχαν τεθεῖ στὸ μνημονευθὲν ἄρθρο τοῦ «Ἐφημερίου» — μπορεῖ νὰ σὰς χρησιμεύσει ὡς ὁδηγὸς γιὰ τὴ συμπλήρωση τῶν ζητουμένων στοιχείων. Ἐὰν ὁ χῶρος δὲν ἐπαρκεῖ, μπορεῖτε νὰ χρησιμοποιήσετε συμπληρωματικὰ λευκὰ φύλλα, στὰ ὁποῖα θὰ καταγράψετε τὶς πληροφορίες σας ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ μόνο, ἀφοῦ προτάξετε τὸν ἀριθμὸ τῆς ἀντιστοιχῆς ἐρωτήσεως.

Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἀνταποκριθῆτε πρόθυμα στὴν πρόσκλησή μας γιὰ συνεργασία, σὰς εὐχαριστοῦμε ἐκ τῶν προτέρων καὶ σὰς ζητοῦμε νὰ (προσ)ευχηθῆτε γιὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβαση τῆς ἐρευνας. Τὴν ἐρευνα αὐτὴ θεωροῦμε ὡς ἐλάχιστη ἀπότιση χρέους καὶ ἔκφραση εὐγνωμοσύνης πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου τους καὶ τὴν πνευματέμφορη καθοδήγηση ποῦ ἄσκησαν, ἔτυχαν καὶ τυγχάνουν εὐρύτερης ἀναγνωρίσεως καὶ ἀποδοχῆς ἀπὸ τοὺς συγχρόνους τους καὶ φωτίζουν τὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας.

* Κύριος ἐρευνητὴς εἶναι ὁ ὑπογράφων τὴν «ἐνοικητὴ ἐπιστολή». Στὴν ἐρευνα συνεργάζεται ἡ πτυχιούχος τῆς Σχολῆς μας καὶ οἰκονομολόγος δ. Σωτηρία Νούση, τῆς ὁποίας τὸ βιβλίο γιὰ τὸν Γέροντα Ἱερώνυμο τῆς Αἰγίνης (1883-1966), Ἀθήναι, ἔκδ. «Ἐπτάλοφος», 1978, εἶχε συγκινητικὴ ἀπήχηση στὶς ψυχὰς πολλῶν ἀνθρώπων. Στὶς προθέσεις τῆς ἦταν νὰ συνεχίσει τὴν ἐργασία ἐκείνη μὲ ἕναν ἄλλο τόμο ποῦ θὰ συγκέντρωνε ὀλίκο γιὰ μορφὲς ποῦ ἔζησαν στοὺς διαφόρους τόπους τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν αἰῶνα μας. Στὸ πρόγραμμα συνεργάζεται καὶ ὁ θεολόγος καθηγητὴς κ. Στέφανος Κομμαρόπουλος. Μέχρι τώρα ἔχουν ἐπίσημη βοήθεισιν οἱ τελειόφοιτες τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς δ. Δημητρία

λα Γεωργίου και Άννα Κανελλάκη. Ἡ σύνταξη τῆς ἐπιστολῆς και ἡ διάρθρωση τοῦ ἐρωτηματολογίου ἔγινε μὲ τὴ βοήθεια ἑλων. Ὅπως, ἀσφαλῶς, καταλαβαίνετε ἡ διερεύνηση τοῦ ἀνεξαντλήτου αὐτοῦ θέματος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἔργο ἑνὸς ἢ μερικῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ πολλῶν. Γι' αὐτό, ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεργατῶν και βοηθῶν τῆς ἐρεῦνας παραμένει ἀνοιχτός.

Διδάσκαλος και μαθητής; Γέροντας και ὑποτακτικός; Σύμβουλος και συμβουλευόμενος; Ἐπὶ τὰ ἔχγη μιᾶς ιδιότυπης «συνεντεύξεως»... ! Διὰ χειρὸς Ράλλη Κοψίδη.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ*

Στοιχεῖα πληροφοριοδότη

.....
(Ὄνοματεπώνυμο)

.....
(Διεύθυνση: Ὄδός-ἀριθμὸς)

.....
(Ταχυδρ. κώδικας—πόλη ἢ χωριὸ)

.....
(Τηλέφωνο: Πρόθεμα—ἀριθμὸς)

.....
(Ἐπάγγελμα)

.....
(Γραμματικὲς γνώσεις)

.....
(Ἡμερομηνία συμπλήρωσεως τοῦ ἐρωτηματολογίου)

* Ὅπου ὑπάρχει τετράγωνο, σημειῶστε μὲ σταυρὸ τὴν ἀντίστοιχη ἀπάντησή σας. Τὸ «Ἐρωτηματολόγιο» και τὸ «Ἐντυπο πληροφοριῶν» συμπληρωμένα, παρακαλοῦμε νὰ σταλοῦν πρὸς:

Ἐρευνα: Σχεδίασμα πνευματικῆς γεωγραφίας,
Ἐπ. Καθηγητὴ Α. Μ. Σταυρόπουλο,
Θεολογικὴ Σχολὴ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν,
Τομεᾶ Χριστ. Λατρείας, Ἀγωγῆς και Διαποιμάνσεως,
157 02 ΑΝΩ ΙΛΙΣΙΑ (Τηλ. 77.94.752).

Στοιχεῖα τοῦ ὑπὸ διερεύνηση προσώπου

1. ....
(Ὄνοματεπώνυμο)
2. Ζεῖ ἢ ἔχει «κοιμηθεῖ»;
3. Εἶναι (ἦταν):
α) ἐπίσκοπος β) ἱερομόναχος
γ) ἔγγαμος ἐφημέριος
δ) μοναχὸς ε) μοναχή
στ) λαϊκός: ἄνδρας γυναίκα
4. ....
(Ἡμερομηνία καὶ τόπος γεννήσεως)
5. ....
(Ἡμερομηνία καὶ τόπος θανάτου ἐφ' ὅσον ἔχει κοιμηθεῖ)
6. Τόπος ἢ τόποι δράσεώς του μὲ χρονολογικὰς ἐνδείξεις:
.....
7. α) Ποῦ μποροῦμε νὰ τὸν συναντήσουμε σήμερα;
.....
(ἀκριβῆς διεύθυνση καὶ τηλέφωνο)
β) Ἄν ἀπεβίωσε, ποῦ ἔχει ταφεῖ;
.....
(ἀκριβῆς τοποθεσία, μοναστήρι, κοιμητήριο ἢ ἄλλου)

8. Τί εἶδους δραστηριότητα (συμβουλευτική, κηρυκτική, συγγραφική ἢ ἄλλο εἶδος δραστηριότητας, π.χ. ἐξορκισμούς) ἀνέπτυξε ἢ ἀναπτύσσει;
.....
Στὴν περίπτωση συγγραφῆς βιβλίων ἢ ἄρθρων ἀπ' αὐτόν, σημειώσατε τίτλους, τόπο καὶ χρόνο ἐκδόσεως, ἐκδοτικὸ οἶκο, ἀριθμὸ σελίδων ἢ στοιχεῖα τοῦ συγκεκριμένου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ.
.....
9. Μὲ τί εἶδους διακονήματα ἢ «ἐργόχειρο» ἀσχολεῖτο ἢ ἀσχολεῖται;
.....
10. Ποιῆς κατηγορίας προσώπων ζητοῦσαν ἢ ζητοῦν τὴ συμβουλὴ του;
.....
11. Συνήθως πάνω σὲ ποιὰ θέματα τὸν συμβουλευόνταν ἢ καὶ τὸν συμβουλευόνταν ἀκόμη;
.....
12. Ποιοὶ λόγοι ὠθοῦν ἢ ὠθησαν τοὺς ἐπισκέπτες του νὰ ζητήσουν τὴ βοήθεια καὶ τὴν καθοδήγησή του;
.....
13. Ἔχετε ὑπόψη σας συγκεκριμένο τρόπο ἢ τρόπους ποὺ ἀντιμετώπιζε τὰ ἐρωτήματα καὶ τὰ προβλήματα ποὺ τοῦ ἔθεταν; Π.χ.
α) ἀκρόαση β) διάλογο
γ) γενικὴ καθοδήγηση
δ) συγκεκριμένη καθοδήγηση
ε) διόραση στ) ἄλλο τρόπο
ποιὸν ἢ ποιούς;
.....

14. Τί είδους πνευματική κατάρτιση είχε, σε ποιούς τόπους, για πόσο καιρό και κοντά σε ποιούς δασκάλους (γέροντες) μαθήτεψε;
.....
15. Έχει σήμερα την πνευματική καθοδήγηση κάποιου άλλου (γέροντα);
Ναι Όχι
Αν ναι, ποίου;
.....
16. Ανέδειξε και ο ίδιος μαθητές;
Ναι Όχι
Αν ναι, ποιούς;
.....
17. Σε δύσκολες ή ειδικές περιπτώσεις παρέπεμψε ή παραπέμπει σε άλλους πνευματικούς;
.....
18. Στην αντιμετώπιση των προβλημάτων χρησιμοποιούσε και άλλα είδη γνώσεων (έπιστημονικές, εμπειρικές ή άλλες);
.....
19. Θεωρούσε τον εαυτό του αυτάρκη ή καμμιά φορά παρέπεμπε και σε έπιστήμονες παρεμφερών ειδικοτήτων; Π.χ. α) γιατρούς
β) ψυχιάτρους γ) ψυχολόγους
δ) δικηγόρους ε) άλλους
ποιόν ή ποιούς;
.....

20. Ποιά ήταν ή συνεργασία του με την Έκκλησία του τόπου διαμονής του; Είχε συνεργασία με συλλόγους, οργανώσεις και λοιπές χριστιανικές κινήσεις;
.....
21. Ποιές είναι οι πηγές πληροφοριών για το πρόσωπό του;
α) Άτομα που τον γνώρισαν ή άκουσαν για αυτόν (συμπληρώστε το ειδικό «έντυπο πληροφοριών»);
β) Έχουν γραφτεί βιβλία ή άρθρα για αυτόν;
Ναι Όχι
Αν ναι, σημειώστε όνομα συγγραφέως, τίτλο, τόπο και χρόνο έκδοσης, έκδοτικό οίκο, αριθμό σελίδων ή στοιχεία του συγκεκριμένου τεύχους του περιοδικού.
.....
γ) Διασώζεται άλληλογραφία του;
Ναι Όχι
Αν ναι, ποῦ;
.....
δ) Τηρούσε προσωπικό ήμερολόγιο;
Ναι Όχι
Αν ναι, ποῦ διασώζεται;
.....
ε) Υπάρχει όπτικό ή άκουστικό υλικό για αυτόν;
α. πίνακες ζωγραφικής: Ναι Όχι

β. φωτογραφίες: Ναι Όχι

γ. μαγνητοταινίες, κασέτες: Ναι Όχι

δ. βιντεοκασέτες: Ναι Όχι

ε. άλλη κατηγορία υλικού: Ναι Όχι

"Αν ναι, αναφέρατε την κατηγορία:

.....

Για όλες τις πιο πάνω περιπτώσεις (α. έως ε.) σημειώσατε διευθύνσεις και τρόπους προμηθείας του υλικού.

.....

22. Οί πληροφορίες που έχετε γι' αυτόν μέχρι ποιά χρονολογία φτάνουν;

.....

23. Τί σάς έχει κάνει ιδιαίτερη έντύπωση στο πρόσωπο αυτού του Γέροντα ή τής πνευματικής μορφής στην όποια αναφέρεσθε;

.....

24. Μπορείτε να μάς αφηγηθείτε κάποιο ή κάποια χαρακτηριστικά περιστατικά από τη ζωή του;

.....

25. Έχετε να προσθέσετε κάτι άλλο; "Αν ναι, γράψτε το.

.....

ΕΝΤΥΠΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

"Ονοματεπώνυμο και διεύθυνση αποστολέα.

.....
(Όνοματεπώνυμο)

.....
(Όδός - αριθμός)

.....
(Ταχυδρ. κώδικας - πόλη ή χωριό)

.....
(Τηλέφωνο: πρόθεμα - αριθμός)

Γέροντας ή άλλη μορφή που προτείνετε να διερευνήσουμε. (Για κάθε μορφή χρησιμοποιείστε ξεχωριστό έντυπο).

.....
(Όνοματεπώνυμο)

.....
(Όδός - αριθμός)

.....
(Ταχυδρ. κώδικας - πόλη ή χωριό)

.....
(Τηλέφωνο: πρόθεμα - αριθμός)

"Ατομα που μπορούν να μάς δώσουν πληροφορίες σχετικά με το πρόσωπο αυτό. ("Αν οί «πληροφοριο-

δότες» σας είναι πάνω από δύο, δώστε τὰ ἴδια στοι-
χειὰ καὶ γι' αὐτούς).

1. ....
(Ὄνοματεπώνυμο)

(Ὄδός - ἀριθμός)

(Ταχυδρ. κώδικας - πόλη ἢ χωριό)

(Τηλέφωνο: πρόθεμα - ἀριθμός)

2. ....
(Ὄνοματεπώνυμο)

(Ὄδός - ἀριθμός)

(Ταχυδρ. κώδικας - πόλη ἢ χωριό)

(Τηλέφωνο: πρόθεμα - ἀριθμός)

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

Οἱ δυσκολίες μιᾶς ἐκλογῆς

Πολὺς λόγος γίνεται τελευταῖα γιὰ τὴν ἀναγκαιό-
τητα τῆς προτομίας τῶν νέων γιὰ τὸ γάμο καὶ τὴν
οἰκογενειακὴ ζωὴ. Ἰδιαίτερα μὲ τὴν ἀνακίνηση τοῦ
θέματος «θηρησκευτικὸς ἢ πολιτικὸς γάμος» ἐπισημάνα-
με τὴν ἀνευ προηγουμένου ἠθικὴ ὑποχρέωση τῶν ἀρ-
μοδίων ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων νὰ ἐνεργοποιή-
σουν τὶς δυνάμεις τους γιὰ μιὰ σωστὴ προτομία
πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση.

Ἄν ὅμως εἶναι τόσο ἀπαραίτητη ἡ προτομία
ὅλων μας γιὰ τὸ μέγα μυστήριον τοῦ γάμου, ἰδιαίτερη
σπουδαιότητα προσλαμβάνει ἡ προτομία γιὰ τὸ γά-
μο καὶ ἡ ἐπιλογή καταλλήλου συντρόφου γιὰ τὸν ὑπο-
ψήφιον κληρικό. Πολλοί, μάλιστα, ὁμιλοῦν γιὰ «κλή-
ση» καὶ τῆς πρεσβυτέρας διπλᾶ στὴ μεγάλη κλήση τοῦ
ιερέα συζύγου της, ὥστε νὰ μπορέσουν ἀπὸ κοινοῦ νὰ
ἐκπληρώσουν τὴν ὑψηλὴ ἀποστολὴ τους κόντὰ στὸ λαὸ
τοῦ Θεοῦ¹.

Ὅπως ὅποτε εἶναι πολλὰ τὰ προβλήματα, πού συν-
δέονται μὲ τὸ θέμα «ὁ ἱερεὺς ὡς οἰκογενειάρχης». Οἱ
σχέσεις του μὲ τὴν πρεσβυτέρα, μὲ τὰ παιδιὰ του, μὲ
τοὺς συγγενεῖς καὶ ἄλλα πρόσωπα εἶναι ἀπὸ τὰ ζητή-
ματα ἐκεῖνα πού ἀπασχολοῦν τοὺς ἱερεῖς μας. Ἐντονα,
ὅμως, ἀπασχολεῖ τοὺς ὑποψηφίους κληρικούς μας κατὰ
τὸ στάδιον τῆς προπαρασκευῆς τους τὸ θέμα τῆς ἐκλο-
γῆς πρεσβυτέρας.

Πολλὰ εἶναι ἐκεῖνα πού ἐμποδίζουν μιὰ νέα κο-
πέλα νὰ δώσει τὴν συγκατάθεσίν της καὶ νὰ δεσμευθεῖ

μιά ολόκληρη ζωή με κάποιον, πού δίπλα στις χαρές πού θά τῆς προσφέρει θά εἶναι ταυτόχρονα καί ἴσως ἄθελά του πρόξενος πολλῶν δυσκολιῶν.

“Ὅλα αὐτά, βέβαια, τὰ ἐμπόδια δέν τὰ συνειδητοποιεῖ πάντα πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο της, ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸ λαμβάνει πλήρη συνείδηση τοῦ πράγματος. “Ἄν τῆς ἦταν, μάλιστα, δυνατὸ στή συνέχεια — ὑπόθεση ἀσφαλῶς μὴ πραγματοποιήσιμη— καί εἶχε εὐχέρεια ἐπιλογῆς, ἴσως καί νὰ μὴν προτιμοῦσε ἕναν ἱερέα ὡς σύζυγό της. Τώρα, μετὰ ἀπὸ πεῖρα χρόνων γνωρίζει τί σημαίνει νὰ εἶσαι πρεσβυτέρα, παπαδιά. “Ἄλλες πάλι, παρὰ τίς δυσκολίες θά ἤθελαν νὰ συνεχίσουν τὴν πορεία αὐτῆς τῆς κοινῆς ἀποστολῆς. Μὲ ὅσα, ὅμως, γράφονται δέν ἀρνούμεθα ὅτι καί ἄλλα τυχόν ἐπαγγέλματα ἐμφανίζουν δυσκολίες καί προβλήματα γιὰ τίς συζύγους.

Συγκεκριμένη ἔρευνα

“Ὅπως γίνεται ἀντιληπτὸ τὰ πιὸ πάνω ἐρωτήματα καί οἱ σκέψεις τοποθετοῦνται σ’ ἕναν «ὑποθετικὸ» χῶρο καί θά ἀξίζε νὰ δοκιμαστοῦν στήν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα γιὰ νὰ πάρουμε μιὰ συγκεκριμένη εἰκόνα τῶν δυσκολιῶν πού ἀπαντῶνται στή ζωή μιᾶς πρεσβυτέρας καί πού ἐνδεχομένως γίνονται ἐμπόδια στὰ νέα κορίτσια, τὰ ὁποῖα πιθανὸν νὰ ἤθελαν νὰ παντρευτοῦν ὑποψηφίους κληρικούς. Τὸ πρόβλημα εἶναι ἀρκετὰ σοβαρὸ καί ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ἐρευνηθεῖ ἐγγύτερα καί ἀνάμεσα σ’ αὐτὰ τὰ νέα κορίτσια πού ἀναφέραμε καί ἀνάμεσα στίς πρεσβυτέρες, πού οἱ ἐμπειρίες τους καθιστοῦν πολύτιμη τὴ μαρτυρία τους. Θά ἐπιθυμούσαμε, λοιπόν, νὰ εἶχαμε τίς ἀπόψεις τους καί τὴ γνώμη τους².

Τὰ ἐρωτήματα.

Μικρὴ βοήθεια, ἕνας μίτος θά λέγαμε, γιὰ τὴ διατύπωση τῶν ἀπαντήσεών τους εἶναι τὰ ἐρωτήματα πού ἀκολουθοῦν:

1. Ἐὰν σήμερα ἦσουν 18 χρόνων καί σοῦ λέγαγε νὰ παντρευτεῖς κάποιον πού πρόκειται νὰ γίνεῖ ἱερεὺς πῶς θά ἀντιδρούσες, τί θά τοὺς ἔλεγες;
2. Εἶσαι εὐχαριστημένη ἀπὸ τὸ ρόλο πού ἔχεις κληθεῖ νὰ παίξεις σήμερα ὡς πρεσβυτέρα;
3. Πῶς θά ἤθελες νὰ σοῦ φέρεται ὁ ἱερέας σύζυγός σου;
4. Τί παράπονα ἔχεις ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου ἱερέα;
5. Ποιὰ προβλήματα ἀντιμετωπίζεις στήν κοινωνία (ἐνορία, γειτονιά, κ.λπ.);
6. Εἶσαι εὐχαριστημένη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού σὲ περιβάλλουν (σὲ ἐκτιμοῦν, σὲ προσέχουν τί θά πεις, πῶς θά καθήσεις, πού θά πᾶς, τί θά ψωνίσεις, τί θά φορέσεις);
7. Τί θά ἤθελες νὰ ζητήσεις ἀπὸ τὴ Διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τίς πρεσβυτέρες;

Οἱ ἀπαντήσεις.

Τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ θά μπορούσαν ν’ ἀπαντηθοῦν μὲ τὴν ἀριθμητικὴ σειρά πού τίθενται, ὥστε γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα πού θέτουν νὰ εἶχαμε συγκεκριμένους ἀπαντήσεις ἀπὸ ὅσο γίνεται μεγαλύτερο ἀριθμὸ μελλουσῶν καί ἤδη ἐγγάμων πρεσβυτέρων. Δέν ἀποκλείεται, ἀντιθέτως μάλιστα συνιστᾶται ἡ σ υ μ μ ε τ ο χ ῆ τ ὶ ν ἐ φ η μ ε ρ ῖ ω ν στήν ἔρευνα, οἱ ὁποῖοι ἀ φ ο ὕ π ρ ο τ ρ έ ψ ο υ ν τ ῖ ς π ρ ε σ β υ τ έ-

ρ ε ς τους να μελετήσουν τὸ σημερινό μας σημεῖωμα καὶ ν' ἀπαντήσουν, νὰ ἐκθέσουν καὶ οἱ ἴδιοι χωριστὰ τὶς ἀπόψεις τους.

Οἱ ἀπαντήσει αὐτὲς παρακαλοῦμε νὰ σταλοῦν μὲ ἐπιστολὲς πρὸς τὸ περιοδικὸ «Ὁ Ἐφημέριος» (ὁδὸς Ἰωάννου Γεναδίου 14, 115 21 Ἀθήνα) μὲ τὴν ἐνδειξη: Ἔρευνα γιὰ τὶς πρεσβυτέρους. Ὅλοκληρες ἢ μέρος τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν εἶναι δυνατὸ καὶ νὰ δημοσιευθοῦν. Ὅλες, ὅμως, θὰ μελετηθοῦν μὲ προσοχὴ γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ἡ εἰκόνα τῆς σύγχρονης πρεσβυτέρας. Τὸ περιεχόμενο αὐτῶν τῶν ἐπιστολῶν θὰ τύχει συστηματικῆς ἐπεξεργασίας καὶ τὰ ἀποτελέσματα θὰ παρουσιασθοῦν κατὰ τρόπο συνθετικὸ ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ «Ἐφημερίου», ὅταν πιά θὰ ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ἡ ἔρευνα.

Παράκλησή μας ἀκόμα εἶναι, οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς νὰ συνταχθοῦν καὶ νὰ σταλοῦν μέχρι τέλος Αὐγούστου 1985. Τὸ καλοκαίρι θὰ δώσει ἀσφαλῶς σὲ ὅλους μας τὴν εὐκαιρία μιᾶς κάποιας σχετικῆς ἀνέσεως ὥστε ν' ἀφιερωθεῖ καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ πού μᾶς ἀπασχολεῖ κάποιος χρόνος. Σᾶς εὐχαριστοῦμε ἐκ τῶν προτέρων γιὰ τὴν πρόθυμη καὶ ἀθρόα συμμετοχὴ σας.

Ἄλλοτε καὶ τώρα

Πρὶν ἀτενίσουμε, ὅμως, τὴ σύγχρονη «σκληρὴ» πραγματικότητα θὰ θέλαμε νὰ μεταφερθοῦμε σὲ ἄλλους τόπους, σὲ ἄλλους καιροὺς γιὰ νὰ δοῦμε πῶς ἀντιμετώπιζαν ἄλλοτε αὐτὰ τὰ ζητήματα.

Στὴν ἀναδρομὴ μας αὐτὴ προτείνουμε γιὰ ὁδηγὸ ἕνα δροσερὸ κείμενο πού προέρχεται ἀπὸ τὴ γραφίδα τοῦ Δημητρίου Βικέλα (1835 - 1908), τοῦ πατέρα κατὰ τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ τοῦ σύγχρονου νεοελληνικοῦ

διηγήματος, τοῦ ὁποῦ φέτος συμπληρώθηκαν ἑκατὸν πενήντα χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησή του. Πρόκειται γιὰ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ γνωστὸ διήγημά του «Ὁ παππᾶ - Νάρκισσος». Σ' αὐτὸ γίνεται φανερὸς τόσο ὁ τρόπος προετοιμασίας γιὰ τὴν ἱερωσύνη ὅσο καὶ γιὰ τὸ γάμο³.

Τέτοια κείμενα πού δροσίζουν τὸ πνεῦμα μας μποροῦν στὴν ἀπλότητα καὶ ἀφελότητά τους νὰ ἐμπνέουν καὶ νὰ καθοδηγοῦν ἀκόμα καὶ σήμερα. Ἄλλωστε ἡ γνώση τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος δὲν στέκεται ἐμπόδιο στίς τοιμὲς πού μποροῦν ἢ εἶναι ἀναγκαῖο νὰ γίνουν σὲ σύγχρονες ἐποχές.

1. Κείμενα πού ἀναφέρονται στὴν ὕψηλὴ ἀποστολὴ τῆς πρεσβυτέρας ἔχουν συγκεντρωθεῖ στὸ τεῦχος 2 τῆς σειρᾶς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Ἐφῶδια τοῦ ἱερέως»: Ἡ πρεσβυτέρα, Ἀθήναι χ.χ., 22 σ. Γιὰ τὸ ζήτημα «ὅποια χρεωστεῖ νὰ ᾖναι ἡ σύζυγος Ὁρθοδόξου ἱερέως» βλ. Ἀλεξάνδρου Στούρτζα, Ἐπιστολὰ ἰερωσύνης, Ἀθήναι 1852. Ἐκεῖ, στὴν ὄγδοη ἐπιστολὴ τοῦ Α' Βιβλίου τοῦ πρώτου τόμου (σ. 36 - 42), ἀναφέρονται «παραινέσεις περὶ ἐκλογῆς συζύγου καὶ περὶ νυμφεύσεως τοῦ προετοιμαζομένου εἰς τὸν ἱερατικὸν βαθμὸν». Μέρος τῆς ἐπιστολῆς σκοπεύουμε νὰ δημοσιεύσουμε σὲ προσεχῆς τεῦχος τοῦ «Ἐφημερίου». Ἐπίσης, Τίτου Ματθαίου (πρ. Μητροπολίτου Παραμυθίας), Τὸ πρόσωπον τῆς πρεσβυτέρας, Ἀθήναι 21985, 120 σ. Βλ. ἐπίσης Θεοφίλου (Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως), Ἐνας ἄγγελος χωρὶς φτερά, Ἡ ζωὴ μιᾶς πρεσβυτέρας, Ἐκδ. περ. «Ἐκκλησία», Ἀθήναι 1979, 372 σ.

2. Στοιχεῖα βασισμένα σὲ δεδομένα ἐρευνῶν τῶν Σ. Ἀγουρίδη, Π. Χρήστου, Π. Σινόπουλου καὶ Κ. Βλάχου εἶχαν περιληφθεῖ παλαιότερα σὲ τεῦχος πού περιεῖχε «Τεχνικὲς ἐκθέσεις ἐρευνῶν ἀναφερομένων στὴν κοινωνιολογία τῆς θρησκείας στὴν Ἑλλάδα». Τὸ τεῦχος αὐτὸ, σὲ ἐπιμέλεια Α. Μ. Σταυρο-

πουλου, εκδόθηκε από το Έθνικό Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών και διανεμήθηκε στους συνέδρους του ΧΙου Διεθνούς Συνεδρίου Κοινωνιολογίας της Θρησκείας (Όπατία Γιουγκοσλαβίας 20 έως 23 Σεπτεμβρίου 1971). Τα αποτελέσματα ανακοινώθηκαν σε ειδική συνεδρία από τους Ε. Λουπασάκη, Γ. Σερμιέ και Α. Μ. Σταυρόπουλο (βλ. σ. 22 και 27 του πολυγραφημένου τεύχους, Αθήνα 1971).

3. Το δημοσιεύουμε στο Παράρτημα, σ. 174-177.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Ὁ Τωβίας καὶ ἡ Σάρρα προσευχόμενοι. Γλυπτὸ στὸν βόρειο πυλώνα τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Σάρτρης, Γαλλία (IΒ'-IΓ' αἰώνας). Βλ. σ. 134-135 τοῦ παρόντος τόμου. Ἡ «μεταγραφή» τοῦ γλυπτοῦ σὲ σχέδιο ἔγινε ἀπὸ τὸν φοιτητὴ μας Βασίλη Κονταΐρακη.

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΓΑΜΟΣ

Ὁ γάμος, ἓνα σχέδιο ζωῆς

Γάμος θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι ἡ συνάντησι ἐνὸς ἀνδρα καὶ μιᾶς γυναίκας, ἡ ὁποία, βέβαια, συνεπάγεται μίᾳ σειρά στόχων, λειτουργιῶν καὶ ρόλων, μὲ ἄλλα λόγια ἓνα συγκεκριμένο σχέδιο ζωῆς. Πολλοὶ εἶναι οἱ παράγοντες ποὺ καθορίζουν ὅλες αὐτὲς τὶς πλευρὲς ποὺ ἀναφέραμε.

Ποικίλοι θεσμοί, ὅπως ἡ Πολιτεία, ἡ Ἐκκλησία, ἡ Κοινωνία, τὰ Κόσμητα κ.ἄ. θέλουν νὰ ἔχουν τουλάχιστον κάποιον, ἀν ὄχι καὶ τὸν τελευταῖο, λόγο γιὰ τὸ γάμο τῶν ἀνθρώπων. Ἔτσι, ἡ μορφή καὶ οἱ διαστάσεις τοῦ γάμου δὲν εἶναι ἀποκλειστικὴ ὑπόθεσι μόνον τῶν ἀτόμων ποὺ ἔρχονται «εἰς γάμου κοινωνίαν», ἀλλὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ πολλοὺς καὶ ποικίλους συντελεστές. Γάμος δὲν εἶναι μίᾳ συντροφικῆ ἀπλῶς σχέσι ποὺ ἀφορᾷ μόνον τοὺς δύο συζύγους, ἀλλ' ἀφορᾷ πολὺ περισσότερους. Τοὺς ἴδιους, τοὺς γονεῖς τους, τὰ παιδιὰ ποὺ θὰ γεννηθοῦν, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς φίλους, τοὺς γνωστοὺς, τοὺς συμπολίτες τους.

Στὸ γάμο ἐμπλέκονται καὶ διακυβεύονται, θὰ ἔλεγα, πολλὰ συμφέροντα, γι' αὐτὸ καὶ ἐπιδιώκονται μὲ ποικίλους τρόπους «τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα» καὶ βέβαια ὄχι πάντοτε ἐκεῖνα «τῶν ψυχῶν ἡμῶν».

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐνωσι ξεπηδοῦν πολλὰς δυνάμεις, ποὺ θέλουν ὅμως νὰ βροῦν κάποτε μὴ κάποιον ἰσορροπία. Εἴτε οἱ δυνάμεις αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ τὰ

πρόσωπα που συνιστούν το ίδιο το ζευγάρι, είτε από το ζευγάρι ως νέο πρόσωπο και ύπαρξη, είτε δυνάμεις, μικρότερες ή μεγαλύτερες που προέρχονται απ' έξω και βοηθούν ή και καταπιέζουν το ζευγάρι.

Δυναμική πλαισίωση

Αυτές τις ποιότητες, νέες ή και παλαιές δυνάμεις, ή Έκκλησία θέλει να τις εντάξει: σ' ένα δυναμικό πλαίσιο ζωής, μέσα στο οποίο θα αυξηθούν και θα καρποφορήσουν. Επιθυμεί και επιδιώκει να τις ενσωματώσει μέσα στο σώμα Της, που είναι το σώμα του Χριστού. Μόνο εκεί μέσα ο γάμος και η οικογένεια, «σάρξ εκ της σαρκός» της Έκκλησίας, λαμβάνει σάρκα και οστά και πραγματώνει: την αρμονική ψυχοσωματική ύπαρξή του («όμοιοια ψυχῶν καὶ σωμάτων»), στηριζόμενος στη βαθειά ενότητα που υπάρχει ανάμεσα στον Χριστό και την Έκκλησία Του.

Το άδραστο και άκατασκεύαστο στις αρχές νέο πρόσωπο του γάμου παίρνει: σιγά - σιγά μορφή με τις ενέργειες του πνεύματος του Θεού που επιφέρεται επάνω του (πρβλ. Γενέσεως α' 1) και διαχετεύει τις δημιουργικές Του δυνάμεις συνεργώντας στην αύξηση και ανάπτυξη του ζευγαριού. Πρόκειται πράγματι για μια νέα δημιουργία, μία καινή κτίση.

Με την ένταξή του στο μυστήριο της Έκκλησίας μέσω του μυστηρίου του γάμου, ο γάμος, τον οποίο η Όρθοδοξία αποκαλεί «μικρή Έκκλησία», αναπτύσσεται και αυξάνει μέσα στη ζωή της Έκκλησίας που ζωοποιείται από το Άγιο Πνεύμα. Μιλώντας για ορθόδοξη πνευματική ζωή στη συνάφειά της με το γάμο δεν εννοούμε τίποτε περισσότερο ή τίποτε λιγότερο από το γάμο έτσι όπως

αυτός προσκαλείται να ζήσει μέσα στην ορθόδοξη Έκκλησία μας, για να ζήσει, να χαίρεται και να περισσεύει.

«Και πνεύμα Θεού επεφέρετο επάνω του ύδατος».
Σχέδιο του Κώστα Μαργέλη.

Για να ζήσει ο γάμος

Θα έλεγα ότι η ορθόδοξη πνευματική ζωή είναι η εγγύηση, ο απαραίτητος δηλαδή, για να ζήσει ο γάμος. Πνευματική ζωή είναι η ζωή που τη ζούμε εν Πνεύματι Άγιο, στα πλαίσια της δικής του δικαιοδοσίας, την οποία συνιστά η εποχή της Έκκλησίας, της Έκκλησίας που είναι η νύμφη του Πνεύματος. Σε συμβολική και ούσιαστική γαμήλια σχέση το Πνεύμα με την Έκκλησία, περιβάλλει με τη δύναμή Του και τη χάρη Του κάθε γαμήλια ανθρώπινη σχέση που δεσμεύεται «εις Χριστόν και εις την Έκκλησίαν» (Έφεσίους ε' 32). Μεταμορφώνει και μεταβάλλει τη σχέση άνδρα - γυναίκας σε μι-

κρή ἐκκλησία. Ἐνοίγει: αὐτὴ τῆ μικρῆ ἐκκλησία στὶς διαστάσεις τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας καὶ παρέχει: στοὺς συζύγους «ἀγάπην τελείαν».

Ἄκόμα κι ἂν οἱ δύο αὐτοὶ παντρεύτηκαν ἀπὸ ἔρωτα κι ἀγάπη εἶναι δυνατό νὰ καταλήξουν στὸ τέλος ν' ἀγαπιῶνται ἀκόμα πιὸ πολὺ καὶ νὰ εἶναι περισσότερο ἐρωτευμένοι ἀπ' ὅ,τι στὴν ἀρχὴ ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τοῦ γάμου, ὥστε νὰ διερωτᾶται κάποιος καὶ νὰ ἐρωτᾶ «αὐτὸς ὁ γάμος εἶναι: γάμος ἐξ ἔρωτος ἢ ἔρωτος ἐκ γάμου»; Ὁ γάμος πράγματι εἶναι καὶ μέγα μυστήριον καὶ μυστήριον. Ἄλλωστε ὁ ἱ. Χρυσόστομος δὲν χαρακτηρίζει χωρὶς λόγο τὸν γάμο ὡς «μυστήριον ἀγάπης» (Εἰς Κολοσσαεῖς ὁμιλία 12,5 PG 62,387)¹.

Ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία εἶναι ὅτι μὲ τὴν ἐκκλησιολογικὴ καὶ ἀγιοπνευματικὴ προοπτικὴ πού ἀναφέραμε, ὁ γάμος εἰσέρχεται: σὲ μία δυναμικὴ πορεία, διαγράφοντας μία τροχιά πού δὲν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων προδιαγεγραμμένη. Κινεῖται: σὲ δρόμους πού ἐξαρτῶνται σὲ ἓνα μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τοὺς ἴδιους γιὰ νὰ τοὺς χαράξουν καὶ νὰ τοὺς θαδίσουν «ὦμο τὸν ὦμο οἱ δύο μαζί ἀντέχοντας τὸ θάρος ἀπὸ τὰ μελλούμενα» καθὼς λέει: καὶ ὁ ποιητής. Κινουῦνται πλέον στὸ χῶρον τῶν ἐκπλήξεων, στὴ χώρα τῶν θαυμάτων. Ἄν καὶ δὲν εἶναι: «ἐξωγήνοιο» κινουῦνται πάντως μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀμφίδρομα.

Αὐτὸ τὸ «πάει κι ἔλα» εἶναι ἐξάλλου καὶ τὸ μεγάλο τους πλεονέκτημα. Δὲν κλείνονται: σ' ἓνα μονοδιάστατο σύμπαν. «Ὁ γάμος εἶναι ἓνα δέντρο πού οἱ καρποὶ του φανερώνονται στὴ γῆ καὶ οἱ ρίζες του θρίσκονται στὸν οὐρανόν». Εἶναι γήινη πραγματικότητα καὶ μυστήριον σωτηρίας, στὸ μέτρο πού ὑπηρετεῖ τὴν σῶμα καὶ ἀδελφῆ ἐπάνοδο στοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ὅλων ἐκείνων πού εἰσῆλθαν στὸ στενὸ δρόμον πού ὁδηγεῖ στὴ σωτηρία.

Ἐδῶ πού τὰ λέμε ἢ στενὴ ὁδὸς γίνεται ἀκόμα πιὸ στενὴ ὅταν τὴν περπατᾶμε: δύο - δύο καὶ χειραγωγούμε δύο ἢ τρία ἢ καὶ περισσότερα παιδιά πίσω μας². Εἶναι: σὰν ὁ ζωτικὸς μας χῶρος νὰ λιγοστεύει.

Ὁ δρόμος τῆς ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς μέσα στὸ γάμο εἶναι: δρόμος τῶν ταπεινῶν ἀσθενεῖς καὶ ὀδοπόροι: θαδίζουσιν τὸν χιλιοβαδισμένο αὐτὸ δρόμον πού δὲν παύει: ὅμως νὰ περιλαμβάνει: χαρακτηριστικὰ τῆς κατὰ παράδοσιν ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς, νὰ εἶναι: θεοβάδιστος καὶ νὰ διατηρεῖ τὴν ἀρρητὴ ὁμορφίαν: μίαν φιλοκαλικῆς προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Διατηρεῖ ὅλες ἐκείνες τίς πλευρὰς πού συγκροτοῦν καὶ στηρίζουσιν τὴν ὀρθόδοξη πνευματικὴ ζωὴ: τὴ λειτουργικὴ, δηλαδὴ, πλευρὰ, τὴ μυστικὴ, τὴν ἀσκητικὴ καὶ τὴν ἐσχατολογικὴ.

Λειτουργικὸς χρόνος, καιρὸς σωτηρίας

Κατεξοχὴν χῶρος καὶ χρόνος τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι: ἡ ἴδια ἢ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ καθημερινὸς (νυχθημέρος), ἑβδομαδιαῖος, μηνιαῖος, ἐτήσιος λειτουργικὸς Τῆς κύκλος, ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ. Ὁ χρόνος ἀγιάζεται, γίνεται καιρὸς, εὐκαιρία σωτηρίας. Ὁ γάμος ζυμώνεται: μέσα σ' αὐτὴν τὴ ζωὴ, ἢ οἰκία εἶναι: καὶ γίνεται μικρὴ Ἐκκλησία. Τίποτα, βέβαια, δὲν γίνεται αὐτόματα οὔτε εἶναι: αὐτονόητο. Ὅλα εἶναι: ἀποτελέσματα συνειδητῆς προσπάθειας.

Γιατὶ σήμερον οἱ περισσότεροι: ἔχουμε ξεμάθει: νὰ ζοῦμε τὸν τρόπο ζωῆς πού ζοῦσαν οἱ παλιότεροι, πού ἦταν περισσότερο αὐθόρμητος. Σήμερον ἀναζητοῦμε «κατηχητικά», ὡς κατηχοῦμενοι: πλέον, νὰ μυηθοῦμε σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ. Ἡ ζωὴ αὐτὴ δὲν εἶναι: πλέον ἓνα ὄχημα ἑτοιμοῦ μέσα στὸ ὁποῖο θὰ μποῦμε καὶ θὰ μᾶς πάει: στὸν προο-

ρισμό μας. Πρέπει να κατασκευάσουμε και το όχημα και να το διευθετήσουμε έσωτερικά.

Είναι φορές που και ή ζωή της έγορίας δέν έξυπηρετεί όλες αυτές τις ανάγκες που δημιουργούνται: για μιá δυναμική σύζευξη της έγγαμης με την όρθόδοξη πνευματική ζωή. Πολλά ζευγάρια, άποκομμένα από τις ρίζες μας θρησκευτικής ζωής άγνοούν στην ούσία του τόν οικογενειακό λειτουργικό κύκλο και βρίσκονται σε μεγάλη σύγχυση³. "Άλλο που μ' αυτόν τόν τρόπο χάνουν την εύκαιρία να ζήσουν τις θεολογικές αλήθειες της Έκκλησίας μας στην ίδια τους την άπτη καθημερινότητα. "Άς κάνουμε σαφέστερη αυτήν την άποψη με ένα συγκεκριμένο παράδειγμα.

Θά ήθελα να θέσω τó ακόλουθο έρώτημα: Πόσες αλήθειες οικογένειες συνηθίζουν ακόμα να ενεργούν τυπικές μορφές παραδοσιακής θρησκευτικής ζωής; Ν' ανάδουν τó καντήλι, να θυματίζουν τó Σάββατο ή τις παραμονές μεγάλων έορτών, να ζυμώνουν πρόσφορο; Τό να ζυμώνσεις όμως πρόσφορο ή ν' ανάψεις τó καντήλι: μπροστά στα εικονίσματα σε τοποθετεί σε μιá διαφορετική διαδικασία ζωής άπ' αυτή που ζεις τις άλλες ώρες. Είναι: σαν ή λειτουργία ν' αρχίζει από τó σπίτι σου.

Η γυναίκα που ζυμώνει τó πρόσφορο — γιατί όχημα αλήθεια και ό άνδρας; — συμμετέχει λειτουργικά στη Θ. Εύχαριστία. Η Θ. Εύχαριστία δέν είναι κάτι τó σιγμιαίο. Προετοιμάζεται με τόν πιο πάνω τρόπο από μιá ομάδα γυναικών της έγορίας. Αύτή, όμως, που ζυμώνει τó πρόσφορο προετοιμάζεται ανάλογα, προσεύχεται, έχει τó νοϋ της προσηλωμένο στα πρόσωπα που θά καταγράψει στο χαρτί που τó συνοδεύει συνήθως, στις σήλεις υπέρ υγείας και υπέρ αναπαύσεως. Μ' αυτόν τόν τρόπο δένεται ή στρατευομένη με την θραμιδούσα Έκκλησία,

οί μισούντες με τούς αγαπώντες ήμεις. Τά μίση μας και οί αγάπες μας κατατίθενται: στην κοινή εύχαριστιακή τράπεζα. Παράδοξα και άκατανόητα πράγματα γίνονται: κατορθωτά.

Με συγκίνηση άναπολώ κάθε φορά στη μνήμη μου αυτό που λεγόταν στην οικογένειά μας, ότι ή γιαγιά από τόν πατέρα μου μνημόνευε άδιαλείπτως στα πρόσφορα «υπέρ αναπαύσεως» τó όνομα της πεθικμένης πρώτης γυναίκας τού άνδρα της (τού παππού μου).

Οί ιερείς μας μπορούν με κατάλληλο τρόπο να έκμεταλλευθούν την τάση που έπικρατεί σήμερα σε μεγάλη μερίδα τού πληθυσμού για έπιστροφή σε παραδοσιακούς τρόπους παρασκευής φαγητών και ψωμιού για να ύπομνήσουν και την ώραία συνήθεια της προετοιμασίας τού πρόσφορου. Είναι φυσικό όταν κάποιος δέν ξέρει: να ζυμώνει: πώς να ζυμώσει και πρόσφορο; Η άγνοια αυτή δέν είναι άσφαλώς και ή μόνη δυσκολία. Συνδέεται με πολλές άλλες λεπτομέρειες της καθημερινής μας ζωής, που δυσκολεύουν γενικά τή ζωή μας και ειδικότερα την πνευματική μας ζωή.

Προέγγιση μυστική

"Όταν όμως τά καταφέρουμε και μπορούμε σ' ένα δρόμο, βλέπουμε με τρόπο μυστικό να προ-οδεύουμε και «ό κρυπτός της καρδίας άνθρωπος» (Α' Πέτρου γ' 4) ν' ανακαλύπτει: μυστικά και άπόκρυφα πράγματα — που λίγο πριν τού ήσαν κρυμμένα — και να γεύεται: καρπούς γλυκούς και να μυρίζει: άνθη μυρίπινα μέσα στην καθημερινή του τύρθη και τά άποπνικτικά νέφη της ζωής τών πόλεων. Να επικαλείται: τó όνομα τού Ίησού στις

πιό «ἀσχετες» στιγμές τῆς ζωῆς του. Ἄσχετες μὲ τὸν Ἰησοῦ ἠγιατὶ εἶχε πιστέψει: ὅτι τὰ «πράγματα» δὲν μποροῦσαν νὰ ἔλθουν σὲ σχέση μ' Αὐτόν. Κι ἔμως, μιὰ ὑπόμνηση, μιὰ ὑπόδειξη, μιὰ καθοδήγηση τοῦ φανέρωσαν ἕνα διαφορετικὸ κόσμo στὰ μάτια του ἢ εἶδε τὸν κόσμo μὲ ἄλλα μάτια πλέον.

Ἡ μυστικὴ προσέγγιση τῆς πνευματικῆς ζωῆς μᾶς κάνει προσοχὴ τὴν ἀθέατη πλευρὰ καὶ λαμβάνουμε δολοκληρωμένη ἀντίληψη τῶν πραγμάτων, ὅσο θέβαια εἶναι: αὐτὸ δυνατὸ καὶ ἐπιτυγχάνουμε ἔτσι τὴν ἐνότητα τοῦ ἑαυτοῦ μας, τῶν ἄλλων, τοῦ κόσμου, τοῦ Θεοῦ. Ὅλα κινῶνται καὶ ἐπικοινωνοῦν, τὰ δεστώτα γίνονται ἕνα.

Μιὰ ζωὴ ἀσκούμενοι

Τὸ νὰ προσευχηθεῖς ἔμως γιὰ τοὺς ἐχθροὺς σου, ζήτημα γιὰ τὸ ὁποῖο κάναμε λόγο λίγo πιὸ πάνω, δὲν εἶναι κάτι: τὸ εὐκόλο. Μὰ καὶ μόνο νὰ προσευχηθεῖς χρειάζεται: ἀσκησι. Ὅσο καὶ οἱ ἀρετὲς νὰ εἶναι: καρπὸς τοῦ Πνεύματος (πρὸβλ. Γαλάτας ε' 22) ἀπαιτεῖται: καὶ ἡ δικὴ μας συνεργία, νὰ κινηθεῖ καὶ ὁ ἀνθρώπινος δυναμικὸς τῶν ἀρετῶν.

Τὰ πάθη δὲν ἀντιμετωπίζονται: μὲ τὴν ἀδιαφορία, οἱ ἐπιθυμίες ὄχι: θέβαια μὲ τὸ νὰ ἐνδίδεις. Ἀπαιτεῖται: ἀσκησι ὑπὸ καθοδήγηση σοφοῦ πνευματικοῦ πατέρα καὶ γέροντα ἠγὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἐνσαρκώσουμε τὴν πνευματικὴ ζωὴ στὶς συνθήκες τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς καὶ στὸν προσωπικὸ καὶ οἰκογενειακὸ ρυθμὸ τοῦ σπιτιοῦ μας. Ἐρωτήματα τοῦ τύπου «πῶς νὰ νηστεύουμε;», «πῶς ν' ἀγρυπνήσουμε;», «πῶς νὰ προσευχηθοῦμε;» προβάλλονται ἄμεσα καὶ μὲ τρόπο ἐπείγοντα.

Μὲ τὴν νηστεια μαθαίνουμε τελικὰ νὰ κάνουμε χρῆσι τῆς τροφῆς, παίρνουμε ἀπόστασι ἀπ' αὐτὴν γιὰ

νὰ ξαναβροῦμε τὴ χαμένη ἐγγύτητά μας μὲ τὶς δυνάμεις τῆς ζωῆς. Ἐχομε ἀκουστὰ ὅτι: «οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος» (Ματθαίου δ' 4), ἀλλὰ πῶς νὰ τὸ μάθουμε ἂν δὲν μᾶς βοηθήσει κάποιος νὰ τὸ κατανοήσουμε;

Πῶς θὰ βροῦμε τὴ σωστὴ σχέση μὲ τὸν ὕπνο καὶ τὴν ἀγρυπνία; Πῶς ὁ «ὕπνος ὁ ἐλαφρὸς», θεία δωρεὰ καὶ αὐτός, θὰ συμμαχεῖ μὲ τὴ «νήφουσα καρδιά» μας καὶ ἀντὶ ὁ ὕπνος νὰ εἶναι ὁ «μικρὸς λυτρωτῆς» νὰ μᾶς παραδίδει ταπεινὰ στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ (Ν. Καρούζος); Πῶς οἱ ἀυπνίες μας μποροῦν νὰ γίνουν μαθητεία σὲ ἀγρυπνία; Πῶς τὰ ξενύχτια μας γιὰ δουλειά, γιὰ συμπάρτασι σὲ ἀρρώστους, σὲ μικρὰ παιδιὰ καὶ γέροντες θὰ μπορέσουν νὰ γίνουν ἀφορμὲς γιὰ νὰ μποῦμε σὲ νέους ρυθμοὺς πνευματικῆς ζωῆς;

Πῶς θὰ οἰκονομήσουμε τὴ βραδυνή μας προσευχή ἢ τὸ ἀπόδειπνο ἢ κάποιο ἀνάγνωσμα οἰκοδομῆς μεταξὺ δείπνου, δελτίου εἰδήσεων, ἐνὸς φίλι, ἐνὸς συναρπαστικοῦ σήριαλ ἢ ἐνὸς ἐνδιαφέροντος ντοκιμαντέρ στὴν τηλεόρασι; Χρειάζεται: τόλμη καὶ φαντασία γιὰ νὰ κινηθοῦμε μεταξὺ οἰκογενειακῶν δημοκρατικῶν διαδικασιῶν στὶς ὁποῖες νὰ συμμετέχουν καὶ τὰ παιδιὰ, ἀσκήσεως τῆς πατρικῆς ἐξουσίας ἢ τῆς γονικῆς μέριμνας γιὰ νὰ προταθεῖ ἢ νὰ ἐπιβληθεῖ στὰ ἐρωτήματα ποὺ θέσαμε ἢ ὅποιαδήποτε λύσι.

Κίνδυνος ἀλλοτριώσεως;

Ἄν μὲ τὰ ὅσα ἐκθέσαμε μέχρι τώρα ὑποδηλώσαμε τὰ ἐρωτήματα, τὶς ἀπορίες, τὶς ἀμνηχανίες καὶ τυχόν ἀπαντήσεις γιὰ τὴ βίωσι τῆς ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς μέσα στὸ γάμο, ἰδιαίτερα στὴ σημερινὴ ἐποχή καὶ στὴν καθημερινὴ του πράξι, εἶναι ἴσως κενρὸς νὰ θέσουμε ἕνα

δαθύτερο ἐρώτημα πού θέτουν συνήθως οἱ ἔγγαμοι. Διερωτώνται: συχνά, ἂν, ὄντες ἔγγαμοι, μποροῦν νά προσεγγίσουν τή χριστιανική τελειότητα καί νά προχωρήσουν ἀναμπόδιστα στήν πνευματική τους ζωή.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι πολλές φορές οἱ ἔγγαμοι ἀποβλέποντας στήν πνευματική ζωή ἀναλογίζονται: τὰ κατορθώματα ἀγάμων, ἀσκητῶν, μοναχῶν. Συγκρινόμενοι μέ τὰ ἐπιτεύγματα ἐκείνων βρίσκονται ἐλλειμματικοί καί ὑπολειπόμενοι. Ἄν θέλουν νά προσδεύσουν πνευματικά ἐκείνους πάλι: μιμοῦνται. Αὐτῶν ἄλλωστε τὰ βιβλία, τίς ἐπιστολές ἢ τίς ὑποθήκες διαβάξουν κατὰ προτίμηση. Σήμερα μάλιστα ἕνα εὐρύτερο ἀναγνωστικό κοινὸ μελετᾷ τέτοια βιβλία πνευματικῆς οἰκοδομῆς, τὰ ὁποῖα ἔχουν καί μεγάλη διάδοση. Ὑπάρχει ἄραγε ἕνα «ἴδιον» ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς γιὰ τοὺς ἐγγάμους ἢ ἡ πνευματικὴ τους ζωὴ χαλκεύεται τελικὰ πάνω σὲ ξένα πρότυπα μέ κίνδυνο νά ἀλλοτριωθεῖ;

Μονότροπη ἢ πολύτροπη ἀκολουθία τοῦ Ἰησοῦ;

Ἡ ὀρθόδοξη πνευματικὴ ζωὴ εἶναι τελικὰ μονότροπη; Εἶναι, δηλαδή, ἡ μοναχικὴ πνευματικὴ ζωὴ (δηλαδή τῶν μοναχῶν) μοναδικὸς τρόπος ὑπάρξεως καί πνευματικῆς βιοτή, τὸ ὑπόδειγμα γιὰ ὅλους, μοναχοὺς, κληρικούς, λαϊκοὺς, ἔγγαμους κοσμικοὺς; Ἡ εἶναι: μὲν ἡ ὀρθόδοξη πνευματικὴ ζωὴ μ ο ν ό τ ρ ο π η, στὸ μέτρο, ὅμως, πού εἶναι: ἀ σ κ η τ ι κ ῆ, ἀφήνοντας εὐρέα περιθώρια ποικιλίας στή ζωὴ τῆς ἀσκήσεως καί «ἀσκεῖται» ἀνάλογα μέ τὴν κατάσταση ἢ τὴ θέση ἢ τὸ σχῆμα ζωῆς στὸ ὁποῖο βρίσκεται: ὁ καθένας μας —μοναχός, κληρικός, λαϊκός—, στὸ τέλος, δηλαδή, π ο λ ύ τ ρ ο π η;

Ποιὰ θέση θὰ εἶχαν ἐπὶ παραδείγματι: στή ζωὴ τῶν

ἐγγάμων οἱ μοναχικοὶ ὄρκοι, εὐχές, ὑποσχέσεις, οἱ φερόμενες ὡς εὐαγγελικὲς συμβουλές (ἢ παρθενία, ἢ ἀκτημοσύνη καί ἡ ὑπακοή); Θὰ ἦταν δυνατὸ ὁ σημερινὸς ἔγγαμος χριστιανὸς νά συμμορφωθεῖ καί νά ἐνεργοποιήσῃ: στή συζυγικὴ του ζωὴ τὸ πνεῦμα καί τίς ἀρχές αὐτῆς τῆς τριπλῆς εὐχῆς (ὁμολογίας) ἐπέκεινα τῶν συγκεκριμένων τους μορφῶν πού ἔλαβαν ἢ λαμβάνουν στή μοναχικὴ ζωὴ; Αὐτὸ θὰ ἦταν πράγματι: μιὰ πρόκληση γιὰ τοὺς ἐγγάμους. Γιατί: ἔτσι: θὰ ἦταν ὑποχρεωμένοι: κατὰ κάποιον τρόπο νά ὀδηγηθοῦν στήν καρδιά καί τὴν οὐσία τοῦ προδλήματος, ἂν ἀναλογισθοῦμε ὅτι: οἱ εὐαγγελικὲς αὐτὲς συμβουλές ὡς σωφροσύνη, πτωχεῖα, ταπεινώση (ἐκκοπή τοῦ ἰδίου θελήματος) εἶναι οἱ ἀπαντήσεις πού υἱοθέτησαν οἱ μοναχοὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ συμμορφούμενοι: πρὸς τίς ἀπαντήσεις πού ἔδωσε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος: στοὺς πειρασμοὺς - προκλήσεις τοῦ Σατανᾶ στήν ἔρημο (δλ. Ματθαίου δ' 1-11 καί Λουκᾶ δ' 1-13).

Ὡς ἐκ τούτου ὅλο: εἴμαστε ὑποχρεωμένοι: νά δώσουμε: μιὰν ἀπάντηση εἴτε εἴμαστε μοναχοὶ εἴτε ἔγγαμοι, καθότι: ὁ Κύριος: εἶναι: τὸ πρότυπο γιὰ ὅλους: τοὺς χριστιανούς. Ὅπως: ὅποτε: ἡ μίμηση ἢ ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἰησοῦ γίνεται: ἐξατομικευμένα: καί ποικίλλει: ἀπὸ ἄτομο: σὲ ἄτομο, ἀπὸ ομάδα: σὲ ομάδα: καί διαφοροποιεῖται: ἀνάλογα: μέ: τίς καταστάσεις: ἢ τὰ σχήματα: ζωῆς: στὰ ὁποῖα: ἀναστρεφόμεστε⁴.

Γιὰ τὴ διαφοροποίηση: ὅμως: αὐτὴ: ἀπαιτεῖται: πολλαπλῆ: διάκριση: καί: ἐγρηγόρηση. Χρειαζέται: μάλιστα: νά: ληφθεῖ: ὑπόψη: τὸ: σχέδιο: ζωῆς: πού: ἔχουν: θέσει: πρὸς: ἐφαρμογή: οἱ: ἴδιοι: οἱ: ἔγγαμοι, ὅταν: ἀρχισαν: τὴν: κοινὴ: τους: ζωὴν, μέ: τελικὴ: προοπτικὴν: τὴν: Βασιλείαν: τῶν: Οὐρανῶν. Ὑπὸ: τὸ: πρῶτα: μάλιστα: αὐτό, ὅλες: οἱ: πτυχές: τῆς: ἔγγαμης: ζωῆς, κοινωνικές, οικονομικές, βιολογικές, ἐρωτικές

κ.λπ. καθαγιαζονται: μὲν στήν πληρότητά τους μέσα στο γάμο, παράλληλα όμως ἐπισημαίνονται οἱ δυνατότητες, τὰ ὅρια καὶ ἡ σχετικότητα τους. Σὲ πολλές περιπτώσεις οἱ ἔγγαμοι ζοῦν ἤδη ἀπὸ τώρα τὴν ἐσχατολογικὴ ἢ διάσταση τοῦ γάμου τους στήν υπέρβασή του στή Βασιλεία. «Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε ἐκγαμίζονται, ἀλλ' ὡς ἄγγελοι Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι» (Ματθαίου κδ' 30· κατὰ τὴν ἀνάσταση οὔτε νυμφεύονται: οὔτε παντρεύονται, ἀλλ' εἶναι ὅπως οἱ ἄγγελοι: στὸν οὐρανόν).

Γλυπτὸ τῆς Emy Roeder (1890-1971).

Θέσεις καὶ προτάσεις

Συμπερασματικά καὶ συνοψίζοντας ὅσα σημειώθηκαν μέχρι τώρα θὰ ἤθελα νὰ καταλήξω στὶς ἀκόλουθες θέσεις ποὺ ὀριοθετοῦν τὶς σχέσεις ὀρθοδόξου πνευματικῆς ζωῆς καὶ γάμου.

- Ἡ ὀρθόδοξη πνευματικὴ ζωὴ βιωμένη μέσα στο γάμο καὶ τὴν οἰκογένεια εἶναι ἰκανή, ἢ μόνη ἰκανή, νὰ βοηθήσει τὸ γάμο καὶ τὴν οἰκογένεια νὰ πραγματοποιήσουν τὸν προορισμό τους καὶ τοὺς στόχους τους.
- Ἡ ὀρθόδοξη πνευματικὴ ζωὴ συνιστᾷ τὸ ζωοποιὸ ἐκείνο κλίμα ποὺ θὰ συμβάλει στήν οἰκοδόμησι τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογένειας. Ζώντας σ' ἓνα τέτοιο μόνο κλίμα εἶναι δυνατό τὸ ζευγάρι νὰ πραγματοποιήσει τὰ ἰδεώδη καὶ τὶς ἐπιταγές τοῦ χριστιανικοῦ γάμου ποὺ ἀπὸ τὴν Παράδοσή μας χαρακτηρίζεται μυστήριο μέγα, μυστήριο ἀγάπης καὶ ἐκκλησία μικρῆ.
- Βιώνοντας οἱ ἔγγαμοι τὴ ζωὴ τους ὡς μικρὴ ἐκκλησία μέσα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ζωὴ ποὺ τὴ ζωογονεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καθότι Ἐκείνο εἶναι: «ζωῆς χορηγός», θὰ μπορέσουν νὰ αὐξηθοῦν ἐν Χριστῷ καὶ νὰ ἀνοίχτοῦν στήν κοινωνία τῆς Ἁγίας Τριάδος.
- Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ποὺ ζωογονεῖ τὴ μικρὴ ἐκκλησία ἐν Ἐκκλησίᾳ καθίσταται ἡ σταθερὰ ἐκείνη ποὺ θὰ διοχετεύει τὶς χάριτες γιὰ τὴν εὐστάθεια τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογένειας σύμφωνα πάντοτε μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.
- Τὸ ζευγάρι, ζώντας τὴ χριστιανικὴ ζωὴ ἐν Ἐκκλησίᾳ, παίρνει δύναμη γιὰ νὰ κατορθώσει: τὰ μεγάλα κατορθώματα τῆς πίστεως καὶ νὰ καρποφορήσει τοὺς καρπούς τοῦ Πνεύματος καὶ ὅλα ὅσα εὐχεται ἡ Ἐκ-

κλησία στην ακολουθία του μυστηρίου του γάμου να πραγματοποιήσει στη ζωή του.

Ο Ι. Χρυσόστομος διαβλέπει το τέλος και δίνει το μέτρο και την καταξίωση παντός κόπου και προσπάθειας προς αυτή την κατεύθυνση με τον ακόλουθο αριστοτεχνικό τρόπο:

«*Ἄν οὕτως οἱ γάμοι γένηται, ... τὰ τῆς οἰκίας εὖ διακείσεται, τῶν ἀρχόντων οὕτω διακειμένων*» και μετὰ τῆς οἰκίας οὕτως ἕκαστος δυνήσεται, τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς λέγω, και παιδων και οἰκειῶν, και τὸν ἐνταῦθα μετὰ ἀδείας ἀπάσης διανῦσαι βίον, και εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἰσελθεῖν».

(*Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον. Καὶ περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναίκας, PG 51. 240-241*).

1. Για τὴν ἀντίληψη τοῦ γάμου στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς μυστηρίου ἀγάπης και μικρῆς ἐκκλησίας, βλ. δμῶνυμο ἄρθρο μου στὸ περ. «Κοινωνία», τεῦχος Μαρτίου - Ἀπριλίου 1975, σ. 112-119.

2. Πρὸλ. Ματθαίου ζ' 14 και P. Evdokimov, Μυστήριον τῆς ἀγάπης (σὲ μετάφραση Ἀρχιμ. Σεραφεὶμ Ὁρφανοῦ, νῦν Μητροπολίτου Λαρίσης και Τυρνάβου), Ἀθήναι 1967 (τὸ γαλλικὸ πρωτότυπο εἶναι τοῦ 1962), σ. 66.

3. Μικρὴ «κατήχηση» σὲ θέματα τοῦ οικογενειακοῦ λειτουργικοῦ κύκλου μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τὸ ἕκτο κεφάλαιο, ποῦ ἐπιγράφεται «Τὸ χριστιανικὸ σπίτι», τοῦ βιβλίου τοῦ πρεσβυτέρου Michael B. Henning, Ὁ γάμος και ἡ χριστιανικὴ οἰκογένεια, κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Κων. Πολυζῶτδη, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 51-106. Πρόκειται για καλαίσθητη ἐκδοση τῆς Ἐνορίας τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴ Θεσσαλονίκη.

4. Συνοπτικὰ, διατύπωσα τὶς ἀνωτέρω θέσεις σὲ ἑμιλία μου στὰ πλαίσια εἰδικῆς συναντήσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμ-

βουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν στὸ Μιλάνο τῆς Ἰταλίας 2 μὲ 7 Νοεμβρίου 1979. Βλ. τὸ σχετικὸ κείμενο σὲ ἄρθρο μου στὸ περ. «Κοινωνία», τεῦχος Ὀκτωβρίου - Δεκεμβρίου 1982, σ. 376. Ὁραία διαπραγμάτευση τοῦ ἔλου θέματος εἶχε κάνει ὁ ἐκλιπὼν ρώσος ὀρθόδοξος θεολόγος Παῦλος Εὐδοκίμοφ στὸ βιβλίο του για τὸ γάμο ποῦ μνημονεύσαμε πιὸ πάνω, στίς σ. 64-65, 78-81. Στὴ σύνθεση πειρασμῶν και ἀπαντήσεων τοῦ Κυρίου, μοναχικῶν εὐχῶν και τῆς ἐφαρμογῆς τους στὸν «ἑσωτερικευμένο μοναχισμό τῶν λαϊκῶν», ὁ ἴδιος συγγραφεὺς ἀναφερόταν διεξοδικὰ στὸ ἔργο του, Ἡ πάλη μετὰ τὸν Θεὸν (σὲ μετάφραση I. K. Παπαδοπούλου), Θεσσαλονίκη, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν: Θεολογικὰ Δοκίμια I, 1970 (ἡ γαλλικὴ ἐκδοση εἶναι τοῦ 1964) σ. 156-182. Πρὸλ. Ἰωάννου Κορναράκη, Σχιζοφρένεια ἡ ἀσκητισμός; (Τὸ πρόβλημα μιᾶς ὑπαρξιακῆς ἐπιλογῆς), Θεσσαλονίκη, Ἐκδ. Ἀφῶν Κυριακίδη, 1983, σ. 66-83.

ΣΥΖΗΤΩΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΜΟ 1

Φροντίδα μας, ή οικογένεια

Ένα δείγμα τής φροντίδας τής Έκκλησίας για τὸ γάμο καὶ τὴν οικογένεια εἶναι προφανῶς καὶ ἡ μέριμνα ποὺ λαμβάνει, γιὰ μιὰ σωστὴ μετάδοση τῶν σχετικῶν μὲ τὸ γάμο καὶ τὴν οικογένεια ἀληθειῶν τῆς πίστεως πρὸς τοὺς νέους, τοὺς μελλονόμενους καὶ τοὺς γονεῖς τους. Ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας ἐλευθερώνει ἀπὸ χίλιες δυὸ συγχύσεις, παρεξηγήσεις, προκαταλήψεις καὶ φανερώνει κρυστάλλινο καὶ διαυγῆ τὸν λόγο τῆς Έκκλησίας σὲ μιὰ ἐποχὴ μάλιστα, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἀλήθεια γιὰ τὸ γάμο κακοποιεῖται ἀνεπίτρεπτα.

Ἐπιλοποίηση αὐτῆς τῆς φροντίδας εἶναι ἡ μὲ ποικίλους τρόπους παρεχόμενη ἐνημέρωση καὶ διαφώτιση τῶν μαθητῶν, ἡ προετοιμασία τῶν νέων γιὰ τὸ γάμο καὶ ἡ ἵδρυση τὸν τελευταῖο καιρὸ Σχολῶν Γονέων σὲ πολλὰς Ἱερὰς Μητροπόλεις γιὰ τὸ «ὅπως δεῖ τοὺς γονεῖς ἀνατρέφειν τὰ τέκνα»¹. Πέραν αὐτῶν διοργανῶνται ἐπίσης σειρὰς σχετικῶν ὁμιλιῶν σὲ μεμονωμένες ἐνορίες, ποὺ ἀπευθύνονται σὲ εὐρύτερο ἐνοριακὸ κοινὸ ἢ σὲ στενότερο κύκλο ἐξεδικειμένων ὁμάδων μαθητῶν καὶ φοιτητῶν.

Μέλημα τῶν διοργανωτῶν ὄλων αὐτῶν τῶν ἐκδηλώσεων εἶναι νὰ μποροῦν οἱ ἀλήθειες αὐτὲς νὰ φανερωθοῦν σὲ ὄλο τὸ εὖρος τους ὡς ἱκανῶς νὰ πραγματωθοῦν στὴ σύγχρονη ἐλληνικὴ κοινωνία. Ἀκόμα, νὰ ἐπισημανθοῦν οἱ τυχόν δυσκολίες καὶ τὰ ἐμπόδια καὶ νὰ συζητηθεῖ ὁ τρόπος ὑπερβάσεώς τους μὲ γνώμονα πάντα τὴν ὀρθόδοξη ἀντίληψη γιὰ τὸν γάμο καὶ τὴν οικογένεια καὶ

βοηθοῦς ἱκανὰ στελέχη τῆς Έκκλησίας, ποὺ δὲν εἶναι ἄμοιρα μιᾶς καθολικότερης παιδείας στὰ θέματα αὐτά.

Ἰδιαίτερα πάντως φαίνεται νὰ ἀπασχολεῖ τὰ ἀκροατήρια στὰ ὁποῖα ἀναφερόμαστε τὸ ζήτημα μιᾶς δυνάμεις συζήσεως τῆς ἑγγαμῆς μὲ τὴν ὀρθόδοξη πνευματικὴ ζωὴ. Μοῦ ζητήθηκε λοιπὸν ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους νὰ προγραμματίσω τρεῖς - τέσσερις συναντήσεις τοὺς μῆνες Μάρτιο καὶ Ἀπρίλιο καὶ νὰ εισηγηθῶ τὸ θέμα «Ὁρθόδοξη πνευματικὴ ζωὴ καὶ γάμος»². Στις βασικὰς γραμμὰς τὸ κείμενο τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν δημοσιεύτηκε μὲ ὁμώνυμο τίτλο στὸ τεύχος Ἀπριλίου 1985 τοῦ «Ἐφημερίου» (σ. 96-99 καὶ ἐδῶ στις σ. 113-127).

Κρίναμε, ὅτι τὸ ἄρθρο θὰ μποροῦσε νὰ βοηθήσει τοὺς Ἐφημερίους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ εἰσέρχονταν σὲ ποιμαντικὴ συνομιλία μὲ ζεύγη μελλονόμενων καὶ μὲ τοὺς γονεῖς τους ἐνὸς τῆς προπαρασκευῆς τοῦ γάμου τους. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, μὲ τὴν εἴσοδο στὴν πασχάλινὴ χαρμόσυνη περίοδο ἡ ἀναστάσιμη χαρὰ προσιδιάζει στίς «χαρές», στίς ὁποῖες πολλοὶ πιστοὶ εἰσέρχονται μὲ τὸ τέλος τῆς Μ. Σαρακοστής. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο διευρύναμε τὸν κύκλο καὶ καταστήσαμε κοινωνοὺς τῶν σκέψεών μας τοὺς ἄμεσα ὑπευθύνους γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ κληρικούς μας.

Στὸ σημερινὸ μας σημεῖωμα ἐπιθυμοῦμε νὰ μεταφέρουμε μὲ τρόπο συνοπτικὸ μερικὰ σημεῖα ποὺ ἐθίγησαν κατὰ τίς συζητήσεις ποὺ ἔγιναν μετὰ τίς ὁμιλίες.

Ἐφημεροποίηση ἢ ὁ ἔπαινος τῆς καθημερινότητος

Στις συζητήσεις μᾶς ἀπασχόλησε ἀρκετὰ τὸ ζήτημα, ἂν καὶ κατὰ πόσο εἶναι δυνατὴ ἡ πραγμάτωση ὄλων αὐτῶν ποὺ λέχθησαν κατὰ τὴν εἰσήγησιν. Μήπως οἱ θέ-

σεις που αναπτύχθηκαν είναι μία υπερβατική τοποθέτηση που κινδυνεύει να μην έχει απήχηση στην πραγματικότητα της καθημερινής ζωής; Μήπως παραμένουν ωραία και ύψιπετή λήγια προορισμένα για ύψηλές συχνότητες που δεν φθάνουν όμως στα χαμηλά και δεν πιστοποιείται τελικά λήψη στις χαμηλές συχνότητες;

Πώς να υπερβεί κάποιος τις καθημερινές δυσκολίες, τις ανθρώπινες αδυναμίες που διαπιστώνει κανείς έντονότερες μέσα στο γάμο, τις συνθήκες της σύγχρονης ζωής που δεν επιτρέπουν να αφιερώσουμε τον ανάλογο χρόνο στην ορθόδοξη πνευματική ζωή;

Στις αντιρρήσεις και αμφιβολίες που εγέρθηκαν βοηθήσε πολύ η σκέψη, ότι οι ύψηλές αυτές θεωρήσεις πραγματώνονται μέσα στην καθημερινότητα, στο έφημερο. Δεν αποκόπτομαι, δηλαδή, από τις συνήθειες μέριμνες της ζωής μου, αλλά τις διώνω με την προοπτική της παρουσίας του Χριστού και του Αγίου Πνεύματος στη ζωή μου. Όταν ασχολούμαι με τα παιδιά, με το μαγείρεμα, με την εργασία μου στο σπίτι, στο γραφείο, στο εργοστάσιο δεν «σχολάζω» από την επαφή μου με τον Κύριο. Είμαι μαζί Του, είναι μαζί μου.

Όλη η οικογένεια

Βέβαια, αυτό που αναφέραμε πιο πάνω μπορεί να είναι σχετικά εύκολο. Η δική μου, δηλαδή, προσωπική ζωή να πραγματοποιείται ευκολότερα γιατί με αφορά, και επί τέλους εγώ μπορώ και ελέγχω την κατάσταση. Όταν, όμως, πρόκειται για την πνευματική ζωή ολόκληρης της οικογένειας, συλλογικά, τότε τα πράγματα δυσκολεύουν περισσότερο.

Μπορεί ο ή ή σύζυγος να μην είναι του ίδιου πνεύματος, τα παιδιά να αντιδροῦν, άλλα πρόσωπα συγγενικά

να απορρίπτουν τις προτάσεις μας και η οικογενειακή ατμόσφαιρα να γίνεται έντελως ακατάλληλη για μια ειρηνική πνευματική ζωή. Γνωρίζουμε περιπτώσεις, που οι σύζυγοι, οι γονείς θέλουν σώνει και καλά να επιβάλλουν τις απόψεις τους ως προς τη θρησκευτική ζωή. Η επίμονη επιβολή ἐγκυμονεί κινδύνους ολοτελοῦς απορρίψεως τῶν απόψεων που θέλουμε να επικρατήσουν. Τα παιδιά αντιδροῦν, αντιτίθενται, οι σύζυγοι του «αντιθέτου» προνήματος ειρωνεύονται και ο αγώνας μας φαίνεται χαμένος.

Ἐδῶ ἀπαιτεῖται ἕνας ἐπιδέξιος χειρισμός. Ἡ ὑπομονή να ἀντικαταστήσει τὴν ἐπιμονή, ἡ ὑποβολή τὴν ἐπιβολή, ἡ ἀπόκρυψη στὸ ταμειο τὴ φανέρωση τῆς ἐσωτερικῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἐδῶ θὰ ἐργασθεῖ «ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος» να φέρει σὲ φῶς τοὺς καρπούς και τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος.

Μακρόπνοη προσπάθεια

Αυτό, όμως, θα γίνει: σιγά - σιγά. Θα ἀρκεσθοῦμε στὸν «ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον» κατὰ τὴν ὑπόδειξη τοῦ Κυρίου. Δὲν γίνονται ὅλα διὰ μιᾶς. Ὁ γάμος μπορεῖ ἴσως να σχεδιάζεται ἀπαξ διὰ παντός, ἀλλ' ἐκτελεῖται ἐφ' ὄρου ζωῆς. Εἶναι: «δρόμος μετ' ἐμποδίων», «ἀνώμαλος» ἀν θέλετε και «ἀντοχῆς», ὅχι: «ταχύτητος». Ἐμεῖς θέλουμε να γίνουμε πρωταθλητὲς σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα, σὲ ὅλες τὶς διαστάσεις τοῦ γάμου ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ἡμέρα ἢ και τὴν πρώτη νύχτα τοῦ γάμου. Τὸ να θεωροῦμε ἔτσι τὰ πράγματα θὰ ἦταν βασικό μας λάθος. Αὐτὰ δὲν κατορθώνονται γρήγορα.

Συχνὰ ἀκοῦμε να παραπονοῦνται οἱ ἄνθρωποι: «Δὲν προσεύχομαι ἀρκετά» δὲν ἔχω αὐτὴν τὴν ἀρετὴ» δὲν τὰ καταφέρνω με τὸν ἄνδρα μου, τὰ παιδιά, τοὺς γονεῖς;

τὰ πεθερικά μου». Βέβαια και δὲν τὰ καταφέρνεις, γιατί αὐτὰ ἀπαιτοῦν μιὰ συνεχή μαθητεία. Θὰ πῆσεις και θὰ σηκωθείς, θὰ ξαναπέσεις, θὰ σπάσεις τὰ μούτρα σου και πάλι και πάλι. Θὰ θέσεις ἐνδιάμεσους στόχους. Θὰ φθάνεις σὲ τέλη (σκοπούς) πού δὲν θὰ εἶναι τὰ τέλη τῆς ζωῆς σου, ἀλλὰ ἀτέλεστα τέλη. Ἡ τελειότητά σου θὰ εἶναι ἀτέλεστη. Θὰ θαδίζεις πρὸς τὴν τελειότητα και θὰ ἀναφωνεῖς:

«*Αὕτη οὖν ἡ τελεία τῶν τελείων ἀπέλεστος τελειότης*» (Ἰωάννης τῆς Κλίμακος).

Θὰ πρέπει ἀκόμα, μὲ τὴν ἀσκηση τῆς αὐτογνωσίας ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν σοφοῦ πνευματικοῦ πατέρα και γέροντα νὰ λάβεις ἐμπειρία τῆς πνευματικῆς ζωῆς και νὰ μάθεις νὰ διακρίνεις τὰ ἔρια και τὰ τάλαντά σου. Πόσα ἔχεις και τί κάνεις τελικά μ' αὐτά; Για νὰ μὴν ἀπογοητεύεσαι συνεχῆ, γὰ νὰ μὴ θέτεις ἀκατόρθωτους στόχους πού δὲν τοὺς φθάνεις ποτέ. Γιατί ἔτσι φθάνεις σὲ ἀπόγνωσιν και ἀπελπίζεσαι. Ἡ ἀπελπίσια εἶναι ὁ πιὸ κακὸς σύμβουλος.

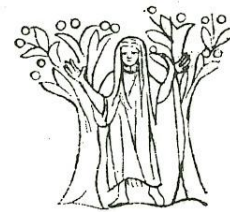
«*Ὅταν δὲ συνίωσι...*»

Τὸ ἴδιο μπορεί νὰ συμβεῖ και στίς πιὸ οἰκειές και στενές σχέσεις τοῦ ἀνδρογύνου. Ἐκεῖ εἶναι δυνατὸ νὰ μᾶς περιμένουν ποικίλες δυσκολίες, πικρίες και ἀπογοητεύσεις. Ἡ θαθεῖα αὐτῆ ἐσωτερικῆ του ζωῆ γαμίζει τὸ ζευγάρι: μὲ ὑψηλὴ προσμονή και μεγάλες προσδοκίες. Πολλές φορές ἕδω δρέπει πικροὺς καρπούς, γίνονται πικρὸ ψωμί.

Γιατί, σ' αὐτὸν ἕδω ἀκριθῶς τὸν χῶρο ἔχουμε ἔκρηξη ποικίλων και πολυωνύμων δυνάμεων, πού ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ παραμείνουν αὐτόνομες, ἀνένταχτες, και νὰ

δροῦν ἔτσι: ἀσκοπα και καταστροφικά. Δυνάμεις πού εἶναι δυνατὸ νὰ μᾶς μπερδέψουν. Δυνάμεις πού πιστεύουμε ὅτι θὰ μπορέσουμε νὰ τίς τακτοποιήσουμε, νὰ τίς διοχετεύσουμε στηριζόμενοι: στίς δικές μας δυνατότητες ἐνῶ ἀπαιτεῖται: μιὰ δυναμικὴ πλασίωσή τους.

Πολλές φορές κάνουμε τὸ μοιραῖο σφάλμα αὐτῆ τῆν οἰκεία πτυχῆ τῆς συζυγικῆς μας ζωῆς νὰ τὴν ἀποσύρουμε ἀπὸ τὸ δῆμμα τοῦ Θεοῦ, νὰ τὴ ζοῦμε ἀπόκρυφα, νὰ ξ ε χ ν ἄ μ ε ὅτι: οἱ σύζυγοι: «ὅταν συνίωσιν οὐκ εἰκόνα ἄψυχον, οὐδὲ εἰκόνα τινός τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' αὐτοῦ ποιοῦντες τοῦ Θεοῦ»³, νὰ μὴν ἐπικαλούμεθα τὸ ὄνομα και τὴ βοήθειά Του γὰ τὴν «ὁμόνοια ψυχῶν και σωματῶν». Ἡ Ἐκκλησία μας ἕως προσευχήθηκε και εὐχήθηκε κατὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου γ: αὐτὴν ἀκριθῶς τὴν «ὁμόνοια».

Ὅλες αὐτὲς οἱ δυνάμεις γὰ τίς ὁποῖες κάναμε λόγο, εἶναι ἀλήθεια ὅτι: θέλουν μιὰ μ ε τ α μ ὀ ρ φ ω σ η χωρὶς ἕως νὰ χάσουν τὸν χαρακτήρα τους. Μεταμόρφωση μέσα ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, μέσα ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς προσευχῆς. Ἡ ὁμόνοια δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν δικῶν μας μόνο δυνάμεων, και αὐτὲς οἱ δυνάμεις ἄλλωστε δὲν ἀνήκουν μόνο σ' ἐμᾶς. Χρειάζονται: μιὰ ὀλιγοπνευματική, ψυχοσωματικὴ μεταμόρφωση και ἀναγέννηση.

Είνα: αὐτὸ πού τόσο ἐπιτυχημένα ἐκφράζει: ἡ εὐχὴ μετὰ τὸν καθαγιασμό τῶν τιμίων δώρων στῆ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου: «Κύριε, τὰς συζυγίας αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ διατήρησον».

Τὸ μέγα αὐτὸ μυστικὸ τὸ εἶχε ὑποδείξει: ὁ ἄγγελος Ραφαήλ (Ἀζαρίας) στὸν Τωβία, ὅταν ἐπρόκειτο γὰρ συναντήσουν τὴν Σάρρα, τὴν μέλλουσα γυναίκα του:

«Ὅταν δὲ προσπορεύῃ αὐτῇ, ἐγέρθητε ἀμφοτέρω καὶ βοήσατε πρὸς τὸν ἐλεήμονα Θεόν, καὶ σώσει ὑμᾶς καὶ ἐλεήσει» (Τωβίτ σ' 18).

Τὸ βιβλίον τοῦ Τωβίτ λίγο πρὶ κατω (ἡ' 4-9) διασώζει: τὸ περιεχόμενον τῆς προσευχῆς αὐτῆς πού ἀπήγγειλε ὁ Τωβίας, ἀφοῦ προέτρεψε τὴ Σάρρα σὲ προσευχῆ. Τὸ κείμενον εἶναι ἀποκαλυπτικὸ γι' αὐτὸ καὶ τὸ παραθέτομε.

Ὡς δὲ συνεκλείσθησαν ἀμφότεροι, ἀνέστη Τωβίας ἀπὸ τῆς κλίνης, καὶ εἶπεν

—ἀνάσθηθι, ἀδελφὴ, καὶ προσευξάμεθα, ἵνα ἐλεήσῃ ἡμᾶς ὁ Κύριος.

Καὶ ἤρξατο Τωβίας λέγειν

—εὐλογητὸς εἶ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν,

καὶ εὐλογητὸν τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον

καὶ ἐνδοξον εἰς τοὺς αἰῶνας.

εὐλογησάτωσάν σε οἱ οὐρανοί,

καὶ πᾶσαι αἱ κτίσεις σου.

—οὐ ἐποίησας Ἀδάμ,

καὶ ἔδωκας αὐτῷ βοηθὸν Ἐῦαν

στήριγμα τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

ἐκ τούτων ἐγενήθη τὸ ἀνθρώπων σπέρμα.

—οὐ εἶπας

οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον,

ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν ὅμοιον αὐτῷ.

—καὶ νῦν, Κύριε,

οὐ διὰ πορνείαν ἐγὼ

λαμβάνω τὴν ἀδελφὴν μου ταύτην,

ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας ἐπίταξον ἐλεῆσαι με,

καὶ αὐτῇ συγκαταγηραῶσαι.

—καὶ εἶπεν μετ' αὐτοῦ

ἀμήν.

Καὶ ἐκοιμήθησαν ἀμφότεροι τὴν νύκτα.

Ἐμεῖς, ὅμως, καθὼς προαναφέραμε, συχνὰ ξεχνᾶμε τίς πολυτιμίες αὐτῆς ὑποθήκης καὶ λησμονοῦμε ὅτι ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου εἶναι: κάτ' ἐπὶ πρὸς: «γὰ ἐπαναλαμβάνεται», γὰ ἐπανερχονται, δηλαδή, καὶ γὰ μελετοῦν οἱ σύζυγοι: αὐτὸ τὸ κείμενον κάθε τόσο. Νὰ ἐμβαθύνουν στὶς ἔννοιες πού περιέχει, γὰ παίρνουν δύναμη, φωτισμό, καθοδήγηση. Ἡ ἀκολουθία τοῦ γάμου εἶναι: ἕνας «χάρτης πορείας», ἕνας «καταστατικὸς χάρτης» θάσει: τοῦ ὁποίου ρυθμίζονται οἱ διαδικασίες τῆς ἑγγαμῆς ζωῆς.

1. Ὁ ἐντὸς εἰσαγωγικῶν τίτλος εἶναι ὁμιλία τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου. Τὸ ἀρχαῖον κείμενον μὲ εἰσαγωγή, μετάφραση καὶ σημειώσεις ἐξέδωσε ὁ Δ. Ν. Μωραΐτης στῆ Βιβλιοθήκη «Παπύρου» ἀριθ. 96, Ἰωάννου Χρυσόστομο (Πατρίκα γ γ ι κ α), Ἀθήναι 1940. Ὁ Π. Στάμος, συγκέντρωσε σὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοση Ὁμιλίες τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων, Ἀθήναι 1962. Πραγματικὰ, ὁφίσταται πρὶν ἀπὸ τὸ ὄνομα μία «Πατερικὴ Σχολὴ Γονέων». Βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, Ποιμαντικὴ προετοιμασία τῶν μελλονδύμων, Ἀθήναι 1971, σ. 18.

2. Οἱ Ὁμιλίες αὐτῆς ἔγιναν στὸν Ἱ. Ναὸ τῆς Ἁγίας Φιλοθέης (Φιλοθέη Ἀθηνῶν), στὶς Σχολὰς Γονέων Καλλιπόλεως καὶ Καστέλλας τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Πειραιῶς καὶ στὸν Χριστιανικὸ Ὁμιλο Φοιτητῶν καὶ Ἐπιστημόνων (Χ.Ο.Φ.Ε.).

3. Ἱ. Χρυσοστόμου, εἰς Κολοσσαεῖς ὁμιλία 12,5, PG 62, 387.

ΣΥΖΗΤΩΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΜΟ 2

Καταστατικός χάρτης

Όταν, στις όμιλίες μας για την ορθόδοξη πνευματική ζωή και το γάμο αναφερθήκαμε στον πλοῦτο που ἔνυπάρχει στην ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου και τὴν ἀποκαλέσαμε «καταστατικὸ χάρτη» τοῦ γάμου, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς ζήτησαν νὰ πληροφορηθοῦν κατὰ ποῖο τρόπο θὰ μπορούσαν νὰ ἐμβαθύνουν στὶς ἀλήθειες ποὺ προσφέρει τὸ κείμενο αὐτό. Πρότειναν μάλιστα νὰ γίνει κάποια σχετικὴ ἔκδοση ποὺ θὰ προσφερόταν ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς στοὺς νεονύμφους ἢ τοὺς μελλονύμφους πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο ὡς βοήθεια κατὰ τὴν προετοιμασία τους. Ἐνας καταστατικὸς χάρτης ἀπαιτεῖ ἀσφαλῶς ἐρμηνεῖες και ἐξηγήσεις, διευκρινήσεις και ἐπεξηγήσεις.

Ὅσο κι ἂν ἡ λατρεία ἀποτελεῖ στὴν οὐσία μιὰ λαϊκὴ —γιὰ ὅλο τὸ λαό, δηλαδὴ— κατηχητικὴ ἐπιμόρφωση και ἡ συχνότητα μὲ τὴν ὁποία παρακολουθοῦμε τὴν ἀκολουθία τοῦ γάμου ὡς προσκεκλημένοι θὰ βοηθοῦσε μικροὺς και μεγάλους στὴν ἐμπέδωση αὐτῶν τῶν ἀληθειῶν, ἐν τούτοις ἡ γ λ ὡ σ σ α της, ὄχι ἀπόλυτα νοηματικὰ κατανοητὴ γιὰ τὸ λαό, και πολλὲς φορὲς ὁ τ ρ ὀ π ο ς τελείως της, περιορίζει ἢ και ἀποκρύπτει τὴ διαφάνεια τῶν νοημάτων και τῶν εἰκόνων. Αὐτὴ ἡ πραγματικὴ καθιστᾷ ἀναγκαία τὴν προσφυγὴ μας σὲ βοηθήματα γιὰ νὰ ἐμβαθύνουμε στὶς ἔννοιες και στὸ νόημα τῶν εἰκόνων και τῶν συμβόλων ποὺ περιέχει¹.

Περιττεύει, νομίζω, νὰ τονίσουμε τὸ πόσο πολῦτιμος γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ κειμένου εἶναι και ὁ τρό-

πος μὲ τὸν ὁποῖο τελεῖται ἐκάστοτε ἡ τελετὴ τοῦ γάμου. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἔχουν τὴ θέση τους ὀρισμένες σκέψεις και προτάσεις ποὺ εἶχαν δημοσιευθεῖ στὸ περιοδικὸ «Ἀνάπλασις» τὸ περασμένο φθινόπωρο². Τὶς ὑπενθυμίζουμε, γιὰτι ὅπως τόνιζε ἐπιλογικὰ ὁ ἀρθρογράφος, τὸ κέρδος θὰ εἶναι ἀνυπολόγιστο μὲ τὴν ἀποκατάσταση και παλινόρθωση αὐτὴ τοῦ μυστηρίου.

«Συγκεκριμένα καλὸ εἶναι νὰ προσεχθοῦν τέσσερα πράγματα ἀπὸ τὸν ἱεραργό:

α) Πρὶν ἀρχίσει τὸ μυστήριον, νὰ πει δυὸ λέξεις —ὄχι περισσότερες— γιὰ τὴν ἐπιβαλλόμενη τάξη και εὐπρέπεια.

β) Νὰ διαβάξει τὰ ἀναγνώσματα και νὰ ἀπαγγέλλει τὶς εὐχὲς μὲ πολὺ καθαρὴ ἔκφραση και ὀρθὴ ἀπαγγελία, χωρὶς διασύνη και προχειρότητα, ὥστε νὰ ἐμπνεύσει τὸ σεβασμὸ και τὴν εὐλάβεια στὸ ἐκκλησίασμα.

γ) Ἐνας βοηθὸς του —ἐπίτροπος ἢ ἄλλο κατάλληλο πρόσωπο— νὰ ἐπιβλέπει τὴν τάξη και νὰ μὴν ἐπιτρέπει στοὺς παρισταμένους νὰ πηγαινοέρχονται οὔτε στοὺς φωτογράφους νὰ πλησιάζουν τὴν ὥρα τοῦ μυστηρίου.

δ) Νὰ λείψουν τὰ τυχερὰ και νὰ καταργηθοῦν αὐστηρὰ οἱ ἀγοραπωλησιές στὸ ἱερὸ αὐτὸ γεγονός.

Ἐὰν αὐτὰ τὰ στοιχειώδη πράγματα προσεχθοῦν μὲ συνέπεια, μπορεῖ νὰ ἐπικρατήσῃ μιὰ ἀτιμόσφαιρα σοβαρότητας και ἱερότητας, πράγμα ἐντελῶς ἀπαραίτητο. Ὁ ἱερεὺς εἶναι κύριος μέσα

στό ναό και πρέπει να κάνει σεβαστή τη θέση του και αποδεκτές τις οδηγίες του. Δεν μπορεί να τον κάνει ό,τι θέλει ο κουμπάρος ή ο γαμπρός. Έχουμε παραδείγματα που δείχνουν ότι μπορεί να επιβληθεί χωρίς φασαρίες και τσακωμούς. Ο λαός τελικά θα το καταλάβει και θα υπακούσει».

Άνοιγμα στους όριζοντες του κόσμου

Μια έγγυτερη ένασχύληση με το κείμενο της ακολουθίας θα είχε σαν αποτέλεσμα τη βαθύτερη κατανόησή του και θα αποκάλυπτε τις ποικίλες διαστάσεις του γάμου, στις όποιες ανοίγει ή Έκκλησία μας τους έγγάμους. Ο έγγάμος άνθρωπος καλείται με το γάμο του να ασκήσει ένα πολυδιάστατο άνοιγμα πρός το Θεό, τον ή την σύζυγο, τὰ παιδιά, τους άλλους, τον κόσμο. Καλείται να κινηθεί κεντρομόλα και φυγόκεντρα στους όριζοντες τους δικούς του και του κόσμου. Αυτή τη διπλή κίνηση την είχα διατυπώσει παλαιότερα με τον ακόλουθο τρόπο:

«Είς μίαν πρώτην κεντρομόλον στιγμήν της κοινωνίας του, το ζεύγος έρευνά την ένότητα της σχέσεώς του και από την μοναδικότητά του έμβαθύνοντας την δική του καθολικότητα, έρχεται εις σχέσιν με το σύνολον των ζευγών. Είς μίαν δευτέραν στιγμήν κεντρόφυγον, το ζεύγος έχοντας εύρει την ταυτότητά του, τίθεται κατά μέρος διά να ανοιγή πρός τον Θεόν, τὰ παιδιά και τους άλλους»³.

Αυτή την κεντρομόλα και κεντρόφυγη κίνηση του ζευγαριού νομίζω ότι την αποδίδει άριστουρηματικά μια σύνθεση του διάσημου όλλανδου αρχιτέκτονα Aldo

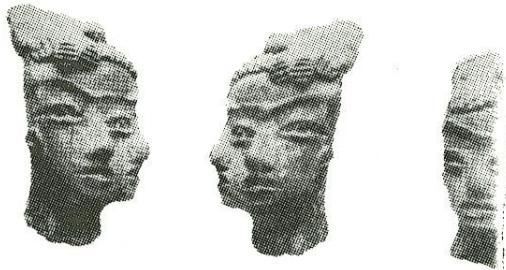
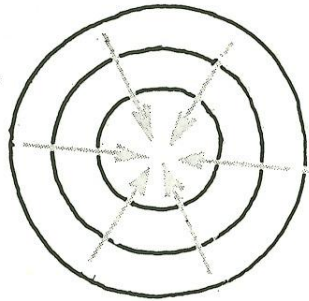
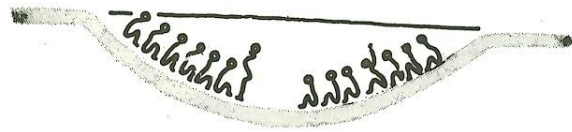
Van Eyck που εύτυχήσαμε να δούμε στην Άθήνα, στην Έκθεση που όργάνωσε ή Έθνική Πινακοθήκη 17 Σεπτεμβρίου έως 23 Οκτωβρίου 1983⁴.

Άκολουθία του Ίησοϋ και γάμος

Η έμβάθυνση στο κείμενο της ακολουθίας του γάμου είναι δυνατό να βοηθήσει τον έγγάμο στη χ ρ ή σ η τ ω ν ά γ α θ ω ν, ώστε να μάθει να είναι αυτότης, να έπαρκει στις ανάγκες του και να περισσεύει σ' αυτούς που έχουν ανάγκη. Ο πλοϋτος του μεταβάλλεται τότε σε «πτωχεία τῷ Πνεύματι» (πρβλ. Ματθαίου ε' 3 και Λουκά ζ' 20), ό ίδιος γίνεται άκτημων ως έλεήμων και φιλόξενος συναγτώντας έτσι την άκτημοσύνη των μοναχών. Στην περίπτωση μάλιστα των έγγάμων οι σύζυγοι φαίνεται ότι δεν κατέχουν και δεν έξουσιάζουν ούτε και αυτά τους ακόμα τὰ σώματα (δλ. Α' Κορινθίους ζ' 4).

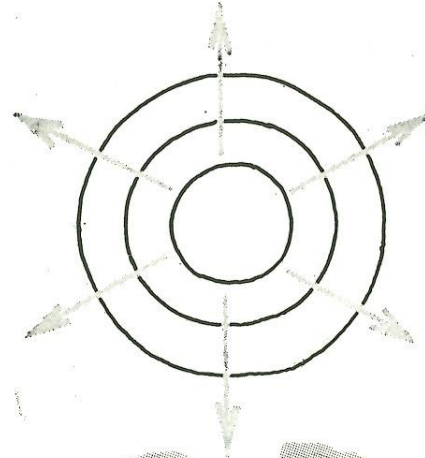
«Υποτασόμενοι άλλήλοις έν φόβω Χριστού» (Έφεσίους ε' 21), οι έγγάμοι είναι έκτεθειμένοι στην πιό παράδοση ή π α κ ο ή, που τους κάνει να υποτάσσονται και να υπακούουν σε παράλογους πολλές φορές «γέροντες». Αυτοί μπορεί να είναι ό άνδρας τους, ή γυναίκα τους, τὰ παιδιά τους, ή άπρόσμενη ή και αναμενόμενη, άναπόφευκτη πολλές φορές καθημερινή πραγματικότητα.

Για όλα αυτά τὰ θέματα που συζητάμε ή ακολουθία του γάμου δεν μάς αφήνει άκαθοδήγητους. Προβάλλει, είναι αλήθεια, ως πρότυπα τόσα άγια ζεύγη. Τον Άβραάμ και τη Σάρρα, τον Ίσαάκ και τη Ρεβέκκα, τον Ίακώβ και τη Ραχήλ, τον Μωσή και τη Σεπφώρα, τον Ίωσήφ και την Άσυνέθ, τον Ζαχαρία

Κεντρομόλα...

"Ανθρωποι καθισμένοι ομόκεντρα σ' ένα κοίλωμα, ἀτενίζοντας ἀπὸ μέσα τὸ κέντρο καὶ ἄνθρωποι καθισμένοι ομόκεντρα σ' ἕνα λόφο ἀτενίζοντας πρὸς τὰ ἔξω τὸν ὀρίζοντα. Δύο εἶδη κεντρότητας: Δύο τρόποι γιὰ νὰ βρισκονται μωζὶ ἢ μόνον. Οἱ εἰκόνες φυσικά, ἔχουν διαφορούμενες ἔννοιες - μολοντί ὁ λόφος ἀποκαλύπτει, ὅ,τι πιθανὸν κρύβει τὸ κοίλωμα:

καὶ κεντρόφυγη κίνηση.

ὁ ἄνθρωπος εἶναι στραμμένος καὶ πρὸς τὸ κέντρο καὶ πρὸς τὸν ὀρίζοντα. (Ὁ ὀρίζοντας καὶ τὸ μετατοπιζόμενο κέντρο, τὸ κέντρο καὶ ὁ μετατοπιζόμενος ὀρίζοντας). Λόφος καὶ κοίλωμα, ὀρίζοντας καὶ κέντρο, μοιράζονται ἀπ' τοὺς καθισμένους ομόκεντρα. Ἀμφότερα τοὺς συνδέουν καὶ τὰ δύο τοὺς θέλγουν (Aldo Van Eyck).

Συνάντηση του Ἰωσήφ με τὴν Ἀσυνέθ, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς. Κρατοῦν κλάδο καὶ τείνουν τὰ χέρια τους ἔμπροσθέντα σὲ χειρονομία λόγου.

Ἀπὸ τὸν ὑπ' ἀριθ. 100 κώδικα, φύλλο 40β τῆς Ἱ. Μονῆς Κωνσταντινουπόλεως. «Οἱ θησαυροὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρόρου», Σειρά Α'. Εἰκονογραφημένα χειρόγραφα, Τόμος Α', «Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν» 1973, σ. 267, 459.

καὶ τὴν Ἑλισάβετ, τὸν Ἰωακείμ καὶ τὴν Ἄννα. Ἐναπόκειται σὲ μᾶς νὰ ἐπισημάνουμε τὶς ἰδιαιτερότητες τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτά. Νὰ ἐξαγάγουμε μεγάλα μαθήματα καὶ συμπεράσματα γιὰ τὴ ζωὴ μας ἔτσι καθὼς προκύπτουν ἀπὸ τοὺς βίους τους. Ἡ ὑπακοή - ὑποταγή στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι θεμελιώδης «σταθερά» τόσο τοῦ μοναχικοῦ ὅσο καὶ τοῦ συζυγικοῦ βίου. Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ, γιὰ παράδειγμα, παραμένει φωτεινὸ μετέωρο ὑποταγῆς καὶ παράδοξης ἀποδοχῆς τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ (βλ. Γενέσεως κδ' 1-19).

Καὶ σὲ ἄλλα ἐπίπεδα εἶναι διδακτικὴ ἡ ἐντύπωση στοὺς βίους τῶν «ἐγγάμων ἀγίων» ποὺ ἀναφέρει ἡ ἀκολουθία. Ὁ Ἰωσήφ ἔχει πολλὰ νὰ μᾶς διδάξει γιὰ τὴν ἀμφίσημη ἔννοια τῆς σ ω φ ρ ο σ ὺ ν η ς. Ἡ σωφροσύνη ὡς ἐγκράτεια πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο, ποὺ ἐπιβραβεύεται στὸ τέλος μὲ τὰ στέφανα - μισθὸ τῆς σωφροσύνης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἑμιλία (συνέυρεση, συνουσία) τῶν συζύγων καὶ εὐφροσύνη. Ἡ σωφροσύνη, τελικὰ, μπορεῖ νὰ ὀριστεῖ ὡς ἡ συνετὴ καὶ σύμφωνα μὲ τὶς καταστάσεις ζωῆς ποὺ ζοῦμε χρῆση τῆς ἐρωτικῆς μας ὀρμῆς (πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο ἢ μέσα στὸ γάμο, ὡς παρθένοι ἢ ἔγγαμοι)⁵. Σημασία ἔχει νὰ προσέξουμε τοὺς «κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ» καὶ τὴν τροπὴ — ὄχι, θέβαια τὴ ντροπή—, ποὺ παίρνουν οἱ δυνάμεις μας ἀπὸ ἓνα σημεῖο καὶ μετὰ. Ὁ Ἰωσήφ δὲν ντράπηκε νὰ φύγει γυμνὸς μακριὰ ἀπὸ τὴ γυναῖκα τοῦ Πετεφρῆ, γι' αὐτὸ καὶ τροπαιοῦχος συνάντησε τὴν Ἀσυνέθ (Γενέσεως λθ' 7-12' μα' 45).

Στις λίγες γραμμὲς ποὺ προηγήθηκαν κάναμε μερικὲς μόνο νύξεις γιὰ τὸ κέρδος ποὺ μπορούμε ὡς ἔγγαμοι νὰ ἀποκομίσουμε ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου γιὰ τὴ δική μας ἀκολουθία τοῦ Ἰησοῦ καὶ

τήν ανταπόκριση και απάντηση στις λεγόμενες ευαγγελικές σ υ μ β ο υ λ έ ς (παρθενία, ἀκτημοσύνη, ὑπακοή). Είναι, βέβαια, ὀλόκληρη τ έ χ ν η νὰ εὐφραίνεσαι σωφρονῶν, πτωχὸς νὰ περισσεύεις εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, νὰ πορεύεσαι ἐν εἰρήνῃ ἐργαζόμενος τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ ὑποτασσόμενος στὸ θέλημά Του. Ἀξίζει ὁμως τὸν κόπο νὰ τὸ ἐπιχειρήσουμε καὶ νὰ προσφέρουμε καὶ μεῖς, μὲ τὸ δικό μας, βέβαια, τρόπο, τίς ἀπαντήσεις μας στὶς συμβουλές αὐτές ὡς δ ῶ ρ α πρὸς τὸ Θεό⁶.

Τὸ συγκεκριμένο καὶ ὁ γάμος

Θὰ περατώσω τὸ σημερινὸ ἄρθρο μὲ τὸ π α ρ ἄ δ ε ι γ μ α ἐνὸς σύγχρονου ζευγαριοῦ ἀπὸ τῆ Γαλλία, ποὺ μᾶς βοηθᾷ νὰ σχηματίσουμε μία συγκεκριμένη εἰκόνα γιὰ τὸν τρόπο ἀσκήσεως τῆς «ἀκτημοσύνης» καὶ τῆς παραιτήσεώς μας ἀπὸ τὰ περισσὰ ὡς περιττὰ ὥστε νὰ περισσεύουμε σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκη.

Λίγες ἑβδομάδες πρὶν παντρευτοῦν, ὁ Γιάννης καὶ ἡ Κατερίνα συνόδεψαν τὸ προσκλητήριο γάμου ποὺ ἔστειλαν στοὺς προσκεκλημένους τους, μὲ τὸ ἀκόλουθο σημείωμα ἀναφορικά μὲ τὰ γαμήλια δῶρα.

«Πολλοὶ μᾶς ρωτοῦν σχετικὰ μὲ τὰ δῶρα ποὺ θὰ θέλαμε νὰ μᾶς προσφέρουν μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου μας.

Μὲ πολὺ ἀπλὸ τρόπο θέλουμε νὰ σᾶς καταστήσουμε κοινωνοὺς τῆς ἀκόλουθης ἐπιθυμίας μας.

Κάνοντας μιὰ πρώτη ἐκτίμηση τῆς καταστά-

σεώς μας διαπιστώνουμε, ὅτι αὐτὴ τῆ στιγμῇ ἔχουμε ὅσα θεωροῦνται ὡς ἀπαραίτητα γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ζήσουμε. Ἐπιθυμοῦμε, λοιπόν, νὰ ἐκφράσουμε τὴν εὐχή, τὸ ποσὸ ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ γαμήλιο δῶρο ποὺ θὰ μᾶς χαρίζατε, νὰ τὸ μοιραστοῦν:

—ἡ Καθολικὴ Ἐπιτροπὴ ἐναντίον τῆς πείνας, —καὶ ἕνα ἴδρυμα ὑποδοχῆς προσώπων ποὺ ἐρίσκονται σὲ εἰδικές ἠθικὲς δυσκολίες. Τὸ ἴδρυμα θὰ ἐπιλεγεῖ μὲ κλήρωση ἀνάμεσα σὲ περισσότερα.

Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ γίνεῖ αὐτὸ σᾶς προτείνουμε νὰ στείλετε τὴν προσφορὰ σας —μὲ τραπεζικὴ ἢ ταχυδρομικὴ ἐπιταγή, στὴν ὁποία θὰ ἀναγράφεται ὅτι τὸ ἀποστελλόμενο ποσὸ ἀφορᾷ τὸν γάμο τοῦ Γιάννη καὶ τῆς Κατερίνας— στὸν πατέρα... (τάδε) ἐφημέριο τῆς ἐνορίας... (τάδε), ὁ ὁποῖος καὶ θὰ μᾶς ἐμβάσει τὸ συνολικὸ ποσὸ χωρὶς μνεῖα τῶν ὀνομάτων τῶν συγκεκριμένων δωρητῶν.

Σᾶς εὐχαριστοῦμε ἐκ τῶν προτέρων ποὺ θελήσατε νὰ συμμετάσχετε σ' αὐτὴ μας τὴν ἐπιλογή⁷.

Θὰ μπορούσαμε ἀσφαλῶς νὰ πολλαπλασιάσουμε τὰ παραδείγματα γιὰ σύγχρονες ἐφαρμογές στὴν καθημερινὴ πράξη τῶν ποικίλων διαστάσεων τῆς ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς μέσα στὸ γάμο. Ἄς ἀρκεσθοῦμε ὁμως σὲ ὅσα ἀναφέραμε μέχρι τώρα καὶ ἄς κλείσουμε τὴν παρένθεση τῶν συζητήσεων ποὺ ἀνοίξαμε «συζητώντας γιὰ τὸ γάμο» μὲ τὴν προσθήκη ὀρισμένων «παραλειφθέντων».

1. Τέτοιου είδους βοηθήματα θα συμπεριλάβουμε στη βιβλιογραφία που θα δημοσιεύσουμε σε προσεχές τεύχος του «Εφημερίου».

2. Τεύχος Σεπτεμβρίου - Οκτωβρίου 1984, σ. 30. Ο τίτλος του άρθρου ήταν, «Ο γάμος: μυστήριο και όχι παιχνίδι» (σ. 29-30).

3. Βλ. άρθρο μου: Μυστήριον αγάπης - εκκλησία μικρά. Ο γάμος εις τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. «Κοινωνία», Ἀθήναι 1975, σ. 13.

4. Ἡ σύνθεση καὶ τὸ κείμενο τοῦ Aldo Van Eyck προέρχεται ἀπὸ πολύπτυχο τεύχος, ἔκδοση τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκθέσεως, Ἀθήνα 1983.

5. Βλ. ἄρθρο μου: Σεξουαλικὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ παιδιοῦ. Θεολογικὴ προσέγγιση, στὸ περ. «Ἐκλογή (Θεμάτων Κοινωνικῆς Προνοίας)», τεύχος 52, Αὐγούστος 1980, σ. 107-108.

6. Γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν «εὐαγγελικῶν συμβουλῶν» ὡς προσφορᾶς δώρων πρὸς τὸ Θεό, κάνει λόγο ὁ Ἀββᾶς Δωρόθεος στὴν Α' Διδασκαλία του, παράγραφοι 11-13. Βλ. Ἐ ρ γ α Ἀ σ κ η τ ι κ ᾶ, Ἀθήναι, Ἐκδ. «Ἐτοιμασία», 1981, σ. 90-93.

7. Τὸ προσκλητήριο καὶ τὸ σημεῖωμα ἔθεσε στὴ διάθεσή μου ὁ π. Ἡλίας Μαστρογιαννόπουλος τὸν ὁποῖο καὶ εὐχαριστῶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτή.

ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ

Διέξοδοι λογισμῶν

Οἱ σκέψεις μας, οἱ λογισμοὶ μας, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε μιὰ ποιητικὴ εἰκόνα, μοιάζουν μετὰ πουλιὰ που φτερουγίζουν, πετοῦν, προτρέχουν καὶ συνωστιζοῦνται στὴν ἔξοδο τοῦ μυαλοῦ μας. Συνωθοῦνται γιὰ νὰ προλάβουν νὰ δοῦν τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἢ τῆς νύχτας στὴν ἄκρη τῆς γλώσσας μας ἢ τοῦ μολυβιοῦ μας. Διαπιστώνουμε τότε, ὅτι εἶναι ἀδύνατο, μέσα στὰ ὄρια τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου που διαθέτουμε, νὰ τοὺς διατυπώσουμε καὶ νὰ τοὺς κάνουμε νὰ χωρέσουν ὅλοι. Ὁ ζωτικὸς χώρος παραμένει πέπερασμένος.

Πάντοτε μένουν πίσω μυριάδες σκέψεις, ἄπειροι λογισμοί, πικραμένοι, παραπονεμένοι, γιατί δὲν μπόρεσαν νὰ λάβουν σάρκα καὶ ὀστά· ὀπισθοχωροῦν, τότε, καὶ χάνονται προσωρινά. Ἐπανερχοῦνται, ὅμως, καὶ στροβιλίζουν στὸ μυαλὸ καὶ «πιάνουν ἕνα περίεργο τραγούδι, σὰν ψυχὲς που κατάργησαν τὸ θάνατο, τὴ στιγμή που ξαναρχίζουν νὰ γίνονται δέρμα καὶ χεῖλια» (Γιώργος Σεφέρης).

Αὐτά, λοιπόν, που παραλείπουμε ξαναρχοῦνται συχνὰ στὸ νοῦ μας. Εἶναι σκέψεις που δὲν προφθάσαμε νὰ καταγράψουμε, φωτογραφίες που ἀμελήσαμε νὰ ἐμφανίσουμε ἢ ἀκόμα καὶ νὰ ἐκτυπώσουμε. Ἡ δουλειὰ ἐνδὸς ἀρθρογράφου γίνεται πάντα «ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου». Πιεζόμαστε καὶ πιέζουμε, ὁ χρόνος μᾶς συνθλίβει ἢ τὸ θρίσκουμε αὐτὸ σὰν δικαιολογία.

Σὲ ἡσυχότερες ὥρες ἀναλογιζόμαστε τίς παραλείψεις μας καὶ ὁμολογοῦμε ὅτι, πράγματι, ἐκείνη ἢ εἰκό-

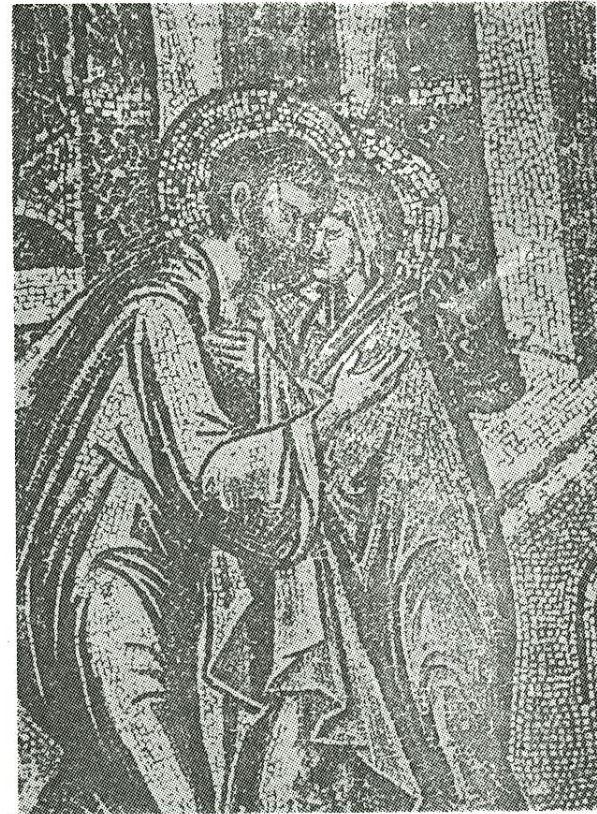
να θά ταίριαζε πιό πολύ, ή άλλη σκέψη θά συμπλήρωνε καλλίτερα, αυτό τό σχόλιο θά διεύρυνε περισσότερο τούς όρίζοντες, και τότε προσπαθοΰμε νά πείσουμε τόν έαυτό μας, ότι ή άγγλίδα μυθιστοριογράφος Βιρτζίνια Γούλφ (1882 - 1941), είχε δίκιο, όταν ισχυριζόταν, πώς «ό,τι δέν έχει γραφεί είναι σά νά μήν έχει συμβεί».

Προσπαθοΰμε, λοιπόν, ν' αποδείξουμε, ότι κι εκείνο τό είχαμε σκεφτεί και τό άλλο τό είχαμε ύπολογίσει, μήπως τυχόν κάποιος τρίτος επιχειρήσει ν' άμφισβητήσει τήν πατρότητά του, στην περίπτωση μάλιστα πού είχαμε τήν άπερισκεψία νά τό ανακοινώσουμε πριν τό καταγράψουμε.

Έπομένως, στό σημερινό σημείωμα θά ήθελα νά δώσω διέξοδο σέ μερικά άπό εκείνα πού είχα προγραμματίσει νά περιλάβω και δέν περιέλαβα τελικά στις «συζητήσεις για τό γάμο». Σκόρπιες σκέψεις και σχολιασμούς, λεκτικούς και εικονικούς, πού δλοκληρώνουν αυτό πού είχα σκεφθεί νά δώσω όταν μιλούσα για «όρθόδοξη πνευματική ζωή μέσα στό γάμο»¹.

Συναντήσεις πού σημαδεύουν

Τήν πνευματική άτμόσφαιρα κατά τή συνέντευξη του άνδρογόνου μέσα σέ κλίμα προσευχής και στοργής έκφράζει ή συνάντηση —κατ' άλλους ό άσπασμός— του Ίωακείμ και τής Άννας μπροστά στη Χρυσή Πύλη του Ναού του Σολομώντος. Η παράσταση πού δημοσιεύουμε πιό κάτω, άπό ψηφιδωτό τής Μονής τής Χώρας στην Κωνσταντινούπολη (14ος αιώνας), συμβολίζει τή σύλληψη τής Θεοτόκου και προσφέρει άνάγλυφα τήν τόσο ανθρώπινη και συγκινητική όσο μεγά-

Η συνάντηση του Ίωακείμ και τής Άννας είναι άπό δείγμα τής καταφάσεως τών φύλων και τής μεταμορφώσεως τών προσώπων στην όρθόδοξη εικονογραφία.

λη και θαθεία τρυφερότητα εκείνου του αγίου ζευγαριού².

Ἄβιαστο σχολιασμό σ' αὐτή τήν εἰκόνα συνιστοῦν τὰ λόγια ἐνός σύγχρονου στάρετς, πού ἀπηύθυνε τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1979 πρὸς τήν Τατιάνα Γκορίτσεβα σὲ συζήτηση πού εἶχε μαζί της στὸ ρωσικὸ μοναστήρι στὸ Πέτσχορου. Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς συζήτησης ἀφιερώθηκε στὸ γάμο. Στὸ μικρὸ ἀπόσπασμα πού παραθέτουμε γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ σημασία τῆς ὀρθῆς ποιμαντικῆς καθοδήγησης καὶ συμβουλευτικῆς σ' αὐτὰ τὰ θέματα ἀπὸ ἕνα σοφὸ πνευματικὸ πατέρα καὶ γέροντα. Ὅπως ὁμολογεῖ ἡ Τατιάνα στὴν αὐτομαρτυρία της (σ. 62): «ἡ εἰκόνα τοῦ στάρετς καὶ τὰ λόγια του μένουν στὴ μνήμη μου. Ὁλόκληρη ἡ ζωὴ μου σημαδεύτηκε ἀπ' αὐτά»³.

«Ἡ σύλληψη! Νὰ τὸ μεγάλο μυστήριο καὶ ἱερότατο γεγονός. Δὲν γιορτάζει μάταια ἡ Ἐκκλησία μας τὴν σύλληψη τῆς Θεοτόκου ἢ τὴν σύλληψη τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ἡ σύλληψη πρέπει νὰ πραγματοποιηθῆται μέσα στὴν προσευχή. Ἡ συνεύρεση δύο ἀνθρώπων στεφανώνει μία μακρὰ πορεία, τὴν πνευματικὴ προσέγγιση καὶ πλήρη ἔνωση ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ. Μόνο ὅταν ὁ ἕνας μπορεῖ νὰ βλέπει στὸν ἄλλο τὸν Χριστό, μόνο τότε, ὅταν μέρα καὶ νύχτα κάθονται ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλο καὶ μποροῦν νὰ κυττάζονται κατάματα καὶ νὰ μὴ κάνουν οὔτε μιὰ ἀκάθαρτη σκέψη, τότε εἶναι ἄξιοι νὰ γίνουν ἀνδρόγυνο. Κάθε ἄλλη προσέγγιση τὴ νοιώθει κανεὶς σὰν ντροπὴ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. —Μπορεῖτε νὰ παντρευθῆτε, ἀλλὰ μόνον κάποιον πού στέκεται κοντὰ σας πνευματικά, ἕνα ἰσαξίξιό σας σὲ πνευματικότητα».

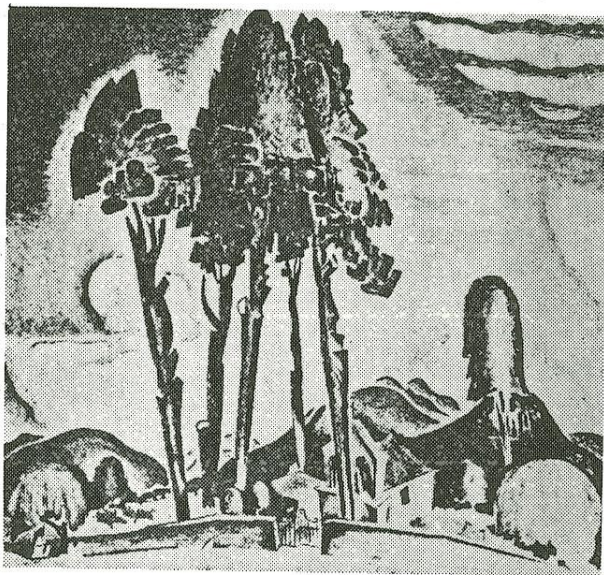
Οἱ συγαντήσεις αὐτοῦ τοῦ τύπου πράγματι μᾶς σημαδεύουν. Ἡ διαφάνεια αὐτῶν τῶν καταστάσεων εἶναι ἐκείνη πού κάνει φανερά τὰ πράγματα γιὰ τὰ ὁποῖα βασανίζομαστε, μᾶς κάνει νὰ «δοῦμε» καὶ ν' ἀναρωτηθοῦμε «ἂν βγήκαμε ἀπὸ τὰ δίχτυα τοῦ κόσμου», ὅπως κάνει ὁ «ἄνθρωπος» πού περιγράφει ὁ κ. Στράτης Θαλασσινὸς ἕνα καλοκαίρι τοῦ 1932 στὸ ὁμώνυμο ποίημα τοῦ Γ. Σεφέρη. Ἀξίζει νὰ διαβάσει κάποιος ὁλόκληρο τὸ ποίημα γιὰ ν' ἀντιληφθεῖ τὴν καθαρότητα πού ἀναδύεται ἀπὸ τὶς γραμμές του κατὰ τὴ συνάντησή μιᾶς νέας γυναίκας καὶ ἐνός σιωπηλοῦ ἀνδρά⁴.

«Κάποτε, ὅταν εἶμουν ἀκόμη στὰ καρδιά, ἕνα μεσημέρι τὸν Ἰούλιο, θρέθηκα μόνος σὲ κάποιον νησί, σακάτης μέσα στὸν ἥλιο. Ἐνα καλὸ μελτέμι μοῦ ἔφερε στοργικὸς στοχασμὸς, ὅταν ἤρθαν καὶ κάθισαν λίγο παρὰ πέρα, μιὰ νέα γυναίκα... κι ἕνας σιωπηλὸς ἄντρας πού μιὰ ὀργιὰ μακριὰ της, τὴν κοίταζε στὰ μάτια. Μιλοῦσαν μιὰ γλώσσα πού δὲν καταλάβαινα. Τὸν ἐφώναζε Τζίμι. Τὰ λόγια τους ὁμως δὲν εἶχαν κανένα βάρος καὶ οἱ ματιές τους σφιχτασμένες καὶ ἀκίνητες ἄφηναν τὰ μάτια τους τυφλά. Τοὺς συλλογίζομαι πάντα γιατί εἶναι οἱ μόνοι ἄνθρωποι, πού εἶδα στὴ ζωὴ μου νὰ μὴν ἔχουν τὸ ἀρπαχτικὸ ἢ τὸ κυνηγημένο ὕφος πού γνώρισα σ' ὅλους τοὺς ἄλλους. Τὸ ὕφος ἐκείνο πού τοὺς κάνει ν' ἀνήκουν στὸ κοπάδι τῶν λύκων ἢ στὸ κοπάδι τῶν ἀρνίων. Τοὺς συναπάντησα πάλι τὴν ἴδια μέρα σ' ἕνα ἀπὸ τὰ νησιώτικα κλησάκια πού βρῖσκει κανεὶς ὅπως παραπατὰ καὶ τὰ χάνει μόλις βγεῖ. Κρατούσαν πάντα τὴν ἴδια ἀπόσταση κι ἔπειτα πλησίασαν καὶ φιληθήκανε. Ἡ γυναίκα ἔγινε μιὰ

θαμπή εικόνα και χάθηκε, μικρή καθώς ήταν. Ρωτιόμουν αν ήξεραν πώς είχαν βγει από τα δίχτυα του κόσμου...».

Ἡ «σωφροσύνη» πού ἀντανακλάται στίς ματιές τους μᾶς θυμίζει μιάν ἄλλη συνάντηση, ἐκείνη τοῦ Ἰωσήφ καί τῆς Ἀσυνέθ μπροστά στό σπίτι της⁵.

Ἡ «συνειρμική» σκέψη τοῦ ἀρθρογράφου ὁδηγεῖ τά βήματα ὄλων μας πρὸς τὸ «ἐκκλησιδάκι πού ἔμοια-

Κ. Παρθένη (1878-1967): Τὸ ἐκκλησιδάκι πού ἔμοιαζε μὲ λογισμό κρυφὸ.

Ἐλευθερουδάκη «Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν», τόμος δέκατος (1930), ἔνθετο φύλλο πινάκων, ὄψη Β', πίνακας ἀρ. 5, ἔναντι σ. 489.

ζε μὲ λογισμό κρυφὸ» τοῦ Κ. Παρθένη, μιᾶς καί τὸ σεφερικό κείμενο μιλάει γιὰ συναπάντημα σ' ἓνα νησιώτικο κλησάκι. Ἐκεῖ, μπορούμε νὰ προσευχηθοῦμε καί νὰ εὐχηθοῦμε στοὺς ἀναγνώστες μας χαρούμενες καλοκαιρινές διακοπές.

1. Βλ. τίς σ. 113 - 146.

2. Πρόκειται γιὰ τὸν πίνακα 101 ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Κ. Καλοκώρη, Ἡ Θεοτόκος εἰς τὴν εἰκονογραφίαν Ἀνατολῆς καί Δύσεως, Θεσσαλονίκη, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, 1972.

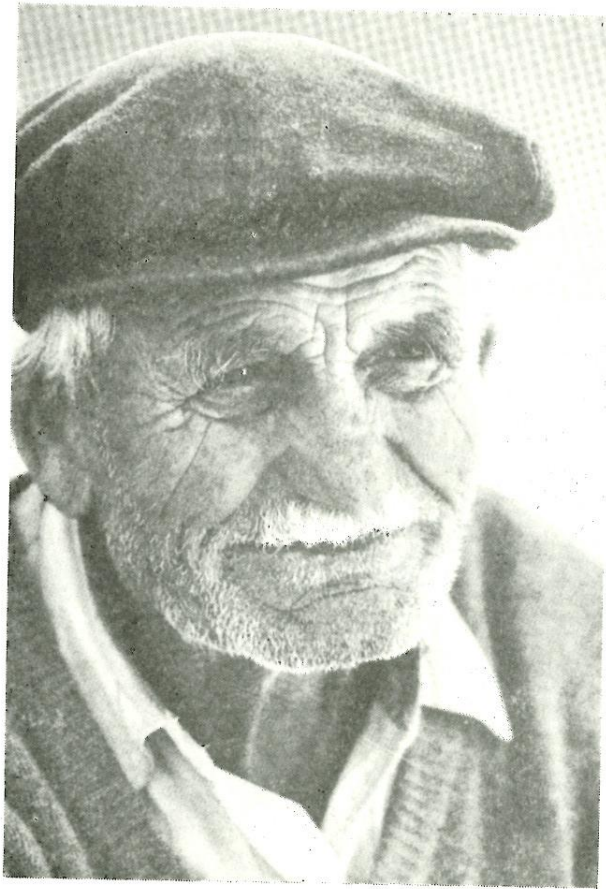
3. Ἀξίζει πραγματικὰ τὸν κόπο ὅλοι οἱ κληρικοὶ μας νὰ μελετήσουν καί νὰ συστήσουν στοὺς ἄλλους τὴν «αὐτομαρτυρία» τῆς Καθηγήτριας τῆς Φιλοσοφίας στὸ Λένινγκραντ Τατιάνας Γκορίτσεβα, Π ὤ ς θ ρ ῆ κ α τ ὃ θ ε ὸ σ τ ῆ Σ ο β ι ε τ ι κ ῆ Ἐ ν ω σ η, στίς Ἐκδ. τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας», Ἀθήνα 1984. Ἡ γλαφυρὴ μετάφραση στὰ ἑλληνικὰ ὀφείλεται στὸν Ἐπ. Καθηγητὴ π. Γεώργιο Μεταλληνό. Τὸ ἀπόσπασμα προέρχεται ἀπὸ τίς σ. 60-61. Μιὰ ἀξιόλογη συνέντευξη ἔδωσε ἡ συγγραφέας στὸ ἑβδομαδιαῖο περ. «La pensée russe» (Παρίσι), πού ἀναδημοσίευσε τὸ SOP (Service Orthodoxe de Presse) στὸ τεῦχος τοῦ Μαΐου 1985, σ. 9-15). Σύντομη παρουσίαση τῆς Τ. Γκορίτσεβα ἔκανε καί ὁ Καθηγητὴς Δ. Σαβράμης, Ἡ «δεύτερη γέννηση» μιᾶς ἄθεης, στὸ τεῦχος τῆς 1 Ἰουνίου 1985, σ. 150 τοῦ «Ἐφημερίου».

4. Γιώργου Σεφέρη, Π ο ι ῆ μ α τ α, Ἀθήνα, «Ἰκαρος», 31961. Ὀλόκληρο τὸ ποίημα βλ. στίς σ. 124-131 τὸ στίχο πού χρησιμοποίησαμε στὴν ἀρχὴ καί τὸ ἀπόσπασμα πού παραθέτομε βλ. στίς σ. 130-131.

5. Περισσότερα γιὰ τὴν ἔννοια τῆς σωφροσύνης μέσα στὸ γάμο βλ. πιδ πάνω στίς σ. 123, 143.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τιμή εις πρόσωπον γέροντος

ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

Εισαγωγικές σκέψεις

Είναι εκπληκτική ή ομοιότητα ιδεῶν, πὸν συναντᾶμε σὲ παλαιότερα κείμενα, μὲ αὐτὲς τῆς σύμψυχολογίας. Ἐνα τέτοιο κείμενο, πὸν μιλάει γιὰ τὴν ὀφειλόμενη τιμὴ καὶ τὸ σεβασμὸ μας πρὸς τοὺς ἡλικιωμένους («εἰς πρόσωπον Γέροντος») στηριζόμενη στὴ μοναδικότητα ἀκριβῶς τοῦ γεροντικοῦ προσώπου, προέρχεται ἀπὸ τὴ γραφίδα ἐνός, ἃς μᾶς ἐπιτραπεί ἡ ἔκφραση, «σύμψυχολόγου» τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνα.

Τὸ κείμενο αὐτό, ἐπίσημα ψυχωφελὴς καὶ σωτηριώδης, ἀποτελεῖ ἐρμηνεία τοῦ στίχου 32 ἀπὸ τὸ ἰδ' κεφάλαιο τοῦ Δευτεριοῦ. Περιλαμβάνεται στὴν «Φιλόθεο Ἀδολεσχία», τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως (1716-1806), σὺν πρῶτο τόμῳ, μέρος Γ', παραγράφους κβ' καὶ κγ', Ἱεροσόλυμα 1858 (δευτέρη ἔκδοση), σ. 418-421. Ἡ πρώτη ἔκδοση ἔγινε στὴ Βιέννη τὸ 1801.

Οἱ προϋποθέσεις τῆς ὑποδεικνυμένης στάσεως εἶναι ἀγιογραφικῆς ἐμπνεύσεως στηριγμένες καὶ θεμελιωμένες στὶς φιλόφρονες θέσεις τῆς Βίβλου, πὸν μὲ τόση γνώση καὶ γλαφυρότητα ἐκθέτει ὁ διαπρεπὴς ἐκεῖνος Ἕλληνας κληρικὸς καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους.

Τὸ κείμενο τῆς Ἀδολεσχίας, μεταφρασμένο μὲ ἐπιτυχία στὴν καθομιλουμένη ἀπὸ τὸν Θεοδόση Σπεράντζα, εἶχε δημοσιευθεῖ παλαιότερα σὶν «Ἐφημερίῳ» καὶ εἶχε ἐκδοθεῖ καὶ σὲ ἀνάτυπο (1965). Ἐπει-

δη πιστεύουμε, δι οί κληρικοί μας δέν πρέπει νά χάνουν τή ζωπανή επαφή μέ τή γλώσσα, στήν οποία ἔγραψαν πρωτότυπα οί ἐκκλησιαστικοί μας συγγραφείς, δίνουμε σήμερα τό βῆμα στόν καλλιεπή λόγο τοῦ Βουλγάρεως νά μᾶς ξεναγήσει στό βάθος τῶν νοημάτων τῆς ὀφειλομένης τιμῆς εἰς πρόσωπον Γέροντος. Για δύσκολες ἢ ἄγνωστες τυχόν λέξεις συνιστᾶται ἡ χρήση ἑνός καλοῦ λεξικοῦ.

Ἡ παράθεση αὐτοῦ τοῦ κειμένου ἄς θεωρηθεῖ ἐξάλλου σάν μεταβίβαση τῆς σκηνάλης καί μετάβαση ἀ π ὀ τ ὀ καθιερωμένο ἀπό τόν Ο.Η.Ε. ὡς διεθνές ἔτος ἡλικιωμένων (γήρατος) τοῦ 1982 σ τ ὀ διεθνές ἔτος νεότητος τοῦ 1985. Πρὶν ἀπό τίς ὀποιοδήποτε διακηρύξεις για δικαιώματα καί ὑποχρεώσεις τῶν μὲν πρὸς τοὺς δέ, ἄς ὑπάρξει μιὰ ὑπόμνηση τῆς ὀφειλομένης τιμῆς εἰς πρόσωπον γέροντος.

Ἐμβλήματα για τήν Παγκόσμια Συνέλευση Γήρατος
Βιέννη 26 Ἰουλίου μέ 6 Αὐγούστου 1982.

Γνώμονας ἄλλωστε καί για τίς δυὸ «ισοατάξεις» εἶναι τό τῆς Ἀγίας Γραφῆς: «τῆ τιμῆ ἀλλήλους προηγούμενοι» (ὡς πρὸς τήν ἀμοιβαία ἐκτίμηση, ὁ ἕνας νά ξεπερνᾶ τόν ἄλλο· Ρωμαίους ιβ' 10). Ἔτσι μόνο

θά μπορέσει νά πραγματοποιηθεῖ καί τό θέμα τοῦ Διεθνούς Ἔτους Νεότητος για τό 1985: Συμμετοχή, Ἀνάπτυξη, Εὐρίκη. Ἔτσι μόνο θά μπορέσει νά γεφυρωθεῖ τό πολυσυζητούμενο χάσμα τῶν γενεῶν. «Τῆ τιμῆ, λοιπόν, ἀλλήλους προηγούμενοι».

Τιμῆ ὀφειλομένη εἰς πρόσωπον Γέροντος

Δέν εἶναι χρηστοθείας μόνον καί εὐπολιτευσίας ἔθος, οὐδέ νόμος πολιτικός ἀπλῶς καί ἀνθρώπινος, θεμελιωμένος εἰς τήν εὐκοσμίαν καί εὐπρέπειαν τοῦ κοινοῦ καταστήματος, ὁ νόμος τό νά τιμῶσιν οἱ νέοι τοὺς γέροντας· ἀλλ' εἶναι αὐτός νόμος Θεῖος, τόν ὀποῖον πρὶν ἔτι θεσπίση ἡ ὀ Δουκοῦργος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἡ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Σόλων, τόν ἐνομοθέτησεν εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας διά Μωυσέως αὐτός ὁ Θεός· «Ἀπό προσώπου πολιοῦ ἐξαναστήση, καί τιμήσεις πρόσωπον πρεσβυτέρου, καί φοβηθήση τόν Θεόν σου» (Λευϊτικόν ιθ' 32).

Πληροφορούμενος εἰς τήν θεϊότητα τοῦ νόμου τούτου, σημείωσαι καλῶς ταῦτα τὰ δύο· Α' αὐτό τῆς νομοθεσίας τὸ ἀντικείμενον, τουτέστι τόν ὄρον· Β' τῆς παραβάσεως τοῦ νομοθετήματος τήν ἐπιτίμησιν καί τήν ἀπειλήν.

Α'. Ὁ ὄρος εἶναι, ὄχι τοῦ γηραλέου ἀνθρώπου ἡ κατὰ τὰ ἄλλα αὐτοῦ κατάστασις· ὄχι ἡ ὑπεροχὴ τῆς δυνάμεως· ὄχι τό ὕψος τοῦ ἀξιώματος· ὄχι ἡ λαμπρότης τοῦ γένους· ὄχι ἡ περιουσία τοῦ πλοῦτου, ὄχι ἡ περίσσεια τῆς σοφίας, ἡ ἡ ἔξις ἡ ἐκ τῆς ἐμπειρίας συλλεχθεῖσα, καί τό ἐντεῦθεν βάθος τῆς ἐν αὐτῷ συνέσεως, τὰ ὀποῖα εἰς ἕνα γέροντα ἡμποροῦν καί νά εἶναι καί νά μὴ εἶναι· ἀλλ' αὐτό τό πρόσωπον τό γεροντικόν, καθὼ τοιοῦτον, εἶναι τό προβαλλόμενον εἰς τιμῆν.

Τὸ πρόσωπον, γαί, τό πολιόν, τό τραχύ, τό ῥυσόν,

τὸ ἐξηυλακωμένον, τὸ ἐκ τῆς πολυετοῦς ἡλικίας αὐχμηρὸν καὶ μεμαρασμένον· «Ἀπὸ προσώπου πολιοῦ ἐξαναστήση, καὶ τιμήσεις πρόσωπον πρεσβυτέρου».

Τὰ ἄλλα προτερήματα τοῦ γέροντος, καὶ ἂν τὰ ἔχη, μὲ τοὺς σωματικούς ὀφθαλμούς δὲν τὰ βλέπεις, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τὸ βλέπεις, καὶ αὐτὸ τίμα· «Καὶ τιμήσεις πρόσωπον πολιοῦν, τιμήσεις πρόσωπον πρεσβυτέρου». Κατὰ μὲν τὰ ἄλλα τυχὸν μειονεκτεῖ καὶ ἐλαττονεῖται· ἔστω· εἶναι ταπεινὸς καὶ εὐτελής, εἶναι πτωχὸς καὶ ἡπορημένος, εἶναι ὀλιγόνους ἴσως, καὶ διὰ τὸ θάρος τῶν χρόνων κατέστη ἡλίθιος καὶ εὐήθης, κρονόληρος, πέμπτελος, σοροδαίμων· ἔστω· ἀλλὰ γέροντες εἶναι καὶ πολιοῦς, καὶ, καθὸ τοιοῦτος, σεπτὸς καὶ τιμῆς ἄξιος· «Ἀπὸ προσώπου πολιοῦ ἐξαναστήση».

... ἀπ' αὐτὸ τὸ σκαμμένο, τὸ γλειμμένο, τὸ σάν σμιλεμένο ἀπὸ ἓνα σκαρπέλο ἀπὸ ἄλλες κι ἄτσάλι πρόσωπο...

(Ζᾶκ Λακκαριέρ). Φωτογραφία Δ. Βουχούρη (Χίος).

Καὶ ἂν εἰς αὐτὰ δὲ τὰ ἔσχατα μέτρα τοῦ γηρατειοῦ δὲν ἔφθασε νὰ προχωρήση, ἂν εἶναι ἕμως προβεβηκό-

τερὸς σου τὴν ἡλικίαν, καὶ ἡ μεταξὺ σοῦ καὶ ἐκείνου διαφορά τῆς ἡλικιώσεως εἶναι πρόδηλος καὶ ἐπίσημος, ὁμοίως καὶ αὐτός, ἔχων πρὸς σὲ σχετικῶς τὰ πρεσβεῖα τοῦ γήρωτος, σεβαστὸς καὶ οὗτος παρὰ σοὶ ἔσται· «Καὶ ἐξαναστήση ἀπὸ προσώπου πολιοῦτέρου σοῦ, καὶ τιμήσεις πρόσωπον πρεσβυτέρου».

Β' Σημείωσαι τῆς τοῦ νόμου τούτου ἀθετήσεως τὴν ἀπειλουμένην ἐπιτίμησιν· ἡ ἐπιτίμησις εἶναι φοβερὰ· «Καὶ φοβηθήση τὸν Θεόν σου». Εἰς τὴν τοῦ γέροντος (καθὸ γέροντες εἶναι) ἀτιμίαν, καὶ ὕβριν, καὶ ἐξευτελισμὸν καὶ περιφρόνησιν, ἂν οἱ ἔξω καὶ πολιτικοὶ νόμοι δὲν ἐπιβάλουσι διωρισμένην ποινὴν· ἂν οἱ Πολιτάρχαι καὶ Τίμαρχοι δὲν ψηφίζουσι δίκην, ἀλλ' ἐκδικῶς παρίσταται αὐτὸς ὁ Θεός· «Καὶ φοβηθήση τὸν Θεόν σου».

Κι ἐδῶ, ἡ ὀμορφιά δὲ διαχωρίζεται ἀπ' τὴν σοφία καὶ τὴν ἀγάπη. Ἀνεβαίνει ἀπὸ μέσα ἀπ' τὴν καρδιά.
(Olivier Clément). Φωτογραφία Ἑλένης Σταυροπούλου.

Ὁ αὐτὸς νόμος, ὁποῦ παραγγέλλει τοῦ γέροντος τὴν τιμὴν, συνάπτει κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ τοῦ θείου φόβου τὴν ἀπειλήν· «Ἀπὸ προσώπου πολιτοῦ ἐξαναστήση, καὶ τιμῆσαι πρόσωπον πρεσβυτέρου, καὶ φοβηθήσῃ τὸν Θεόν σου· ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν».

Ἐὰν ἄλλην τιὰ δίκην δὲν πληρώσῃ ἐκείνος, ὁποῦ δὲν τιμᾷ τὸ πρόσωπον τὸ γερωνικόν, ἄς συλλογισθῇ καλῶς, καὶ ἄς περιμένῃ τὸ ἓν ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα· ἢ καὶ αὐτὸς γηράσας, ὑπὸ νεωτέρων ὁμοίως θέλει ἀτιμασθῆ, ἢ τέως δὲν θέλει γηράσαι· καὶ ἢ τοιαύτη δίκη ἄχρη· τοῦτω θέλει εἶσθαι αὐτῷ ἢ πλέον μετριωτέρα.

Ὁ περὶ τῆς τῶν γερόντων τιμῆς νόμος εἶναι νόμος θετικὸς

Ὁ νόμος, ὁ περὶ τῆς τιμῆς τῶν γερόντων, δὲν εἶναι ἀπαγορευτικὸς μόνον, εἶναι καὶ τι πλέον, ὑποχρεωτικὸς, εἰς τοὺς νέους μάλιστα, ὁ νόμος οὗτος· νόμος κατὰ θέσιν, τουτέστιν ἐπιτακτικὸς.

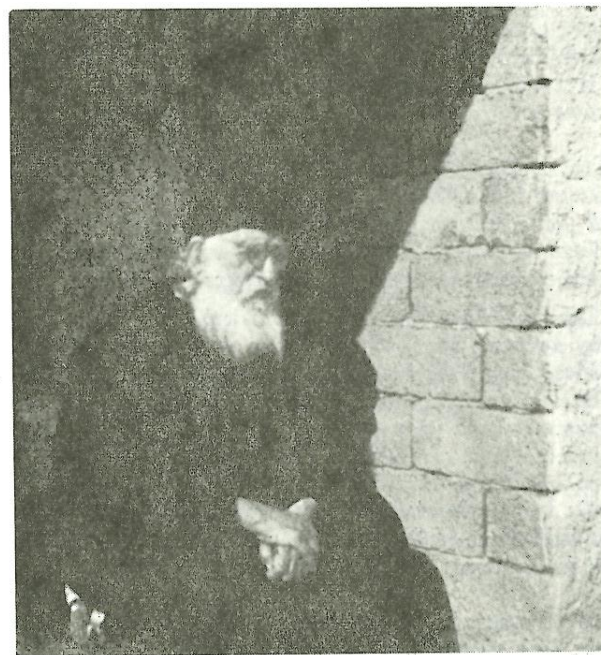
Δὲν ἐγράφη μὴ ἀτιμάζῃς τὸν γέροντα· ἐγράφη τίμα τὸν γέροντα· ἔμπροσθεν αὐτοῦ προσηκίωσου, ἐὰν εὐρέθῃς καθήμενος· «Ἀπὸ προσώπου πολιτοῦ ἐξαναστήση, καὶ τιμῆσαι πρόσωπον πρεσβυτέρου».

Ἐὰν γηραιὸν ἄνδρα, αἰδεστὸν διὰ τὴν πολιὰν καὶ σεβάσιμον, τίς τόσον τολμηρὸς ἢ αὐθάδης, ἢ τόσον μοχθηρὸς καὶ ἀπάνθρωπος, ὥστε καὶ νὰ προαιρεθῇ νὰ τὸν ἀτιμάσῃ, καὶ νὰ τὸν ἐξυβρίσῃ, καὶ νὰ τὸν ἐξουδενώσῃ;

Ἄλλ' ἐδῶ ἐκ περιουσίας ὁ νόμος ζητεῖ παρὰ τοῦ νεωτέρου πρὸς τὸν γεγηρακότα καὶ σημειῖόν τι αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας προδηλότερον· ὄχι μόνον μὴ ἀτιμάσῃς, λέγει, τὸν γέροντα· ὄχι μόνον μὴ τὸν περιφρονήσῃς· τοῦτο καὶ παρ' ἐνδὸς ἐκάστου χρεωστεῖται πάντως εἰς ἓνα ἔκα-

στον, ὁποίας ἂν καὶ τύχη ἡλικίας, ἢ καταστάσεως· ἀλλὰ τὸν γέροντα, παραγγέλλει, ἐξαιρέτως, καὶ νὰ τὸν δεξιωθῆς ὡς τοιοῦτον, καὶ νὰ τὸν προὑπαντήσῃς ἐρχόμενον, καὶ νὰ τὸν προκαθήσῃς ἐπελθόντα, καὶ κατὰ πάντα τρόπον νὰ τὸν φιλοφρονηθῆς καὶ νὰ τὸν προτιμήσῃς· «Ἀπὸ προσώπου πολιτοῦ ἐξαναστήση, καὶ τιμῆσαι πρόσωπον πρεσβυτέρου».

← Γέροντες...

... καὶ Γέροντες →

Χρύσανθος Ἀγιαναντίτης (+ 1981). Σκῆπη Ἀγίας Ἐωνῆς
Καλύβη Ἀγίας Τριάδος.

Στή σκίτη

ΤΟΥ Κ. ΚΑΦΑΤΟΥ*

Τῆς σκίτης ἀπάλαφρα ἐκτύπησα τὴν πόρτα
κι ἀντήχησε στὸν οὐρανὸ ὁ κτύπος
πέφτοντας σὰν ψιχάλα ἀνοιξιὰτικὴ ἢ ἀντήχηση,
δίχως ἀπάντηση ἔμεινε ὁ χαιρετισμὸς
μὲ σεβασμὸ ἀποτόλμησα νὰ πῶ: Εὐλογεῖτε.

Μυστήριον αἰώνιον ἔκρυβε ἡ σιωπὴ
ὧρες μπροστὰ στὴ σκίτη περίμενα μὲ ὑπομονή,
ὥσπου στὸ βάθος ἕνας τσάχαλος ἤρεμος ἀκούστηκε.
Ἦταν τὸ περπάτημα τὸ ἀδιάστο τοῦ ὁσίου
πάνω στὸ χορτάρι τὸ ξερὸ λὲς καὶ μιὰ δύναμη
τὸν καλωσόριζε.

Τίποτα ἄλλο δὲ θυμᾶμαι· μόνο τὸ φῶς τὸ ὑπέργειο
ἔλαμπε διπλὲς λαμπάδες ἀναμμένες,
τὰ μάτια του τὰ ἤρεμα ἐφώτιζαν·
γλυκὸ μειδίωμα —ἀγγελικὸ— ὄλο σοφία καὶ ἀγάπη
καθὼς χαιρέτησε γαλήνια. Εὐλογεῖτε.

Ἔτρεξα ν' ἀσπασθῶ τὸ χέρι τὸ σεπτό,
σὰν ἀστραπὴ ἐπρόλαβε φιλώντας τὸ δικό μου,
θρύσες ὀρμητικὲς ἔτρεξαν τὰ μάτια μου...

Ἔμεινα κατάπληκτος... θουβός... κοκκαλιασμένος,
δάκρυα πύρινα μὲ πύλιξαν,
μισολιπόθυμος σωριάστηκα μπροστὰ του,
πρόλαβα τὰ πόδια του τ' ἄχραντα ν' ἀγκαλιάσω...
πάλι ἐκεῖνος —σὰν ἀστραπὴ— μὲ πρόλαβε
κι ἀσπάζθηκε πρῶτος τὰ δικά μου.

Τί ἀκολούθησε; δὲν ξέρω· σεισμὸς ἢ σκοτάδι μ'
ἀστραπές,
μοῦ φάνηκε πῶς πέρασε ἀνεμοστρόβιλο φρικτό·
φῶς ἱερὸ πλημμύρισε τὸν κόσμον
καθὼς ἀνοιξα τὰ μάτια μου ψελλίζοντας μὲ δέος·
Εὐλογεῖτε.

* Βλ. σημείωση 10 στὴ σ. 77.

Κυπριανοῦ Ἱερομονάχου

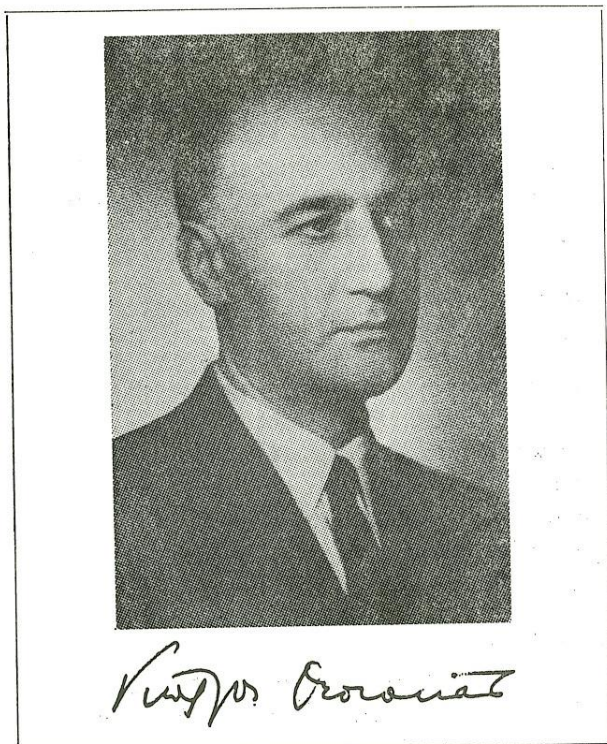
ΤΟΥ Ν. Β. ΚΑΜΒΥΣΗ

Ἐωκκλήσι ἔρημο στὸ κάστρο τῆς Κορώνης!
Στὴν αὐλὴ ὁ χορταριασμένος τάφος τοῦ Γέροντα.
Ἐξήντα χρόνια μιλοῦσε μὲ τὰ πουλιά
διάβαζε τὴ μουσικὴ τῶν φύλλων
ὅταν ὁ ἄνεμος περνοῦσε ἀνάμεσά τους.

Ἔσκυβε τὸ κεφάλι εὐτυχισμένως
καθὼς τὸ μέλλον σήκωνε τὴν κουρτίνα του.
Ἦταν τότε ποῦ ἔμεινε ἄγρυπνος
κι ὁ γκιώνης μετροῦσε τίς μετάνοιές του
ὅλη τὴ νύχτα στὸ μονότονο κομποσκοῖνι του.
Πολλὲς φορὲς ἔφτασα κοντὰ του
προσπαθώντας μάταια νὰ διακρίνω
ἐκεῖ ποῦ ἐκεῖνος κοίταζε ἔκθαμβος.

Δὲν ἔβλεπα
παρεχτὸς τὸ σύγνεφο ποῦ χρύσωνε τὴ δύση.
Ἦ φωνὴ του πάντα χωρὶς τόνο καὶ περηφάνια
ἄδεια ἀπὸ τὴν ὁσμὴ τοῦ «νῦν αἰῶνος».
Ἦνας ἀπαλὸς γιορταστικὸς ὕμνος παλλόμενος!
Τώρα κοιμᾶται ἤρεμα κάτω ἀπ' τὶς ἀχιβάδες
ποῦ ὁ ἴδιος μάζεψε ἀπ' τὴ χρυσὴ ἀμουδιὰ τοῦ Ζάγγα.

Τώρα κοιμᾶται ἤρεμα
δίπλα στὸ μοναχικὸ κυπαρίσσι προσμένοντας.
Γέροντά μου πῶς νὰ ξεχάσω!
Ἦσουν ὁ πρῶτος ποῦ μούδωσες τὸ χέρι
προσπαθώντας νὰ μὲ θηματίσεις
ἔξω ἀπ' τὴ μεγάλη νύχτα.

Ἡ συνάντηση

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΕΟΤΟΚΑ*

Ἡ προτροπή

Ἐνα ἀπόγευμα, εἶχα ξεχαστεῖ πολλή ὥρα, καθισμέ-
νος στὸ πεζούλι τοῦ πηγαδιοῦ, στὴ μέση τοῦ περιβολιοῦ,
ἀκούοντας τὴν ἀργὴ ψαλμωδία τοῦ ἐσπερινοῦ, πού ἐρχό-

τανε ἀπὸ τὸ παρεκκλήσι. Ἀναγνώριζα τὴ ζεστὴ φωνὴ
τοῦ πατρὸς Σεργίου πού εἶχε, τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ἰδιαί-
τερη ἔξαρση. Ἐνα ρυάκι ἔτρεχε δίπλα μου καὶ χανό-
τανε στὶς πρασινάδες. Τριγύρω μου ἤχουσαν τιτιδίσματα
πουλιῶν. Αἰσθάνθηκα πολὺ ἀδύναμος μὲς στὴν κατάρρα
τοῦ κόσμου...

Ἐκεῖ ἀπάνω, βγήκε ἀπὸ τὸν οἶκο ὁ πατὴρ Θεοφά-
νης καὶ στάθηκε ἔμπρὸς στὴν πόρτα, μὲ κάποια μεγα-
λοπρέπεια, στραμμένος πρὸς τὸ μέρος μου. Τὸ ὄφρος μου,
ὡς φαίνεται, ἀνάδινε πολλή θλίψη. Σιγά - σιγά, σέρνον-
τας τὸ θῆμα, μὲ ζύγωσε καὶ κάθησε κοντά μου, στὸ πε-
ζούλι.

—Εἶσαι στενοχωρημένος, γιέ μου, εἶπε.

—Ἐρχομαι ἀπὸ τὸν πόλεμο, ἀποκρίθηκα, καὶ ξανα-
πηγαίνω στὸν πόλεμο. Μπορεῖ νὰ μὴν ξαναδῶ τὸν τόπο
μου καὶ τὸν ἀνθρώπο μου.

—Ὁ Θεὸς θὰ σέ βοηθήσει, εἶπε αὐτός, ἂν τὸν πι-
στεύεις καὶ τὸν παρακαλεῖς. Τὸ κακὸ πού ἔπες στὸν κό-
σμο εἶναι μεγάλο, ἀλλὰ πιὸ μεγάλος ὁ Κύριος.

—Ποιὸς φταίει; ρώτησα. Γιατί νὰ φτάσουμε ἐδῶ
πού φτάσαμε;

—Ὅλοι φταίμε, ὅλοι εἴμασθε ἔνοχοι, κι ἐσύ κι ἐγὼ
κι οἱ ἄλλοι. Ἐνοχοὶ γιὰ ὅλα. Νὰ μὴν τὸ θγάζουμε αὐτὸ
ἀπὸ τὸ νοῦ μας, ποτέ. Μὰ ὁ Θεὸς δὲν θ' ἀφήσει τὸν κό-
σμο νὰ χαθεῖ.

—Ποῦ νὰ στηριχθοῦμε; ρώτησα.

—Ἐχουμε στήριγμα τὴν Ὁρθοδοξία. Αὐτὴ θὰ μᾶς
σώσει, μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ λευτεριά, καί, μαζί μ' ἐμᾶς,
ὀλόκληρη τὴν κτίση. Ἡ Ὁρθοδοξία δὲν χάνεται, ὅ,τι
καὶ νὰ γίνει. Πέφτουν οἱ Αὐτοκρατορίες, γκρεμίζονται
πολιτισμοί, ἀλλάζει ὁ κόσμος, μὰ ἡ Ὁρθοδοξία

μένει, γιατί είναι μέσα μας ζωντανή, όπως την πρώτη μέρα που μάς την έδωσε ο Χριστός, είναι ή ΐδα ή ζωή μας εν Χριστώ. Κοίταξε μέσα σου και θα τη δεις. Ρώτησε και θα σου μιλήσει, θα σε οδηγήσει στο δρόμο του Θεού, όσοι κι αν είναι οι σκοποί σου.

Σιωπάσαμε μερικές στιγμές, ακούοντας το νερό και τα πουλιά. Η ήρεμη, ακλόνητη θεβαιότητα του μου έκανε χαλάδι. Χωρίς να μπορώ να πω πως τη συμμεριζόμουν την εποχή εκείνη, μου έδινε, ωστόσο, μια ψυχική τόνωση.

—Μόνος μου αποφάσισα να γυρίσω στον πόλεμο, είπα. Κανείς δεν μ' ανάγκασε παρά μονάχα μια όρμη μέσα μου, που δεν μπορώ να τής αντισταθώ. Μά έτσι μου ήρθε σήμερα και αναρωτιούμαι αν αυτό που κάνω είναι το σωστό. Δεν ξέρω, πάτερ μου, αν ή όρμη που με σέρνει είναι ή 'Ορθοδοξία.

—Ο Θεός σε λυπήθηκε, αποκρίθηκε αυτός. Σήμερα ο σ τ ά ρ ε τ ς άνοιξε τα μάτια και μάς μίλησε. Πήγαγε να του εξομολογηθείς. Θα πάρεις δύναμη.

Να εξομολογηθώ; Δεν τό είχα σκεφτεί, αλλά, κατά τα φαινόμενα, τό περίγυρο μ' είχε κιόλας επηρεάσει και βρήκα την πρόταση φυσική. Δίχως να περιμένει τή συγκατάθεσή μου, ο πατήρ Θεοφάνης σηκώθηκε.

—Έλα, είπε.

Η εξομολόγηση

Τόν ακολουθήσα. Τό βράδι είχε αρχίσει να πέφτει και τό σπίτι να σκοτεινιάζει. Μπήκα, για πρώτη φορά, στο δωμάτιο του γέροντα Τύχωνα, που ήταν σχεδόν γυμνό, σαν τό δικό μου. Δίπλα στο κρεβάτι, ύπηρχε ένα μικρό τραπέζι με εικονίσματα, ακουμπισμένα στον τοίχο, και μ' ένα καντήλι αναμμένο, καθώς και με μερικά πα-

λαιά και φθαρμένα εκκλησιαστικά βιβλία, ελληνικά και ρωσικά. Από τ' άνοιχτό παράθυρο, καθώς και τούτη τήν ώρα που γράφω, έρχόντανε άπαλά τα άρώματα τής άνοιξης.

Ο σ τ ά ρ ε τ ς ήταν ξαπλωμένος, με τα μάτια άνοιχτά, στυλωμένα στο κενό, με άρικα μαλλιά και γενία. Η έξάντλησή του ήταν μεγάλη. Η μορφή του έδινε μίαν έντύπωση σαν να ήταν άχρωμη και διάφανη, σαν να κόντευε να εξαλλωθεί. Δεν καταλάβαινες πως άνάσαινε, δέν είχε παρά ελάχιστη ζωή, σαν να τον έδεγε άκόμα με τούτον τον κόσμο ένα άόρατο νήμα, έτοιμο να κοπεί από στιγμή σε στιγμή. Ο πατήρ Θεοφάνης έσκυψε και τού μίλησε ψιθυριστά, στή γλώσσα τους. Αυτός κάτι άποκρίθηκε και μου έγνωψε να καθήσω δίπλα του, σε μια καρέκλα.

—Μίλησέ του λούτερα, είπε ο Θεοφάνης. Ξέρε; ελληνικά. Μήν περιμένεις να σου πεί πολλά λόγια, δέν έχει τή δύναμη. Από τα λίγα που θα πεί, έσύ θα καταλάβεις.

Έφυγε κι έκλεισε τήν πόρτα. Πόσην ώρα πέρασα μόνος, εκεί μέσα, με τόν έτοιμοθάνατο γέροντα, δέν μπορώ να ύπολογίσω. Ίσως πολύ, ίσως λίγο, μά αυτό τό διάστημα χρόνου ήταν τόσο πυκνό, τόσο έντονο, που ζυγίζει σήμερα στή μνήμη μου περισσότερο από δόκκληρες δεκαετίες. Στην αρχή, έμεινα και τόν κοίταζα βουδός, άποροφημένος από τήν άπροσδιόριστη γοητεία που άσκούσε άπάνω μου. Ένωθα τώρα, στή μορφή του, κάτι που δέν ήτανε μονάχα ανθρώπινο, μά και άγγελικό, σαν να θρυσκότανε κιόλας ή ψυχή του άνάμεσα στο ε ν θ ά δ ε και τό π έ κ ε ι γ α. Κουούσε όλοένα τα χείλια του σιωπηλά, σαν να έλεγε κάτι από μέσα του επίμονα, πάντα τό ίδιο. Μία - δυό φορές, που βγήκε από τό στόμα του ένας

φίθυρος, τὸν ἀκουσα νὰ προφέρει: τ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.
 Ἔνας ἀέρας μυστηρίου καὶ μυσταγωγίας μὲ συνεπῆρε.
 Τὸ βλέμμα τοῦ γέροντα στράφηκε πρὸς ἐμένα.

—Μίλησε, μοῦ εἶπε αἰγανά, χωρὶς νὰ διακόψει: αὐτὸ
 ποὺ ἔλεγε κατ' ἰδίαν.

Μίλησα. Ἄνοιξα ὀλότελα τὴν καρδιά μου, τὴν ἄφη-
 σα νὰ χυθεῖ ἔξω, τὰ εἶπα ὅλα ὅσα μὲ θάραιναν... Εἶπα τὴν
 ἀγωνία μου, τὸ χάος ποὺ ἔβλεπα στὴ ζωὴ μου καὶ στὴ
 ζωὴ τοῦ κόσμου. Τὰ εἶπα ὅλα, ἔτσι ὅπως μοῦ ἤρθανε,
 νευρικά, συγκεχυμένα, μὲ ὀδύνη.

Τὸ βλέμμα, ἡ ἀπόκριση καὶ τὸ φῶς

Κάποτε σταμάτησα. Ὁ γέροντας κοίταζε ἴσια μπρο-
 στά του καὶ ὀλοένα κουνούσε τὰ χεῖλια. Νὰ μὲ εἶχε τάχα
 ἀκούσει, νὰ μὲ εἶχε καταλάβει; Περίμενα ἓνα νεῦμα του
 γὰ νὰ κρίνω τί ἔπρεπε νὰ κάμω. Ὅμως αἰσθανόμουν
 μιὰ ξαλάφρωση, τὸ ἀδεῖασμα τῆς ψυχῆς μου μὲ εἶχε ὠφε-
 λήσει.

Γύρισε πάλι καὶ μὲ εἶδε. Αἰσθάνθηκα στὸ βλέμμα του
 μιὰ μεγάλη γλυκύτητα, μιὰν ἀπέραντη καλοσύνη ποὺ μὲ
 ζέστανε καὶ μὲ παρηγοροῦσε. Μὰ δὲν εἶτανε μόνο καλο-
 σύνη. Μὲ κοίταζε σὰν κάποιος ποὺ μὲ ἤξερε ἀπὸ τὰ πιὸ
 μικρά μου χρόνια, κάποιος ποὺ εἶχε ὑπ' ὄψη του ὀλο-
 κληρὴ τὴν ὥς τὴ μέρα ἐκείνη ζωὴ μου, ἀλλὰ καὶ τὰ τω-
 ρινὰ προβλήματα της, τίς δυνατότητές της, τὸ δρόμο ποὺ
 ἀνοίγότανε μπροστά της. Εἶταν ἡ καλοσύνη τοῦ πατέρα
 ποὺ ἀγαπᾷ τὸ παιδί του καὶ τὸ γνωρίζει: καλὰ καὶ μαν-
 τεύει: τὰ ὀριά του καὶ τὰ μελλούμενά του καὶ τὸ ἀφήνει:
 νὰ λείει, χωρὶς νὰ τὸ διακόψει: καὶ νὰ τοῦ ἐναντιωθεῖ,
 γιατί τὸ καταλαβαίνει: καλύτερα ἀπ' ὅ,τι: ἐκεῖνο καταλα-
 βαίνει: τὸν ἑαυτὸ του.

Ὁ παπα - Τύχων.

Ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου τοῦ Ἱερομονάχου Ἀγαθαγγέλου.

—Παίρνω απάνω μου τὰ λάθη σου, εἶπε, σὰν νὰ τ'ανε δικά μου. Μετανοῶ καὶ προσεύχομαι γιὰ σένα.

Ἐανάρχισε, λίγη ὥρα, νὰ κουνᾷ τὰ χεῖλια, σιωπηλά. Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοή μου.

—Πήγαινε τὸ δρόμο σου, συνέχισε. Ὁ Κύριος σὲ δοκιμάζει. Ἀργότερα, μπορεῖ νὰ ξανάρθεις ἐδῶ, μοναχός σου.

Σιώπασε πάλι. Ἄραγε πόσην ὥρα; Στὸ τέλος, πρόφερε μιὰν ἀκόμα φράση πού, ὅσο παρνοῦν τὰ χρόνια, μοῦ ἐντυπώνεται βαθύτερα καὶ κρατᾷ τὸ πνεῦμα μου σὲ ἐγγρήγορη καὶ ἀναμονή.

—Ὅταν θὰ εἶσαι ἄξιος, εἶπε, θὰ λάβεις ἐντολή.

Ἐξαφνα, εἶχα μιὰ παράξενη ἐντύπωση πού δὲν θὰ μπορούσα τότε νὰ τὴν ἐξηγήσω —καὶ πού δὲν ξέρω καὶ σήμερα ἂν εἶταν ἐντύπωση μιᾶς στιγμῆς ἢ κάτι πού βιάσαζε ὥρα— ὅτι ἡ διάφανη μορφή τοῦ σ τ ἄ ρ ε τ ς εἶχε γίνει: δλόφωτη, σὰν νὰ τὴν ἔφεγγε μιὰ λάμψη πού νόμισα πὼς ἔδωκε ἀπὸ μέσα της. Εἶταν ἓνα φῶς ἀπερίγραφο, σὰ νὰ μὴν εἶταν τοῦ κόσμου τούτου. Ἀκτινοβολοῦσε τόσο ἔγτονα ὥστε εἶτανε σὰν νὰ ἔσθηνε δλόγυρα τὸ καθετί. Δὲν ἔδλεπα πιά παρὰ μόνο τὴ μορφή αὐτή, ἀνάλαφρη καὶ μετέωρη, πού θὰ ἔλεγεσ ὅτι εἶχε ἀποσπαστεῖ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς ὕλης. Γονάτισα καὶ τοῦ φίλησα τὸ χέρι. Δὲν μὲ πρόσεχε πιά, ἀπορροφημένος ἀπὸ τὴν ἔκστασή του. Βγήκα ἀθόρυβα καὶ κλειστήρια στὴν κάμαρά μου. Μὲ κατεῖχε δλόψυχα ἓνα αἶσθημα ὑπέρτατης εὐδαιμονίας πού δὲν εἶχα ζήσει, ὡς τότε, ποτέ. Οὔτε ἤξερα οὔτε εἶχα τὴν ικανότητα νὰ σκεφτῶ τί νὰ εἶταν ἄραγε αὐτὸ πού ἐνωθα καὶ πὼς μοῦ εἶτανε δυνατὸ, στίς δραματικὲς ἐκεῖνες περιστάσεις, νὰ αἰσθάνομαι τόσο εὐτυχημένος. Οὔτε κὰν πού δρισκόμουν οὔτε πού πήγαινα μπορούσα πιά νὰ κρίνω. Συνέπαρνε τὴν κερ-

διά μου κάτι τὸ ἀπειρο, τὸ αἰώνιο, πού μὲ πλημμύριζε γλυκύτητα καὶ ἀγάπη. Ὅλες μου οἱ ἀγωνίες εἶχαν καταλαγιάσει: μέσα μου καὶ δὲν αἰσθανόμουν τίποτα ἄλλο παρὰ αὐτὴν τὴν προσέγγιση μὲ τὴν αἰωνιότητα καὶ τὸ ξεχείλισμα, στὴν ψυχὴ μου, τῆς ἀγάπης. Πολὺ ἀργά, μὲ πῆρε ἓνας ὕπνος ἐλαφρὸς καὶ καμμένος καί, κάθε φορὰ πού ξυπνοῦσα στριφογυρίζοντας στὸ σκληρὸ μου κρεβάτι, μὲ γέμιζε πάλι: τὸ ἴδιο αἶσθημα εὐτυχίας πού μοῦ φαινότανε σὰν νὰ καταύγαζε ὅλη τὴν πλάση.

Τὴν ἄλλη μέρα, μίλησα γιὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ στὸν πατέρα Θεοφάνη. Δὲν ἔδειξε καμιὰν ἐκπληξη οὔτε ἰδιαίτερη περιέργεια. Εἶτανε γι' αὐτὸν πράματα γνωστά, κοινά, πολυδοκιμαμένα.

—Ἄν εἶδες τὸ φῶς τοῦ Πνεύματος νὰ ἀστράφτει: στὸ πρόσωπό του, εἶπε, αὐτὸ σημαίνει: πὼς τὸ ἔχεις κί: ἐσὺ μέσα σου. Μὰ πρέπει: νὰ δοκιμαστεῖς γιὰ νὰ τὸ θρεῖς. Νὰ δοκιμαστεῖς ἀκόμα πολὺ.

Μάκρυνε στὸ περιβόλι, μὲ τὸ ἀργό, κουρασμένο του ὄμμα, ἀλλά, σὲ λίγο, στάθηκε κάτω ἀπὸ μιὰ γέρικη ἐλιά, στράφηκε πάλι πρὸς ἐμένα καὶ μοῦ ἔγνεψε, μὲ τὸ χέρι, νὰ τὸν πλησιάσω.

—«Πάντοτε χαίρετε» εἶπε, «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε... Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε... Ἡ Χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν...» (Β' Θεσσαλονικεῖς ε' 16-28).

* Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο του: Ἄ σ θ ε ν ε ἰ ς κ α ἰ Ὁ δ ο ἰ π ὅ ρ ο ἰ, Ἀθήναι, Ἐκδ. τοῦ Βιβλιοπωλείου τῆς «Ἐστίας», 41979, σ. 193-198. Βλ. εἰσαγωγικὰ σχόλια στίς σ. 74-75 τοῦ παρόντος τόμου.

Ὁ παππᾶ - Νάρκισσος

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΙΚΕΛΑ *

Πρὸ τριῶν μόνων μηνῶν ἀπήλαυσεν ὁ παππᾶ - Νάρκισσος τὴν διπλὴν τιμὴν τοῦ γὰ γείνη ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, προτοῦ εἰσέτι γεννηθῆ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγένοντο ἱερεῖς, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἰδιοκτίτου μικρᾶς ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἣτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητάριον τῆς νήσου. Ἄλλ' ὁ προκατόχος τοῦ Ναρκίσσου καὶ θεῖός του, ἦτο καὶ κατ' ἐξαιρέσειν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο ὅτε ἐνύμφευσε τὴν γεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφὴν, ἐτέθη ὅρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς τῆς θᾶ γείνη ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτε ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ καθὸ μέλλων ἱερεὺς, παιγνιδία του ἦσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὀμιλῇ πρῶτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια παπᾶ καὶ μαμὰ ἐδιδάχθη νὰ ψελλίζῃ τὸ Κύριε ἐλέησον. Μόλις ἠδύνατο νὰ περιπατῇ στερεῶς ὅτε ἔλαθε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θείου του ἱεροουργούντος. Οὗτος ἐδίδαξεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιὸν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ Ὁρολογίου, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ὁκταήχου. Ἄλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παίζειν ὀρμὰς τοῦ μικροῦ ἱε-

Τὸ νησι τοῦ παππᾶ - Νάρκισσου μετὰ τὴν μικρὴ ἐκκλησίαν τῆς Ὑπαπαντῆς.

Σχέδιο τοῦ κερκυραίου ζωγράφου Ἀγγελου Γιαλλινᾶ ἀπὸ εἰκονογραφημένη ἐκδοσὴ στὰ γαλλικὰ διηγημάτων τοῦ Δ. Βικέλα (Paris, Maison Didot, 1897, σ. 198).

ρωμένου, οὐδὲ τὸ ἀπήλασσον χειροτονίας ἄλλου εἶδους ὅτε ἤρχετο μετὰ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρριχίσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμοῦς ὑπὲρ τὸ δέον ζωηροῦς μετὰ τῶν συνηλικιωτῶν του.

Ἄμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς ρασοφόρος ἐξενιτεύθη, διὰ νὰ μὴ ἐξαμβλύνῃ ἢ πολλὴ σχέσις τὸ σέβας τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ἐπίδοξον ποιμένα του. Εἰς Ἄνδρον ἰδιώτευσεν γέρον θεῖος τῆς μητρὸς του, ὅστις, χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλμαθοῦντος, παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθασάρισε τὰ ἀρκούντα ὅπως ζήσῃ ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπεστάλη ὁ Νάρκισσος. Ὁ Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δικαίωσιν δὲ τοῦ πρώτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρ-

κισσος ἐξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὄχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Πρωτοσύγκελλον τοῦ πρώην Σαλμαθοῦντος, ὅστις ἰδίως τὸν προήλειψεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

Ἐντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαιράς προητοιμάζετο ὁ νέος διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἑτῶν τινῶν ὁ ἀναγνώστης ἐπρόκειτο νὰ προχειρισθῆ εἰς διάκονον, ὅτε ἤλθεν εἰς Ἐκκλησίαν ἡ εἰδησις ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεὸς του, οἱ δὲ συμπολίται του τὸν προσεκάλουν πρὸς παραλαβὴν τῆς ἱερέως διαδοχῆς. Ἦτο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα τοῦ ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οἰκογενειακὸν προνόμιον. Ὁ πρώην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε μὲ τὴν εὐχὴν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὔρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέσει οὔτε ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον, καθόσον ἡ ἐκλογή ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. Ἐκ βρεφικῆς σχεδὸν ἡλικίας ἐθεώρει τὴν Ἀρετοῦλαν ὡς μέλλουσαν γυναῖκά του. Οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδίων ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ τὸ ἥμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες. Ἀλλ' ὁ μικρὸς Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς ὑποθέσεως, ὅτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς Ἐκκλησίαν ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτὼ ἐτῶν ἀπουσίαν εὔρε τὴν Ἀρετοῦλαν μεταβληθεῖσαν εἰς νέαν κομψὴν καὶ ὠραίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Ναρκίσσου δὲν ἠλαττοῦτο ὠραιότητος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκούφον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ἠυλόγησε τὸν γά-

μον, ἐχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἐκκλησίαν.

Πρὸ τριῶν ἤδη μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο ἱερεὺς, τὰ πάντα δ' ἔβαινον κατ' εὐχὴν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριον τῶν μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοίμαζε τὸν διάδοχον, οἱ ἀγροὶ του προεμήνυον εὐκαρπίαν, αἱ πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἠλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ;

Ἡ εὐχὴ τοῦ ἀναγνώστου
καὶ τῆς ἐκκλησίας
ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη
καὶ τῆς ἐκκλησίας
(Ἐκκλησία Μ)

* Ὁ Λουκῆς Λάρας καὶ ἄλλα διηγήματα, σὲ ἐπιμέλεια Βασίλη Χ. Μάκη, στίς Ἐκδ. «Ἐπικαιρότητα», Σειρά: Νεοελληνικὴ Πεζογραφία, Ἀθήνα χ.χ., σ. 37-39. Βλ. εἰσαγωγικὰ σχόλια στίς σ. 108-109.

«Αἱ μέλισσαι οὔτε ἅπασι
τοῖς ἄνθεσι παραπλησί-
ως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν
οἷς ἂν ἐπιπιῶσιν ὅλα
φέρειν ἐπιχειροῦσιν,

ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτή-
δειον πρὸς τὴν ἐργασίαν
λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαί-
ρειν ἀφήκαν».

(*M. Βασίλειος*).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΗΓΩΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΕΩΣ

Δὲν περιλαμβάνονται οἱ πηγές τοῦ ἔχουν ἤδη ἀναφερθεῖ σὲ
λεζάντες, ὑποσημειώσεις καὶ στὸ κυρίως κείμενο.

1. Ἐμπροσθόφυλλο καὶ σ. 133: Ψυχὴ δεομένη, Dictionnaire d' Archéologie Chrétienne et de Liturgie (=DACL) τόμος I, 1, εἰκ. ἀρ. 342, στῆλες 1485-86.
2. σ. 10: Προσφορά τοῦ π. Γεωργίου Μετκλληνοῦ.
3. σ. 16: Ἀπὸ τὸ γερμανικὸ περ. «Der Spiegel».
4. σ. 18: Βλ. πηγὴ ἀρ. 3.
5. σ. 19: Ἐξώφυλλο τοῦ βιβλίου, Ἐνάναμονῆ τῶν Χριστουγέννων, ἔκδοσι τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας», Ἀθῆναι 1972.
6. σ. 22: Walter Käch, Bildzeichen der Katakomben (Die Symbolik der Bildzeichen), Olten, Walter-Verlag, 1965.
7. σ. 33: Μιχαὴλ Ἀγγέλου (1475-1564), Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου (λεπτομέρεια), Καπέλλα Σιξτίνα, Πόλη τοῦ Βατικανοῦ.
8. σ. 40: DACL τόμος XIII, 2, εἰκ. ἀρ. 9853, στήλη 2275.
9. σ. 52: Βλ. πηγὴ ἀρ. 6.
- 10, 11, 12, 13, 14, 15. σ. 55, 57, 59, 65, 70, 80: Βλ. ὑποσημείωσι με ἀστερίσκο στὴ σ. 75.
16. σ. 91: Βλ. πηγὴ ἀρ. 6.
17. σ. 93: Ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο τεύχους τοῦ ΕΟΤ, Τουριστικοὶ χάρτες Ἑλλάδος.
18. σ. 96: Φωτίου Κόντογλου (ἀγιογράφου), Ἐκφρασις τῆς ὀρθοδόξου εἰκονογραφίας, Ἀθῆναι, Ἐκδ. «Ἀστήρ», 1960, τόμος πρῶτος, σ. 336.

19. σ. 110: Eduard Syndicus, *La primitiva arte cristiana*, Roma, Herder, 1962, σ. 8.
20. σ. 112: 'Η φωτογραφία του γλυπτού βρίσκεται στη σ. 832, του τόμου 9 της σειράς «En ce temps-là la Bible», Bruxelles, Femmes d' aujourd'hui, 1976.
21. σ. 115: 'Από την πρόσκληση για τα εγκαίνια της 'Εκθεσης ζωγραφικής, διακοσμητικής και αρχιτεκτονικών σχεδίων του Κώστα Μαργέλη στο Κέντρο βιβλίου και επικοινωνίας της 'Αποστολικής Διακονίας στις 18 Μαΐου 1984.
22. σ. 124: 'Από ανάτυπο βιβλίου για τη ζωή και τα έργα της γλύπτριας, του Friedrich Gerke, Emy Roeder, *Eine Werkbiographie*, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1963.
23. σ. 127: Βλ. πηγή άρ. 19, σ. 9.
24. σ. 146: Βλ. πηγή άρ. 6.
25. σ. 154 και όπισθόφυλλο: Σήμα ενός αμερικανικού Κέντρου συμβουλευτικής ποιμαντικής.
26. σ. 156: The K-art Collection.
27. σ. 158: 'Από τα φυλλάδια των οργανωτικών επιτροπών.
28. σ. 163: Προσφορά 'Αζαρία Μοναχού.
29. σ. 166: Περ. «Σύναξη» τεύχος 9 (χειμώνας 1984), σ. 66.
30. σ. 177: Σχέδιο του π. Χριστοδούλου Φεργαδιώτη, στο βιβλίο του Π.Β. Πάσχου, 'Ο φτωχός άγιος, 'Αθήναι, 'Εκδ. 'Αστήρ, 1982, σ. 34.
31. σ. 178: Σχέδιο Δημήτρη Ζαχαροδήμου.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Περιλαμβάνονται και τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων ἀφηγημάτων, τῶν τόπων καὶ οἱ ὀνομασίες ἰδρυμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν.

- 'Αβραάμ 38, 139.
 Βικέλας 108, 174-177.
 'Αβραάμ-Σάρρα 139. Βλάχος 109.
 'Αγαθάγγελος ('Ιερομό- Βουλγαράκης 52, 75, 77.
 ναχος) 79, 171. Βουχούρης 160.
 "Άγιον "Όρος 89.
 'Αγουρίδης 109. Γένεσις 25, 38, 114, 143.
 'Αδάμ-Εύα 134. Γεωργίου 96.
 'Αζαρίας (συνοδός Τωβία) 134. Γιαλλινάς 175.
 'Αζαρίας (Μοναχός) 180. Γιανναράς 79.
 'Αλεβιζόπουλος 78. Γιάννης-Κατερίνα 144-145.
 'Αμερικανική 'Εθνική 'Υ- Γκορίτσεβα 150, 153.
 πηρεσία 'Εξυπηρετήσεως Γούλφ 148.
 Ταξιδιωτών 40. Γραμμένος 52.
 'Αμμωνάς ('Αββᾶς) 67, 68. Γραφεῖον Τύπου 'Ι. Συνό-
 «'Ανάπλασις» 137. δου 18.
 'Αναπλιώτου-Βαζαίου 90. Clément 76, 78, 161.
 'Ανδρος 175.
 'Αντερ 52.
 'Αντώνιος ("Άγιος) 39. Διάδοχος 52.
 'Αντώνιος (Μητροπολί- Δωρόθεος ('Αββᾶς) 146.
 τής) 78. Δώρου 34, 39.
 'Αποστολική Διακονία 18, 'Εβδομάς 'Ιερατικών Κλή-
 22. σεων 91.
 'Αρβανίτης 40. 'Εδιμβούργο 65, 75.
 'Αρετούλα 176. 'Εθνική Πινακοθήκη 139,
 146.
 Βασίλειος ὁ Μέγας 53, 178. 'Εθνικό Κέντρο Κοινωνικῶν
 Βασίλειος (Σταυρονική- 'Ερευνῶν 110.
 τα) 57, 76. 'Εκκλησία τῆς 'Ελλάδος 89.
 Βελῆς Μαρίνος 74, 75. 'Ελύτης 27, 33.
 Βιβλική 'Εταιρία 57, 59, Εὐγένιος Βούλγαρις 51, 157,
 70, 75, 80. 159-163.

- Εὐδοκίμωφ 127.
 Ζαρταλούδης 28.
 Ζαχαρίας-Ἐλισάβετ 139.
 Henning 126.
 Θεοασσινός 151.
 Θεοδώρου 6, 21.
 Θεολογική Σχολή 18, 87, 93, 97.
 Θεοτοκᾶς 74, 80, 166-174.
 Θεοτόκος 148, 153.
 Θεοφάνης 74, 167, 168, 169, 173.
 Θεόφιλος (Μητροπολίτης Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως) 109.
 Ἰακώβ-Ραχὴλ 139.
 Ἰερὰ Κοινότης 76.
 Ἰερατικὲς Σχολές 18.
 Ἰερώνυμος (Αἰγίνης) 68, 78, 95.
 Ἰλαρίων (Ἅγιος) 39.
 Ἰσαάκ ὁ Σύρος (Ἀββᾶς) 54-70, 71, 75, 76, 78.
 Ἰσαάκ-Ρεβέκκα 139.
 Ἰωακείμ-Ἄννα 143, 148, 149.
 Ἰωάννης (Εὐαγγελιστής) 86.
 Ἰωάννης Κασσιανός 72.
 Ἰωάννης (Κλίμακος) 49, 132.
 Ἰωσήφ-Ἄσυνεθ 139, 142, 143, 152.
 Καλοκύρης 153.
 Καμβύσης 91, 165.
 Κανελλάκη 96.
 Κανταϊφάκης 112.
 Κάπλαν 24.
 Καροῦζος 121.
 Κασσιανός, βλ. Ἰωάννης Κασσιανός.
 Καφάτος 77, 164.
 Κέντρο βιβλίου καὶ ἐπικοινωνίας 18.
 Κέντρο τεμνηριώσεως καὶ πληροφορήσεως 18.
 Kirk 39.
 Κίρναν 51.
 Κορναράκης 52, 75, 127.
 Κουμαρόπουλος 95.
 Κοψίδης 8, 96.
 Κρισναμούρτι 52.
 Λακαριέρ 160.
 Λορεντζάτος 92.
 Λουκάς (Εὐαγγελιστής) 19, 27, 32, 123, 139.
 Λουπασάκης 110.
 Μαγλιβέρας 22.
 Μακάριος (Ἀββᾶς) 68.
 Μάκης 177.
 Μαλικιώση-Λοῦζου 51.
 Malingrey 61, 77.
 Μαλρὼ 31.
 Μαργέλης 115.
 Μαρκούζε 52.
 Μαστρογιαννόπουλος 146.
 Ματθαῖος (Εὐαγγελιστής) 28, 37, 121, 123, 126, 139.
 Μάτσας 22.
 Μεσόγειος 61.
 Μεταλληνός 153, 179.
 Μητρόπουλος 34, 36.

- Μιχαήλ Ἄγγελος 33, 179.
 Μουντές 80.
 Μουσεῖο Μπενάκη 38.
 Μπασιτιάς 88.
 Μπουγάτσος 75.
 Μωραΐτης 135.
 Μωσῆς-Σεπφόρα 139.
 Μωϋσῆς (Ἀββᾶς) 72.
 Νούση 78, 95.
 Ο.Η.Ε. 158.
 Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο 89.
 Ὀλυμπιάς 77.
 Ὀργουελ 29.
 Ὀρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης 16-17.
 Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν 127.
 Παλαμᾶς 108.
 Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν 88.
 Παπαγεωργοπούλου 19.
 Παπαδερὸς 17.
 Παπαδιαμάντης 88.
 Παπαδόπουλος 127.
 Παπα-Σάββας (Πνευματικός) 76.
 Παπα-Τύχων 71, 79, 168-173, 171.
 Παππᾶ - Νάρκισσος 109, 174-177.
 Παρθένης 152.
 Πάτιμος 89.
 Παῦλος (Ἀπόστολος) 26, 29, 48, 64, 70, 115, 120, 139, 158, 173.
 Πετεφρῆ (γυναίκα) 143.
 Πέτρος (Ἀπόστολος) 71, 119.
 Πέτσχορου (ρωσικὸ μοναστήρι) 150.
 Ποιμὴν (Ἀββᾶς) 78, 79.
 Πολυζωΐδης 126.
 Ραφαήλ (Ἄγγελος) 134.
 Regensburg 78.
 Roeder 124.
 Rogers, βλ. Ρότζερς.
 Ρότζερς (Rogers) 43, 51.
 Σαβράμης 153.
 Σάρρα, 112, 134.
 Σάρτρη 112.
 Σενούντα (Κόπτης Πατριάρχης) 79.
 Σεραφεῖμ (Μητροπολίτης Λαρίσεως καὶ Τυρνάβου) 126.
 Σέργιος 74, 167.
 Σερμιέ 110.
 Σεφέρης 147, 151, 153.
 Σινᾶ 89.
 Σινόπουλος 109.
 Σκήτη Ἁγίας Ἄννης 163.
 Σκιάθος 88.
 Σιμέμαν 61, 77.
 Σπεράντζας 157.
 Σταματάκος 52.
 Στάμος 135.
 Στανιλοάε 75.
 Σταυρόπουλος 22, 42, 51, 52, 78, 79, 88, 91, 97, 109, 126, 127, 135, 146.
 Σταυροπούλου 161.
 Στούρζας 109.
 Στυλιανάκης 15.
 Συμεὼν (Μεταφράστης) 23.

- Συνεδριό ἐκκλησιαστικοῦ
 τύπου 16.
 Σχολές Γονέων 128, 135.
 Τιμόθεος (Ἀπόστολος) 26.
 Τιμόθεος (Μοναχός) 74.
 Τίτος (Ματθαϊάκης πρ.
 Παραμυθίας) 109.
 Touraille 56, 76.
 Τυπάδος 13.
 Τωβίας 112, 134.
 Τωβίτ 134-135.
 Ὑπουργεῖο Προεδρίας 21.
 Van Eyck 139, 140-141,
 146.
 Φάρος 40, 52.
 Φεργαδιώτης 180.
 Φερούσης 22.
 Φιλαθωνίτης 79.
 Φρόμ 52, 75-76.
 Χατζηφώτης 22.
 Χερουβείμ (Ἀρχιμανδρί-
 τής) 76.
 Χρήστου 109.
 Χριστιανικός Ὀμιλος Φοι-
 τητῶν καὶ Ἐπιστημό-
 νων (Χ.Ο.Φ.Ε.) 135.
 Χρῦσανθος (Ἀγιαννανί-
 τής) 163.
 Χρυσότομος (Ἱερός)
 19, 61, 72, 77, 116, 126,
 135.
 Χώρας Μονή (Κωνσταντι-
 νούπολη) 148.
 Ψαλμός μδ'
 Ψαράκης 22.

1163